ПОДІЛЬСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПОДОЛЬСКИЙ НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

PODOLSKY SCIENTIFIC HERALD

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3 (23)_4 (24) / 2022

Вінниця

Редакційна колегія журналу «Подільський науковий вісник»

Головний редактор: *Ткаченко І.С.* д.е.н., професор (Хмельницький національний університет, Україна)
Заступник головного редактора (педагогічний напрямок): *Давиденко Г.В.* д.пед.н., к.філол.н., професор (Вінницький інститут Університету «Україна», Україна)
Заступник головного редактора (економічний напрямок): *Швед В.В.* к.е.н., доцент (Вінницький інститут Університету «Україна», Україна)
Технічний редактор: *Омельченко О.В.* (Вінницький інститут Університету «Україна», Україна)

Редакційна колегія:

Балахонова О.В. д.е.н., професор (Вінницький інститут Університету «Україна», Україна)
Ваколюк С.М. к.ю.н., полковник міліції (Вінницький інститут Університету «Україна», Україна)
Галгаш Р.А. д.е.н., професор (Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Україна)
Даниленко Л.І. д.пед.н., професор (Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Україна)
Доуцек Петер професор (Вища школа економіки у Празі, Чеська республіка)
Ілініч С.Ю., к.філол.н., міжнародний експерт з інклюзивного навчання та розвитку спільнот, проєктний менеджер ГО «Соціальна перспектива» (Німеччина)
Маришка Мілош PhD, доцент (Вища школа економіки у Празі, Чеська республіка)
Маркіна І.А. д.е.н., професор, академік Академії економічних наук України, академік Міжнародної академії кооперації (Полтавська державна аграрна академія, Україна)
Овчаренко Є.І. д.е.н., доцент (Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Україна)
Пригоцький В.А. к.ю.н. (Вінницький інститут Університету «Україна», Україна)
Прутська О.О. д.е.н., професор (Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна)
Сандіп Кумар. Гупта доктор філософії, професор (Університет Шарда, Індія)
Саранача І.Г. к.пед.н., доцент (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна)
Сілаєва О.В. к.е.н., (Карагандинський індустріальний університет, Республіка Казахстан)
Сосницька Н.Л. д.пед.н., професор (Таврійський державний агротехнологічний університет, Україна)
Ткачук О.М. д.е.н., професор (Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна)
Чижевська Л.В. д.е.н., професор, академік Академії економічних наук України (Державний університет «Житомирська політехніка», Україна)
Чорна Л.О. д.е.н., професор (Міжрегіональна академія управління персоналом, Україна)

Подільський науковий вісник. – Науки: економіка, педагогіка. – 2022. – № 3(23)_4(24). – 156 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Вінницького соціально-економічного інституту Університету «Україна» та рішенням редакційної колегії.

Журнал розміщується у міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, ResearchBib, EuroPub, CiteFactor та Scientific Indexing Services

Науковий журнал «Подільський науковий вісник» зареєстровано Міністерством юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ №22469-12369Р від 26.12.2016 року)

ISSN (Print): 2521-1390
Міжнародний цифровий ідентифікатор журналу: https://doi.org/10.58521/2521-1390

Адреса редакційної колегії: Україна, 21000, м. Вінниця
вул. Хмельницьке шосе, 23А
тел. (063)065-56-59
e-mail: pnv.in.ua@gmail.com
офіційний сайт: https://pnv.in.ua

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Балахонова О.В., Масленчук М.М. Мета та завдання управління активами в закладах охорони здоров`я 6
Балахонова О.В., Приймак Я. Основні завдання діагностики господарської діяльності підприємства 13
Балахонова О.В., Фалейтор А.О. Принципи, методології та методи формування конкурентності продукції підприємства 20
Драчук В. Ю. Обліково-аналітичне забезпечення інвестицій в Україні 24
Лобачева І.Ф., Китайчук Т.Г., Покиньчереда В.В. Аналіз діяльності підприємств будівельної галузі 32
Омельченко О.В., Янковий А.С. Сучасні підходи до трактування поняття «оборотні активи» 40
Рябініна Н.О. Фінансова грамотність, профорієнтація, фахова економічна освіта шлях до євроінтеграції підприємництва України 45
Сокур М.Б. Екоцид та урбаніцид в Україні: наслідки російсько-української війни та етапи повоєнного відновлення 52
Сук П.Л. Застосування оберненого методу амортизації необоротних активів на основі прибутку для розподілу витрат майбутніх періодів 60

РОЗДІЛ ІІ. УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Балахонова О.В., Павлюк Т.М. Методи та принципи управлінських рішень в інвестиційній діяльності 66
Балахонова О.В., Паліга А.А. Основні завдання та етапи організації праці на підприємстві 73
Балахонова О.В., Пірняк А.С. Методи управління кадровою політикою підприємства 81
Даценко Г.В., Гладій І.О., Майстер Л.А. Напрями інвестиційної діяльності страхових компаній: обліковий аспект 89
Кудирко О.М., Коцеруба Н.В., Копчикова І.В. Управління товарних запасів фармацевтичного рітейлу 97
Швед В.В., Матяш О.Д. Сутність та зміст управління зовнішньоекономічною діяльністю 103
Швед В.В., Парчевська Т.А. Сутність методів управління як основа ефективного управління підприємством 112

РОЗДІЛ ІІІ. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Бондарчук І.М., Горащенко І.І., Олійник І.М. Реалії інклюзивної освіти та проблеми толерантності в інклюзивному освітньому процесі навчання 118
Давиденко Г.В., Балахонова О.В. Основні принципи та завдання соціального захисту населення 124
Саранча І.Г., Парнева Н., Глухманюк О.І. Міжнародний досвід організації соціальної підтримки самотніх матерів в умовах воєнного часу 129
Sartova A. Interactive warm-ups as a way to engage students in english lessons 135

РОЗДІЛ ІV. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мазур В.В., Олійник О.М. Основні аспекти екологічної відповідальності в ЄС та Україні 141
Плаксивий О.А., Олійник О.М. Віктимна поведінка жертв злочинів, модель поведінки потенційної жертви 148

Код української нації – діамант
Земної цивілізації
Іван Ткаченко

Черговий номер журналу «Подільський науковий вісник» присвячено матеріалам міжнародної науко-практичної конференції «Освіта та підприємництво: точки дотику».

Із гордістю зауважимо, що не зважаючи на напад росії, українська наука не зникла. Так, було важко, проте ми згуртувались та віднайшли сили й наснагу задля подальшого існування та розвитку.

Всього у конференції взяло участь 103 учасники, серед яких були науковці з 5-ти країн світу: України, Польщі, Німеччини, Республіки Казахстан, Чеської республіки.

Приємно відзначити, що хоча конференція і відбулась на базі Вінницького інституту Університету «Україна», географія учасників була доволі широкою, зокрема долучились: Вища школа економіки у Празі (Чеська республіка); Жетисуський університет (Республіка Казахстан); Карагандинський державний індустріальний університет (Республіка Казахстан); Університет м. Зелена Гура (Польща).

Серед українських учасників варто згадати: Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ; Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»; Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського; Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень ім. В.К. Мамутова Національної академії наук України; Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля; Державний податковий університет України; Хмельницький національний університет; Тульчинський фаховий коледж ветеринарної медицини Білоцерківського національного аграрного університету; Ніжинський агротехнічний інститут Національного університету біоресурсів і природокористування України; Київський фаховий коледж міського господарства Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Спектр представлених матеріалів відповідав роботі основних секцій: економіка та економічна теорія; управління та адміністрування; міжнародні економічні відносини; правові аспекти підприємництва; сучасні виклики педагогічної науки. Відзначимо, що зросла кількість доповідей та статей, що присвячені проблематиці воєнного стану та повоєнної відбудови.

Дозвольте щиро подякувати, від імені організаційного комітету конференції та редакційної колегії журналу, всім учасникам, побажати вам проривних ідей, неочікуваних досягнень та справжнього задоволення від роботи. І найголовніше – прийдешньої перемоги над загарбником!

До скорої зустрічі на теренах української науки!

РОЗДІЛ І. ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Балахонова О.В., *доктор економічних наук, професор, професор кафедри бізнесу і права Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1447-4560
Масленчук М.М., *магістрант 2-го року підготовки, спеціальність «Менеджмент» Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-1

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ`Я

PURPOSE AND TASK OF ASSET MANAGEMENT IN HEALTHCARE INSTITUTIONS

Анотація. Досліджено, що до активів закладів охорони здоров'я належать ресурси, які ними контролюються і повинні принести їм економічну вигоду шляхом використання в процесі надання нематеріальних послуг, при обміні на інші активи чи під час погашення зобов'язань установи. Необоротні активи – це матеріальні та нематеріальні ресурси, які належать установі та забезпечують її функціонування й строк корисної експлуатації яких, як очікується, становить більше одного року. До оборотних активів належать засоби, призначені для невиробничого споживання або використання в процесі господарської діяльності протягом одного року. Метою управління активами в закладах охорони здоров'я є: виявлення нестач, розтрат, крадіжок та інших порушень; попередження порушень; виявлення та мобілізація резервів; контроль за достовірністю даних фінансової звітності; вивчення причин та умов, що породжують безгосподарність та марнотратство; виявлення відповідності господарювання нормативам, положенням; виявлення та визначення суми збитку, нанесеного порушенням. Оцінка ефективності управління активами в закладах охорони здоров'я здійснюється за допомогою методів аналізу фінансово-економічного стану установи.

Ключові слова: заклади охорони здоров`я, активи закладів охорони здоров`я, майно закладів охорони здоров`я, фінансування закладів охорони здоров`я.

Abstract. It has been studied that the assets of health care institutions include resources that are controlled by them and should bring them economic benefit by being used

in the process of providing intangible services, when exchanging for other assets or when repaying the institution's obligations. Non-current assets are tangible and intangible resources that belong to the institution and ensure its functioning and the useful life of which is expected to be more than one year. Current assets include assets intended for non-production consumption or use in the course of economic activity within one year. The purpose of asset management in health care institutions is: detection of shortages, waste, theft and other violations; prevention of violations; identification and mobilization of reserves; control over the reliability of financial reporting data; studying the causes and conditions that give rise to mismanagement and wastage; detection of compliance of management with regulations and provisions; detection and determination of the amount of damage caused by the violation. The assessment of the effectiveness of asset management in health care institutions is carried out using methods of analyzing the financial and economic status of the institution.

Keywords: health care institutions, assets of health care institutions, property of health care institutions, financing of health care institutions.

Постановка проблеми. Систему охорони здоров`я України становить густа мережа об`єктів охорони здоров`я різного спрямування, видів і потужності. Безпосередню охорону здоров`я населення забезпечують санітарно-профілактичні, лікувально-профілактичні, фізкультурно-оздоровчі, аптечні, науково-медичні та інші заклади охорони здоров`я. Всі вони, за винятком санаторіїв, профілакторіїв, будинків відпочинку та інших санаторно-оздоровчих закладів, розміщені в населених пунктах, тобто в місцях проживання людей, для забезпечення можливості надання їм безпосередньої медичної допомоги і проведення відповідних оздоровчих заходів.

Проблеми управління економікою закладів охорони здоров’я привертають велику увагу представників вітчизняної економічної науки та менеджерів. Актуальність дослідження задач управління закладів охорони здоров’я обумовлюється необхідністю поліпшення теоретичних і методичних підходів при прийнятті управлінських рішень, тому що, часто практика показує, що розвиток теорії, висуває нові проблеми, які потребують вирішення на науковій основі. Однією з проблем в пошуку напрямів удосконалення механізму прийняття і реалізації управлінських рішень в діяльності закладів охорони здоров’я, є недостатньо ясно, виражена регламентована взаємозв`язок між даними, які оцінюють рівень ефективності оперативного управління, і яка реалізується підприємствами стратегією. У теоретичних опрацюваннях оперативного управління закладами охорони здоров’я найчастіше переваги спрямовані на оптимізацію таких елементів, як: моделі управління активами; управління фінансовими потоками; управління витратами і ін. У стратегічному аспекті переважним напрямком є пошук коректної в поточній ситуації стратегії ведення діяльності, за допомогою різних інструментів аналізу фінансового стану активів. При цьому невелика увага приділяється комплексному аналізу стратегічного і оперативного рівнів управління, елементів їх сполучних, що дозволяють приймати рішення про відповідність оперативних показників поточної

стратегії і про можливість і необхідність корекції поточної стратегії в зв`язку з невідповідністю оперативних показників «заявленому курсу». Оскільки стратегічне і оперативне управління - складові, рішучі для будь-якої системи управління закладами охорони здоров'я, є об`єктивні підстави говорити про створення універсальної ідеєю і інструментарію управління закладів охорони здоров'я. Разом з тим, ясно, що особливості діяльності даних установ створюють деякі вимоги до стратегічного і оперативного управління закладами охорони здоров'я. Пошук діалектичного взаємодії цих двох ситуацій і повинен привести до появи комплексної концепції якісного управління закладами охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню цих проблем приділили увагу у своїх працях провідні вітчизняні вчені: В.М. Опарін, В.І. Малько, С.Я. Кондратюк, О.Д. Василик, К.І. Павлюк, П.Й. Атамас, Р.Т. Джога, С.В. Свірко, Л.В. Панкевич та ін.

Але, у науково-практичних працях зазначених вчених-економістів недостатньо уваги приділено розгляду організаційно-методологічним засадам управління активами закладами охорони здоров'я.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження основних завдань управління активами в закладах охорони здоров`я.

Виклад основного матеріалу. До активів закладів охорони здоров'я належать ресурси, які ними контролюються і повинні принести їм економічну вигоду шляхом використання в процесі надання нематеріальних послуг, при обміні на інші активи чи під час погашення зобов'язань установи. В свою чергу активи закладів охорони здоров'я поділяються на необоротні та оборотні.

Необоротні активи - це матеріальні та нематеріальні ресурси, які належать установі та забезпечують її функціонування й строк корисної експлуатації яких, як очікується, становить більше одного року. Необоротні активи складаються з: основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів. Строк корисної (очікуваної) експлуатації необоротних активів установи встановлюється міністерством за відомчою підпорядкованістю або (якщо такі нормативні документи відсутні) установою самостійно в момент придбання активу. Або іншими словами – це матеріальні активи, які заклад охорони здоров'я утримує з метою використання їх при виконанні своєї діяльності. або наданні в оренду іншим особам, чи для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій. До оборотних активів належать засоби, призначені для невиробничого споживання або використання в процесі господарської діяльності протягом одного року: каса, запаси, дебітори, рахунки в банку і казначействі [3, 5, 7, 8, 10, 12].

Завдання управління активами в закладах охорони здоров'я полягає в тому, щоб перевірити збереження і використання необоротних та оборотних активів з даними фінансової звітності, правильність аналітичного і синтетичного обліку активів, своєчасність відображення в обліку операцій, пов'язаних із введенням їх в експлуатацію, вибуттям, нарахуванням зносу і амортизації основних засобів.

Відповідно до завдань управління активами визначають об'єкти, джерела інформації, методи управління активами, та порядок узагальнення результатів їх використання в закладах охорони здоров'я [14, 15, 21, 22, 23].

Об'єкти управління активами в закладах охорони здоров'я включають в себе інвентарні об'єкти основних засобів, нормування зносу та амортизації основних засобів, матеріали, запаси, дебіторська заборгованість, розрахунки з постачальниками та інші розрахунки, грошові кошти, рахунки в банках, ревізію касових операцій. Об'єкти управління активами в закладах охорони здоров'я обґрунтовуються відповідно до нормативно-законодавчої та облікової інформації, яка використовується у процесі господарської діяльності установи.

Метою управління активами в закладах охорони здоров'я є доцільність і законність придбання необоротних активів, своєчасність і повнота оприбуткування, введення їх в експлуатацію і закріплення за матеріально відповідальними особами прийнятих об'єктів, нормування запасів установи та їх доцільність, перевірка стану розрахунків з дебіторами, перевірка коштів та касових операцій, перевірка наявності та стану зберігання товарно-матеріальних цінностей. Особлива увага приділяється правильності і повноті оформлення актів приймання необоротних активів. При цьому необхідно з'ясувати компетентність членів комісії у прийманні побудованих об'єктів в експлуатацію. Особлива увага приділяється збереженню основних засобів за місцями їх знаходження і використання. Здійснюється вибіркова інвентаризація устаткування, обладнання, матеріалів, інвентаря та визначається правильність списання. Також необхідно звернути увагу на можливі факти заміни щойно придбаного (нового) інвентаря зношеним (старим). Здійснюється перевірка інвентарних карток (книг, відомостей). Увага приділяється не тільки збереженню і використанню необоротнинх активів, але й підтвердженню їх реальності в фінансовій звітності, та узгодженості облікових даних із даними фактичної наявності основних засобів [3, 5, 14, 15, 23].

Отже, метою управління активами в закладах охорони здоров'я є:

- виявлення нестач, розтрат, крадіжок та інших порушень;
- попередження порушень;
- виявлення та мобілізація резервів;
- контроль за достовірністю даних фінансової звітності;
- вивчення причин та умов, що породжують безгосподарність та марнотратство;
- виявлення відповідності господарювання нормативам, положенням;
- виявлення та визначення суми збитку, нанесеного порушенням.

Але, слід відмітити, що на сьогоднішній день єдиного підходу до оцінки ефективності управління активами в закладах охорони здоров'я не існує. Оскільки, у практичній діяльності, на відміну від теоретичних положень, варіативність оцінки досить велика, і кількісні порівняння параметрів досліджуваного об'єкту здійснити досить складно. Внаслідок чого, виконати оцінку всіх аспектів управління не вдається. Тому, в ряді випадків оцінка ефективності управління активами в закладах

охорони здоров’я обмежується аналізом фінансово-економічного стану установи [3, 10, 12, 14, 15, 23].

Розглянемо існуючі загальноприйняті методи оцінки управління активами в закладах охорони здоров’я. Основним з них є аналіз фінансового стану.

Фінансовий стан активів в закладах охорони здоров’я можна оцінити з погляду його короткострокової та довгострокової перспектив. У короткостроковій перспективі критерієм оцінки фінансового стану закладу охорони здоров’я є його ліквідність і платоспроможність, тобто здатність своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за короткостроковими зобов'язаннями. Термін «ліквідний» передбачає безперешкодне перетворення майна на гроші. Ліквідність в закладах охорони здоров’я - це їх спроможність перетворювати свої активи на гроші для покриття всіх необхідних платежів [3, 8, 10, 15, 21, 22].

Найбільш ліквідним активом є готівка. Наступним за рівнем ліквідності активом є короткострокові інвестиції (цінні папери), оскільки у разі необхідності їх швидко можна реалізувати.

Залежно від рівня ліквідності активи поділяються на такі групи:

1. Найбільш ліквідні активи – це суми за всіма статтями коштів та їх еквівалентів, тобто гроші, які можна використати для поточних розрахунків. Сюди належать також короткострокові фінансові вкладення, цінні папери, які можна прирівняти до грошей.

2. Активи, що швидко реалізуються – це активи, для перетворення яких на гроші потрібний певний час. У цю групу включають дебіторську заборгованість. Ліквідність цих активів є різною і залежить від суб`єктивних та об`єктивних факторів: кваліфікації фінансових працівників, платоспроможності платників.

3. Активи, що реалізуються повільно – включають у собі запаси та інші оборотні активи.

4. Активи, що важко реалізуються – це активи, які передбачено використовувати в господарській діяльності протягом тривалого періоду [3, 7, 8, 10, 14, 21, 23].

Перші три групи активів (найбільш ліквідні; активи, що швидко реалізуються; активи, що реалізуються повільно) протягом поточного господарського періоду постійно змінюються і тому належать до поточних активів в закладах охорони здоров’я.

Отже, заклад охорони здоров’я буде ліквідним, якщо його поточні активи перевищуватимуть короткострокові зобов’язання.

У довгостроковій перспективі однією з найважливіших характеристик фінансового стану закладу охорони здоров’я є фінансова стійкість, що передбачає здатність установи зберігати заданий режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками. Вона може розглядатися як результативна категорія, що характеризує рівень стійкості роботи закладу охорони здоров’я, його здатність забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі [5, 8, 12, 15, 21, 22, 23].

Від рівня фінансової стійкості залежать можливості розвитку закладу охорони здоров'я. Визначення границь фінансової стійкості відноситься до вирішення важливих економічних проблем, адже недостатня фінансова стійкість може бути рушійною силою до неплатоспроможності та втраті необхідної кількості засобів для розвитку закладу охорони здоров'я, а наднормова буде перепоною розвитку через формування на зайвих запасів та резервів. Оптимальний стан фінансової стійкості характеризується таким станом фінансових ресурсів, що відповідає вимогам ринку, а їх розподіл і використання забезпечує розвиток лікарні завдяки одержанню та зростанню прибутку та капіталу при збереженні рівня платоспроможності.

Висновки. Управління активами в закладах охорони здоров'я є важливим засобом виявлення фактів зловживань, безгосподарності, ставлення до виконання службових обов'язків, порушення чинного законодавства. В процесі господарської діяльності аналізуються причини, умови виникнення та наслідки порушень; виявляються невикористані резерви; перевіряється система забезпечення збереження засобів і предметів праці, також дотримання чинних стандартів у фінансовій звітності.

Список використаних джерел

1. Балахонова О.В., Захарченко В.І., Величко М.Р. Оптимізація інвестиційного ризику з використанням інструменту його диверсифікації. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: ОНУ, 2019. Вип. 1/41. Т. 18. С.57-68.

2. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Блажчук А.О., Стець В.І. Методи управління інноваційними моделями на підприємствах. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених, м. Вінниця, 23-24 листопада 2021 р.: тези, статті*. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2021. С. 323-325.

3. Балахонова О.В. Теорії конкуренції та практики визначення конкурентоспроможності в умовах безпекоорієнтованого розвитку. Колектив моногр.; за ред. М.М.Меркулова. Ізмаїл-Одеса: Фенікс, 2020. 196 с.

4. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практика. Колектив моногр., книга сьома / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 340 с..

5. Балахонова О.В. Удосконалення підходів в дослідженнях саморозвитку виробничо-господарських систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : зб. наук. праць.* Одеса: ОНУ, 2020. Вип. 3/46. Т. 20. С.146-159.

6. Балахонова О.В. Характер інноваційності сучасних економічних систем. *Науковий вісник Міжнародного гумані-тарного університету : зб. наук. праць*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 43. С. 4-12.

7. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць.* Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 6. С. 4-13.

8. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств»*. Одеса: Державний університет «Одеська політехніка». 2021. С.57-59.

9. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту: теорія, інновації та сучасна практик. Колектив моногр., книга восьма / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 424 с.

10. Балахонова О.В., Мельниченко Д.О. Удосконалення системи управління персоналом в лікувально-профілактичній установі. *Матер. VIII міжнар. науково-практ. конф. «Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів під впливом нових викликів» (9 квітня 2021)*. Одеса, 2021. С. 55-59.

11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: Одеський національний університет ім. І. Мечникова, 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.

12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. III міжнар. науково-практ. конф.* «*Фінансові та економічні аспекти підприємництва*» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.

13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. № 11/1. 2017. С.54-58.

14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал* «*Сталий розвиток економіки*». № 2. 2017. С.83-89.

15. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Одінцова О.О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-626.

16. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П., Циганчук В.А. Методи формування конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-82.

17. Балахонова О.В., Леухін К.К. Методика аналізу структури власного капіталу підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 2. С. 14-18.

18. Балахонова О.В., Леухін К.К. Генезис основних етапів розвитку власного капіталу. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 1. С. 14-18.

19. Гріщенко І.В., Ковбій А.С., Рибчинський Б.В., Макогон Н.А. Забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 351-353.

20. Гріщенко І.В., Приленська О. Стійкий розвиток підприємницького сектору економіки України на основі проектування інвестиційно-інноваційного потенціалу. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 348-351.

21. Гріщенко І.В., Кобаль О.А. Завдання оцінки фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція,* м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 74-77.

22. Гріщенко І.В. Методи оцінки поточного фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 77-80.

23. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. № 22/2020. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14.

24. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Циганчук В.А., Мазур О.В. Методи забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Львів: Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. Вип. 60. С. 30-34.

Балахонова О.В., *доктор економічних наук, професор, професор кафедри бізнесу і права Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1447-4560
Приймак Я., *магістрант 2-го року підготовки, спеціальність «Менеджмент Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-2

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДІАГНОСТИКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

MAIN TASKS OF DIAGNOSTIC BUSINESS ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті відмічено, що виконання діагностики господарської діяльності підприємства є актуальним завданням: на основі її оцінки виробляються

основні напрями його фінансово-економічної політики. Діагностика господарської діяльності підприємства носить дискретний характер і формується під впливом складного комплексу чинників середовища функціонування (зовнішнього та внутрішнього). Діагностика діяльності підприємства розподіляється для внутрішніх та зовнішніх користувачів. Діагностика господарської діяльності підприємства є початковим етапом розробки та формування стратегії забезпечення його фінансової стійкості, що здійснюється на основі вивчення та дослідження трьох складових: макросередовища, мікро середовища та внутрішнього середовища. Завданням діагностики внутрішнього середовища підприємства є визначення потенціалу, що дає йому можливість успішно функціонувати. Завданням діагностики зовнішнього середовища являється аналіз джерел економічних ресурсів підприємства, що необхідні для підтримки його внутрішнього потенціалу на належному рівні.

Ключові слова: діагностика, фінансовий стан, економіка, безпека.

Abstract. The article notes that performing diagnostics of the enterprise's economic activity is an urgent task: based on its assessment, the main directions of its financial and economic policy are developed. Diagnostics of the enterprise's economic activity is discrete in nature and is formed under the influence of a complex set of factors of the operating environment (external and internal). Diagnostics of the company's activity is distributed to internal and external users. Diagnostics of the enterprise's economic activity is the initial stage of development and formation of a strategy to ensure its financial stability, which is carried out on the basis of studying and researching three components: macro environment, micro environment and internal environment. The task of diagnosing the internal environment of the enterprise is to determine the potential that enables it to function successfully. The task of diagnosing the external environment is to analyze the sources of economic resources of the enterprise, which are necessary to maintain its internal potential at the appropriate level.

Keywords: diagnostics, financial condition, economy, security.

Постановка проблеми. В сучасних нестабільних економічних умовах здійснення діагностики господарської діяльності підприємства обумовлює вирішення проблеми соціально-економічного розвитку країни. Необхідність виконання діагностики господарської діяльності підприємствав обумовлюють також і об’єктивні вимоги зростаючих обсягів реалізації продукції, ускладнення господарських зв’язків, динамічно мінливі умови зовнішнього середовища. Тому, дослідження щодо виконання діагностики господарської діяльності підприємства є актуальним завданням: на основі її оцінки виробляються основні напрями фінансово-економічної політики підприємств. А від того, наскільки якісно виконується діагностика господарської діяльності підприємства, залежить ефективність виконання стратегічних і тактичних рішень щодо їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо виконання діагностики господарської діяльності підприємства досліджувалися в працях М.В. Беднягіної,

Н.В. Бекетова, І.В. Брянцевої, В.А. Гросул, Д.А. Демідова, О.Н. Зайцева, В.І. Захарченка, Є.В. Корчагіної, В.С. Криворотова, В.А. Либи, Н.Л. Любченко, Г.А. Мохонько, С.Н. Нікешина, А.Б. Олійника, І.Н. Омельченко, В.І. Рощина, М.Н. Рубцевої та інших.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження основних завдань діагностики господарської діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Процес виконання діагностики господарської діяльності підприємства є досить складним та багатогранним, адже вимагає не лише виявлення ознак його поточного стану, а й оцінки сили впливу чинників середовища її функціонування та розробки стратегії адаптації до постійно змінюваних зовнішніх умов бізнесу.

Економічна розвиток підприємства являє собою постійний і безперервний рух у вигляді взаємодії чинників на різних рівнях господарських процесів.

Отже, діагностика господарської діяльності підприємства носить дискретний характер і формується під впливом складного комплексу чинників середовища функціонування (зовнішнього та внутрішнього). Відповідно до цього діагностика діяльності підприємства розподіляється для внутрішніх та зовнішніх користувачів. Для внутрішніх користувачів діагностика підприємства здійснюється на основі даних матеріально-речової та вартісної структури виробництва, обсягів реалізації продукції, організації фінансових потоків, інноваційної діяльності. В основі виконання такої діагностики лежить принцип активного реагування на зміну різних внутрішніх чинників. Для зовнішніх користувачів діагностика виконується на основі даних стану економічного середовища, в якій підприємство здійснює свою діяльність, існуючої системи управління в масштабах країни, і залежить від запасу стійкості економічної системи підприємства до дестабілізуючих чинників [1, 4, 5, 8, 11, 13, 20].

Будь-яке підприємство перебуває та здійснює свою діяльність у певному середовищі. Діагностика господарської діяльності підприємства є початковим етапом розробки та формування стратегії забезпечення його фінансової стійкості. Даний процес передбачає вивчення та дослідження трьох складових:

1) макросередовища, яке складається з елементів, що безпосередньо не пов’язані з діяльністю підприємства, але визначають умови його функціонування;

2) мікросередовища (безпосереднього оточення) – учасників ринку, які тісно контактують з підприємством і впливають на нього. До них відносять: конкуренти, споживачі, постачальники, ділові партнери, кредитори;

3) внутрішнього середовища – сукупності чинників, які визначають процеси діяльності підприємства [2, 5, 9, 10, 13, 18, 21].

Завданням діагностики внутрішнього середовища підприємства є визначення потенціалу, що дає йому можливість успішно функціонувати. Завданням діагностики зовнішнього середовища являється аналіз джерел економічних ресурсів підприємства, що необхідні для підтримки його внутрішнього потенціалу на належному рівні.

Виходячи з цього, підприємство повинно володіти достовірною інформацією про розвиток і стан середовища свого функціонування, що досягається шляхом

сканування, моніторингу та прогнозування можливих змін у ньому та вироблення стратегічної поведінки підприємства для забезпечення власних стійких позицій. Ідентифікація чинників середовища функціонування дає можливість діагностувати сучасний стан підприємства та вибрати найбільш ефективні заходи підтримки його стійкого розвитку [4, 9, 12, 17, 22, 24].

В процесі діагностики господарської діяльності підприємства застосовується традиційна класифікація чинників макро- та мікро середовища, які можна віднести до зовнішніх чинників впливу на його стан.

Завданням діагностики чинників зовнішнього середовища є дослідження впливу на всі процеси, які відбуваються в середині самого підприємства. Вони прямо не пов'язані з підприємством і не залежать від його діяльності, але впливають на формування загальної атмосфери бізнесу.

Процес діагностики впливу зовнішніх чинників, як правило, має стратегічний характер. Вони зумовлюють кризовий стан, якщо керівництво помилково або несвоєчасно реагує на них. Це виникає тоді, коли на підприємстві відсутня система раннього попередження виникнення можливих загроз зовнішнього середовища чи така система функціонує недосконало.

Реакція підприємства на зовнішні впливи може бути різною: якщо до одних чинників підприємство повинно максимально пристосовуватися з метою уникнення негативних наслідків і наростання збитків від реалізації певної загрози, то на зміну інших воно реагує двояко – або пристосовується, або застосовує тактику активної протидії [3, 8, 14, 19, 23].

У свою чергу, результат діагностики чинників прямого впливу безпосередньо відображається на діяльності підприємства з відповідним реагуванням на його дії в межах галузевого ринку. Підприємство може змінити спрямованість і силу впливу цих чинників або збільшити віддачу від їх реалізації шляхом встановлення ефективних комунікацій (застосування систем знижок для постійних покупців, налагодження ділового співробітництва з постачальниками, створення тимчасових об'єднань з конкурентами на взаємовигідних умовах з метою досягнення певних цілей і зменшення гостроти конкуренції на даному галузевому ринку тощо). Чинники непрямого впливу відіграють роль фонових чинників, які визначають загальний стан економічної системи країни. Вони не підвладні управлінським впливам, тому підприємство повинно вміти прогнозувати, діагностувати можливі зміни та адаптуватися до них, оскільки не в змозі самостійно змінити їх [2, 5, 7, 11, 14, 22].

Діагностика взаємодії підприємства з оточуючим середовищем має певну специфіку – окремі компоненти середовища по-різному впливають на окремо взяте підприємство. Це пов'язане як з відмінностями у сферах діяльності, територіальному розміщенні, так і внутрішнім потенціалом самого господарюючого суб'єкта.

Слід відмітити, що хоча підприємство не в силі відмежуватися від дії чинників зовнішнього середовища, проте вони не є безпосередньою причиною втрати фінансової стійкості, а виступають лише джерелом збільшення витрат підприємства.

Вчасна реакція менеджерів може змінити спрямованість впливу або нейтралізувати негативні наслідки, мінімізувавши втрати.

Отже, усі складові завдання діагностики господарської діяльності підприємства взаємопов'язані та взаємозалежні один від одного. Їх співвідношення та характер взаємодії є важливими орієнтирами подальших дій не лише для окремого підприємства, але й комплексів, галузей та економічної системи в цілому.

Висновки. Як видно, на завдання діагностики господарської діяльності підприємства впливає множина чинників. При проведенні аналізу зовнішнього а внутрішнього середовища завжди існує загроза надмірної описовості, що перетворює його в безкінечний процес, результатом якого стає зайво нагромаджений інформацією звіт. Яким би бізнесом не займалося підприємство число потенційно значимих чинників, які можуть бути розглянуті в процесі зовнішнього та внутрішнього аналізу, прямує до безкінечності. З метою формування ефективної стратегії адаптації до умов середовища функціонування необхідно виділити з цієї сукупності лише ті елементи, які найбільш суттєво впливають на діяльність конкретного підприємства, оскільки неможливо (та й недоцільно) намагатися проаналізувати усі без винятку чинники зовнішнього та внутрішнього середовища через обмеженість часу та коштів. Саме це і відбиває складність діагностики господарської діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Балахонова О.В., Захарченко В.І., Величко М.Р. Оптимізація інвестиційного ризику з використанням інструменту його диверсифікації. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: ОНУ, 2019. Вип. 1/41. Т. 18. С.57-68.

2. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Блажчук А.О., Стець В.І. Методи управління інноваційними моделями на підприємствах. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених, м. Вінниця*, 23-24 листопада 2021 р., 2021. С. 323-325.

3. Балахонова О.В. Теорії конкуренції та практики визначення конкурентоспроможності в умовах безпекоорієнтованого розвитку. Колектив. моногр.; за ред. М.М.Меркулова. Ізмаїл-Одеса, : Фенікс, 2020. 196 с.

4. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практика. Колектив моногр., книга сьома / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 340 с.

5. Балахонова О.В. Удосконалення підходів в дослідженнях саморозвитку виробничо-господарських систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : зб. наук. праць.* Одеса: ОНУ, 2020. Вип. 3/46. Т. 20. С.146-159.

6. Балахонова О.В. Характер інноваційності сучасних економічних систем. *Науковий вісник Міжнародного гумані-тарного університету : зб. наук. праць.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Серія: Економіка і менеджмент Вип. 43. С. 4-12.

7. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць.* Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 6. С.4-13.

8. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств»*. Одеса, Державний університет «Одеська політехніка» 2021. С. 57-59.

9. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практик. Колектив моногр., книга восьма / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 424 с.

10. Балахонова О.В., Мельниченко Д.О. Удосконалення системи управління персоналом в лікувально-профілактичній установі. *Матер. VIII міжнар. науково-практ. конф. «Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів під впливом нових викликів»* (9 квітня 2021) Одеса, 2021. С. 55-59.

11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: Одеський національний університет ім. І. Мечникова, 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.

12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. III міжнар. науково-практ. конф.* «*Фінансові та економічні аспекти підприємництва*» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.

13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. «*Економіка. Фінанси. Право*». № 11/1. 2017. С.54-58.

14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал* «*Сталий розвиток економіки*». № 2. 2017. С.83-89.

15. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Одінцова О.О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-626.

16. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П., Циганчук В.А. Методи формування конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-82.

17. Балахонова О.В., Леухін К.К. Методика аналізу структури власного капіталу підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 2. С. 14-18.

18. Балахонова О.В., Леухін К.К. Генезис основних етапів розвитку власного капіталу. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 1. С. 14-18.

19. Гріщенко І.В., Ковбій А.С., Рибчинський Б.В., Макогон Н.А. Забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Сучасна наука: проблеми,*

перспективи, інновації: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р.: тези, статті / ред.кол.: Драбовський А.Г. та ін. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 351-353.

20. Гріщенко І.В., Приленська О. Стійкий розвиток підприємницького сектору економіки України на основі проектування інвестиційно-інноваційного потенціалу. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р.: тези, статті / ред.кол.: Драбовський А.Г. та ін. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 348-351.

21. Гріщенко І.В., Кобаль О.А. Завдання оцінки фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 74-77.

22. Гріщенко І.В. Методи оцінки поточного фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 77-80.

23. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. № 22/2020. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14.

24. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Циганчук В.А., Мазур О.В. Методи забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Львів: Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. Вип. 60. С. 30-34.

Балахонова О.В., *доктор економічних наук, професор, професор кафедри бізнесу і права Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1447-4560
Фалейтор А.О., *магістрант 2-го курсу підготовки, спеціальність «Менеджмент» Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-3

ПРИНЦИПИ, МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

PRINCIPLES, METHODOLOGIES AND METHODS OF FORMING THE COMPETITIVENESS OF THE COMPANY'S PRODUCTS

Анотація. У статті розглянуто принципи, методології та методи за допомогою яких забезпечується конкурентність продукції підприємства. Наведено основні методи конкурентної боротьби, а саме: поліпшення якості і послуг, швидке оновлення асортименту продукції, покращення дизайну, надання гарантій та після продажних послуг, тимчасове зниження цін, більш зручні умови оплати. Досліджено методи боротьби: цінові, нецінові, чесні або нечесні. Виокремлено головні причини через які виникає конкуренція.

Ключові слова: принципи, продукція, конкуренція, методи, підприємство.

Abstract. The article discusses the principles, methodologies and methods by which the competitiveness of the company's products is ensured. The main methods of competitive struggle are given, namely: improving quality and services, quickly updating the product range, improving design, providing guarantees and after-sales services, temporarily reducing prices, more convenient payment terms. The methods of struggle: price, non-price, honest or dishonest. The main reasons for the emergence of competition are highlighted.

Keywords: principles, products, competition, methods, enterprise.

Постановка проблеми. В умовах відкритої ринкової економіки, яка не може існувати без гострої конкуренції, виявляються фактори, котрі роблять конкурентоспроможність та якість продукції необхідними умовами виживання товаровиробників, мірилом результативності їх господарської діяльності, економічного добробуту країни. Тому робота зі створення і реалізації конкурентних переваг для підприємства сьогодні є найбільш важливою. У результаті підприємство

одержить основу для більш правильної орієнтації у ситуаціях на ринку, і можливість прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню принципів, методології та методів формування конкурентності продукції підприємства присвятили свої роботи такі автори як С.М. Клименко, Л.І. Донець, М. Портер та інші.

Формування цілей. Метою статті є висвітлення основних принципів та методів конкурентності продукції підприємства.

Виклад основного матеріалу. Конкурентна боротьба – динамічний процес, що передбачає застосування певних методів. Це передусім поліпшення якості і послуг, швидке оновлення асортименту продукції, покращення дизайну, надання гарантій та після продажних послуг, тимчасове зниження цін, більш зручні умови оплати. Як правило суперники на конкурентному ринку використовують різні методи боротьби: цінові, нецінові, чесні або нечесні.

Цінова конкуренція означає, що головним методом боротьби є ціна. У цій боротьбі перемагає той, хто досягне нижчої ніж ринкова ціна вартості своєї продукції. Це боротьба за скорочення витрат виробництва завдяки науково-технічному прогресу. На конкурентному ринку неспроможність підприємців використовувати найновішу технологію виробництва в кінцевому результаті означає банкрутство та усунення з ринку конкурентами.

Важливо також пам’ятати, що помірне зниження цін зберігає для виробника норму прибутку, за рахунок низьких витрат виробництва.

Нецінова конкуренція використовує наступні методи:

- поліпшення якості продукції. Одна і та ж продукція від різних виробників може мати різну якість. Причини цьому може бути 2 або ж це порушення технології виробництва, або ж використання новинок у виробництві, що є комерційною таємницею;
- використання реклами. Розрахунок на те аби привернути увагу покупців, змотивувати споживача здійснити покупку саме у цього виробника;
- умови що пов’язані з продажем товару. Сюди входить здійснення ремонту, надання запасних деталей.

Нечесна конкуренція – це діяльність господарського суб'єкта спрямована на одержання комерційної вигоди і забезпечення домінуючого становища на ринку за рахунок обману споживачів [2, 5, 7, 10, 14, 19, 20].

Основні методи нечесної конкуренції:

- неправомірне збирання, розголошення комерційної таємниці про діяльність суперника – конкурента;
- використання товарного знаку, фірмового найменування без дозволу того на чиє ім’я вони зареєстровані;
- поширення неправдивих повідомлень про товари своїх конкурентів. Це завдає шкоди діловій репутації і негативно відображається на їх діяльності;
- впливати на постачальників сировини і банківські установи;

- переманювання провідних спеціалістів підкупом;
- порушення законів, що зумовлює втручання держави в регулювання конкурентної боротьби [1, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 23].

Можна виокремити наступні причини через які виникає конкуренція:

1) наявність на ринку великої кількості товаровиробників будь якого продукту чи послуги у будь якому ціновому сегменті;

2) необмеженість у виборі здійснення господарської діяльності та її обсягів. Окрім тієї . що прямо заборонена законом;

3) відповідність між попитом та пропозицією.

Користуючись тим що, в країні триває війна та наявні проблеми з тепло- та електропостачанням виробники почали спекулювати на ціні товару який пропонують на ринку, з надією отримати максимальний прибуток за одиницю продукції. Однак, цей метод в даному випадку не є ефективним, адже, платоспроможність споживачів значно знизилась, що негативно відобразиться на бізнесі, окрім таких видів товарів, що забезпечують базові потреби покупців, а саме: продукти харчування та медикаменти.

Висновки. Отже, з усього вищесказаного можна зробити висновки, що конкуренція у бізнесі є важливим структурним елементом та існує певна кількість методів та принципів її забезпечення. а оскільки кожна сторона переслідує свій власний інтерес то і є необхідною, для забезпечення альтернативи та подальшого розвитку підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Балахонова О.В., Захарченко В.І., Величко М.Р. Оптимізація інвестиційного ризику з використанням інструменту його диверсифікації. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: ОНУ, 2019. Вип. 1/41. Т. 18. С.57-68.

2. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Блажчук А.О., Стець В.І. Методи управління інноваційними моделями на підприємствах. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених*, м. Вінниця, 23-24 листопада 2021 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2021. С. 323-325.

3. Балахонова О.В. Теорії конкуренції та практики визначення конкурентоспроможності в умовах безпекоорієнтованого розвитку. Колектив. моногр.; за ред. М.М.Меркулова. Ізмаїл-Одеса: Фенікс, 2020. 196 с.

4. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практика. Колектив моногр., книга сьома / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 340 с.

5. Балахонова О.В. Удосконалення підходів в дослідженнях саморозвитку виробничо-господарських систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : зб. наук. праць.* Одеса: ОНУ, 2020. Вип. 3/46. Т. 20. С.146-159.

6. Балахонова О.В. Характер інноваційності сучасних економічних систем. *Науковий вісник Міжнародного гумані-тарного університету : зб. наук. праць.*

Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Серія: Економіка і менеджмент Вип. 43. С. 4-12.

7. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 6. С.4-13.

8. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств»*. Одеса, Державний університет «Одеська політехніка» 2021. С.57-59.

9. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практик. Колектив моногр., книга восьма / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 424 с.

10. Балахонова О.В., Мельниченко Д.О. Удосконалення системи управління персоналом в лікувально-профілактичній установі. *Матер. VIII міжнар. науково-практ. конф. «Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів під впливом нових викликів»* (9 квітня 2021). Одеса, 2021. С. 55-59.

11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: Одеський національний університет ім. І. Мечникова, 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.

12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. III міжнар. науково-практ. конф.* «*Фінансові та економічні аспекти підприємництва*» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С. 113-115.

13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. «*Економіка. Фінанси. Право*». № 11/1. 2017. С. 54-58.

14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал* «*Сталий розвиток економіки*». № 2. 2017. С.83-89.

15. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Одінцова О.О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-626.

16. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П., Циганчук В.А. Методи формування конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-82.

17. Балахонова О.В., Леухін К.К. Методика аналізу структури власного капіталу підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 2. С. 14-18.

18. Балахонова О.В., Леухін К.К. Генезис основних етапів розвитку власного капіталу. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 1. С. 14-18.

19. Гріщенко І.В., Ковбій А.С., Рибчинський Б.В., Макогон Н.А. Забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 351-353.

20. Гріщенко І.В., Приленська О. Стійкий розвиток підприємницького сектору економіки України на основі проектування інвестиційно-інноваційного потенціалу. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 348-351.

21. Гріщенко І.В., Кобаль О.А. Завдання оцінки фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. Вінниця. С. 74-77.

22. Гріщенко І.В. Методи оцінки поточного фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. Вінниця. С. 77-80.

23. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. № 22/2020. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14.

24. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Циганчук В.А., Мазур О.В. Методи забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Львів: Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. Вип. 60. С. 30-34.

Драчук В. Ю. , *викладач,*
ВСП «Тульчинський фаховий коледж ветеринарної медицини БНАУ»

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

ACCOUNTING AND ANALYTICAL SECURITY OF INVESTMENTS IN UKRAINE

Анотація. У статті проаналізовано інвестиції як потреби в залученні фінансових ресурсів на оновлення основних виробничих засобів. Розкрито їх сутність, визначено чинники, що впливають на обсяг інвестиційних вкладень. Проаналізовано сучасний стан прямих іноземних інвестицій за останні 10 років. Використано методи аналізу та синтезу при розробленні моделі обліково-аналітичного забезпечення для визначення

потреби в капітальних інвестиціях, абстрактно-логічний метод застосовано для узагальнення і формування висновків. Проаналізовано статистичні дані щодо обсягів іноземних інвестицій з найбільших країн-інвесторів. Розглянуто способи та заходи активізації інвестицій в Україну.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, інвестиції, оновлення.

Abstract. The article analyzes investments as the need to attract financial resources for updating the main production facilities. Their essence is disclosed, the factors affecting the volume of investment investments are determined. The current state of direct foreign investments over the past 10 years has been analyzed. The methods of analysis and synthesis were used in the development of the model of accounting and analytical support to determine the need for capital investments, the abstract-logical method was applied to generalize and form conclusions. Statistical data on the volume of foreign investments from the largest investor countries were analyzed. Ways and measures to activate investments in Ukraine are considered.

Keywords: accounting and analytical support, investments, updates.

Постановка проблеми. Інвестиції у сучасних умовах виступають найважливішим засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, структурних зрушень у народному господарстві, зростання технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макрорівнях. Активізація інвестиційного процесу є одним із надійніших механізмів соціально-економічних перетворень.

Вивчення розвитку ринку фінансового інвестування є дуже актуальним і має велике значення для розвитку фінансової системи України в умовах макроекономічної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам дослідження інвестування та інвестиційно діяльності в Україні в сучасних умовах присвячені наукові праці багатьох іноземних і вітчизняних вчених, серед яких: Вітюк А.В., Жгун О.П., Захарін С.В., Мороз О.В., Карачина Н.П., Кучер А.В., Куянова О.Ю., Пересада А.А., Поліщук Н.В., Салькова І.Ю., Сахно А.А., Сергеєва Н.В. та ін. Враховуючи вагомий внесок вчених у дослідження обліково-аналітичного забезпечення інвестицій, слід відмітити необхідність подальшого вивчення існуючих проблем і протиріч у теорії та практиці інвестування із урахуванням розвитку економіки країни.

Формулювання цілей статті. Метою статті є удосконалити методичні підходи та принципи обліково-аналітичного забезпечення для визначення потреби в інвестиціях на оновлення основних виробничих засобів.

Виклад основного матеріалу. Термін «інвестиція» вважається первинною категорією, підставою зведення ієрархії інших категорій, що відображають відтворення основного та оборотного капіталів.

Погоджуємося з думкою Сергеєвої Н.В. [6] та авторів Мороз О.В., Карачина Н.П., Вітюк А.В., Жгун О.П. [4, с. 11], які «виділили пріоритетність проблем обліку капітальних інвестицій в підприємствах нашої держави: достовірне і своєчасне відображення у відповідних документах обсягів та об'єктів будівельно-монтажних робіт і витрат на капітальні інвестиції з придбання або створення інших необоротних активів; достовірне й об'єктивне формування вартості об'єктів капітального інвестування; належне відображення витрат на незавершене будівництво; контроль за дотриманням фінансової дисципліни; контроль за ощадливим витрачанням матеріальних і трудових ресурсів на будівництво нових об'єктів» [6, с. 123].

Згідно з планом рахунків бухгалтерського обліку об'єктами обліку капітальних вкладень є капітальне будівництво, основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, довгострокові біологічні активи. Спеціалізованого стандарту щодо визнання та обліку капітальних інвестицій поки що не розроблено, тому методологічні засади формування в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації про капітальні інвестиції визначаються різними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, залежно від їхніх об'єктів.

На розмір інвестиційних вкладень можуть впливати наступні чинники: (рис.1.)

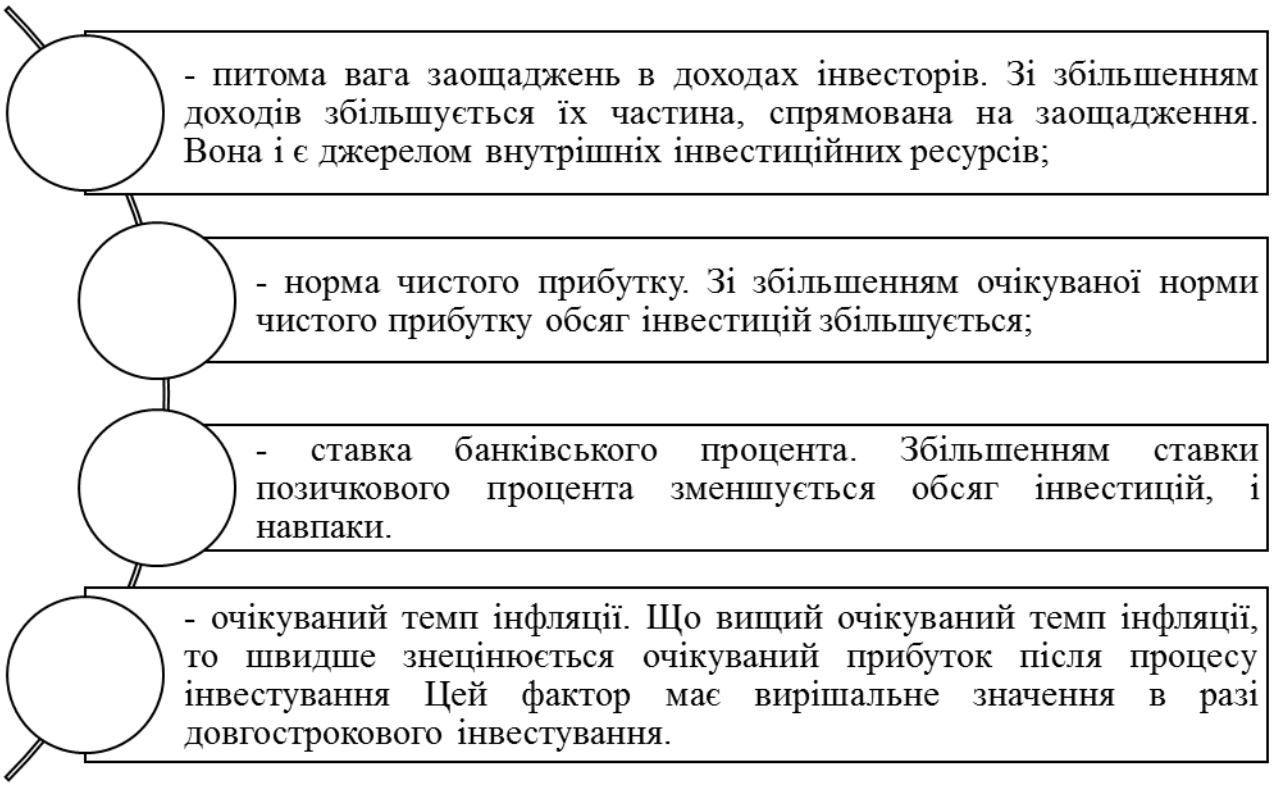

Рис.1. Чинники, що впливають на обсяг інвестиційних вкладень [5]

Значну частину інвестицій надходять до державних нефінасових корпорацій. Це відкриті акціонерні товариства, холдингові компанії та дочірнє підприємство, корпоративні права яких належать державі.

Проаналізувавши динаміку, слід відмітити, що провідну частку в розподілі акцій за останні 3 роки, становлять регіональні та місцеві органи державного управління, та центральні органи державного управління [1].

Для більш чіткого простеження динаміки розподілу акцій, всі дані було згруповано на рис. 2.

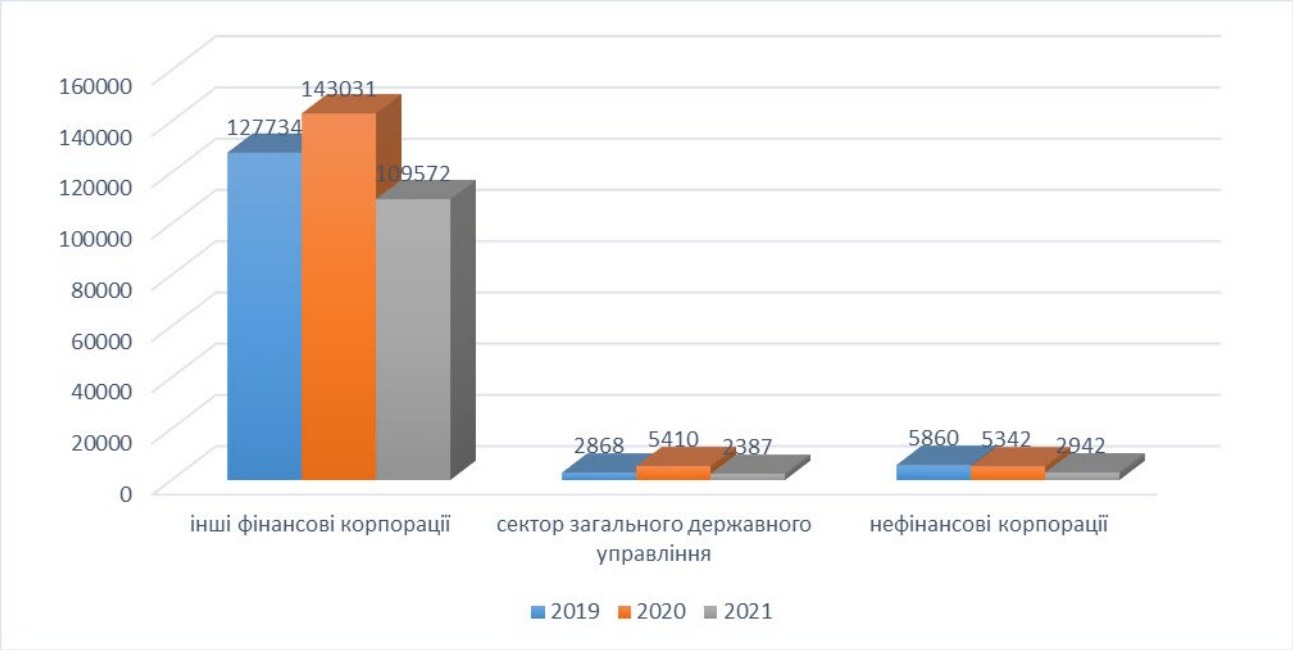

Рис. 2. Розширена динаміка розподілу акцій за секторами економіки України за 2019-2021 рр.

За даними рис. 2 протягом 2019-2021 рр. спостерігаються спостерігається нестабільна динаміка розподілу акцій у всіх секторах економіки. Найбільше інвестицій у інші фінансові корпорації було вкладено у 2020 році, а найменше у 2021 – знизились на 23,4%. Частка акцій у сектор загального державного управління також була найбільшою у 2020 році, у порівнянні з 2019 та 2021, вона зросла більше чим у половину. Також слід відмітити, що протягом досліджуваного періоду акції у нефінансові корпорації зменшуються.

У системі фінансового інвестування економіки нашої країни протягом останніх років відбулися негативні видозміни. Для того, щоб фондовий ринок зміг виконувати встановлені перед ним завдання, повинна бути мобілізація вільних коштів через використання фінансових інструментів і перерозподіл цих коштів на фінансовий поділ, що потребує фінансування для свого вдосконалення [3].

Значною частиною сучасної стратегії вдосконалення України вважається використання ще одного вигляду інвестиційних вкладень – прямих іноземних інвестиційних вкладень.

Вони забезпечують високоякісну і ефективну інтеграцію національної економіки у більшу через кооперації національним джерелом фінансових вкладень у вигляді засобів виробництва.

Іноземний капітал особливо сьогодні необхідний у більшості сфер вітчизняної економіки, які він зможе виключити із кризового стану [2].

За даними Державної служби статистики у січні – червні 2019-2021 років в економіку України зарубіжними інвесторами вкладено близько 142 млн.дол. та вилучено 351 млн.дол. прямих вкладень (акціонерний капітал) [1].

Скорочення коштів з допомогою переоцінки, втрат і перекласифікації, відомостям Держстату, цей етап оформляє 3604 млн.дол (зокрема з допомогою курсової різниці – 3539, 3 млн.дол [1].

Більш докладну статистику обсягу прямих зарубіжних вкладень за останні 10 років наведено на рис. 3.

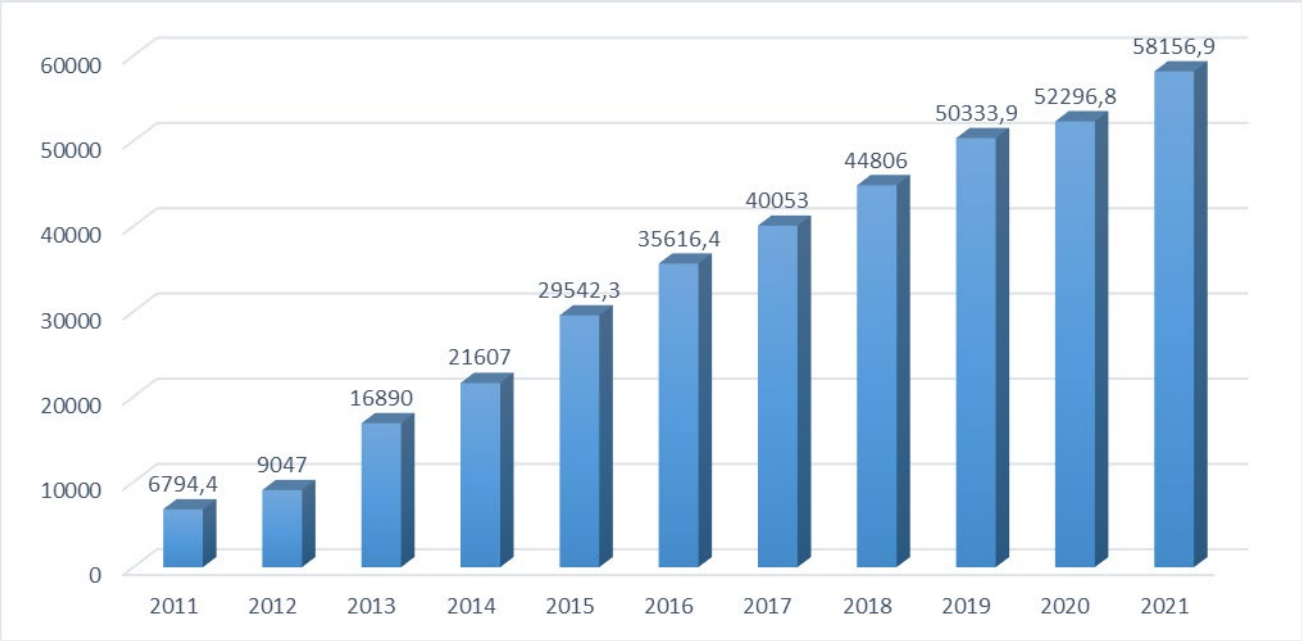

Рис. 3. Обсяг прямих іноземних інвестицій за останні 10 років

За вищенаведеними даними, було простежено різкий злет іноземного інвестування, що в першу чергу пояснюється підвищенням економічної стабільності в нашій країні за період останніх років.

Слід зауважити, що всі інвестиційні вкладення спрямовуються виключно в розвинені економічні сфери. Дані підприємства мають наступне відсоткове розмежування (рис. 4).

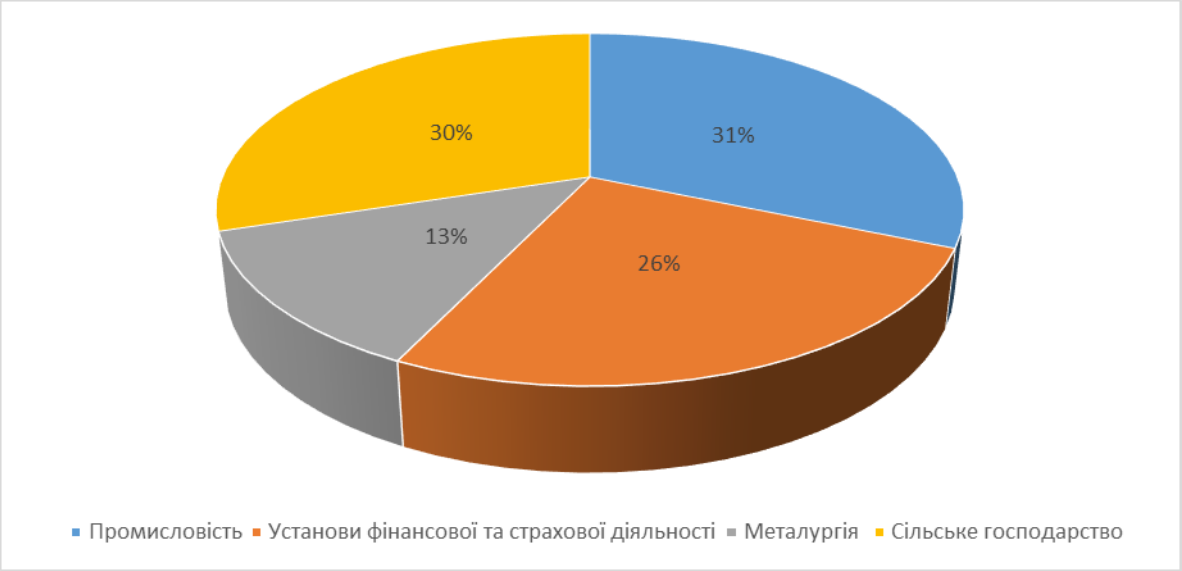

Рис. 4. Відсоткове розмежування іноземних вкладень

Так, дані рис. 4 свідчать про те, що найбільшу частку іноземних вкладень, спрямовано на інвестиційне забезпечення промисловості, друге місце займає сільське господарстворство, а на третьому – установи фінансової та страхової діяльності.

Також було простежено ряд країн, які надають найбільшу частку інвестицій (рис. 5.). Динаміка свідчить про те, що відбувається покращення показників. Найбільша частка фінансових інвестицій надходила до України із Кіпру. Тож слід зазначити, що в нинішніх умовах Україна перебуває на етапі розвитку фінансового інвестування. Проте обсяг джерел, що надходять в Україну нажаль не достатній, щоб забезпечити оптимальні умови економічного злету. Тож постає проблема у пошуку шляхів покращення діяльності даної сфери.

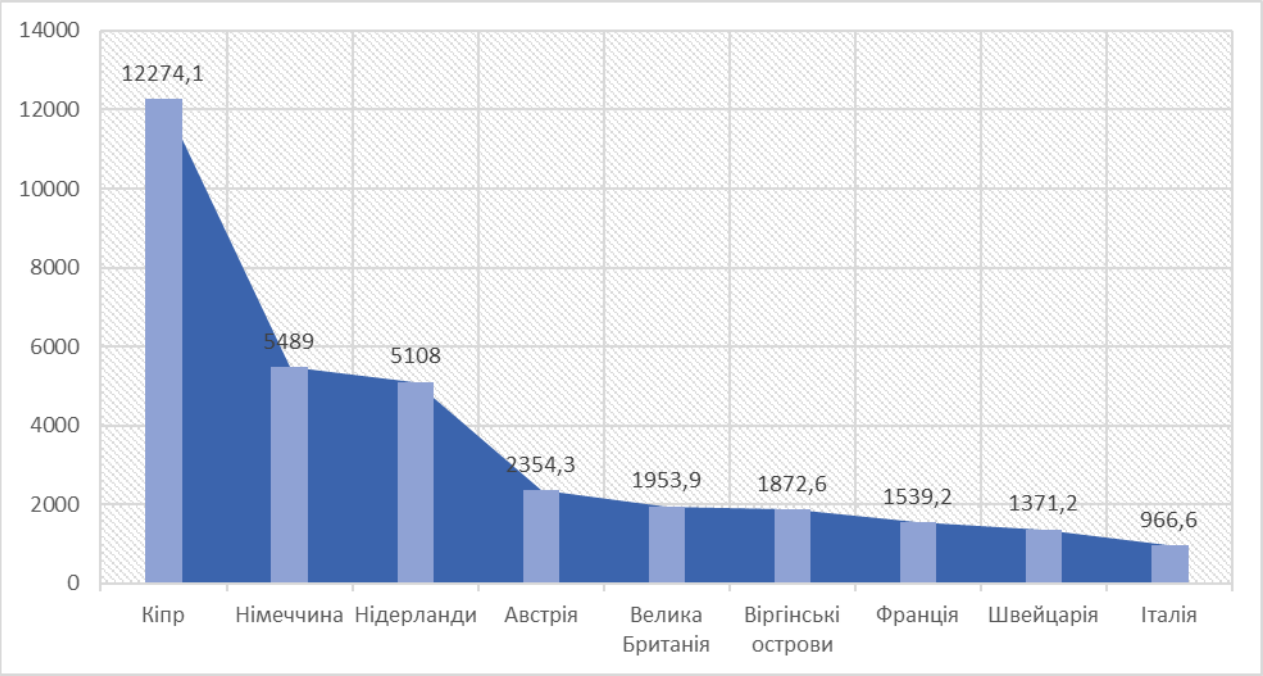

Рис. 5. Обсяги іноземних інвестицій з найбільших країн-інвесторів

В Україні наразі існує надзвичайно динамічний та привабливий ринок для іноземних інвесторів. Фінансових інвестицій потребують багато галузей, які є досить перспективні на майбутнє. Основні з них, на нашу думку – це сільське господарство, енергетика, ІТ-сектор, інфраструктура, ритейл тощо. Для утворення оптимального інвестиційного локального клімату України потрібно вирішити низку першочергових питань, а саме:

- скорочення або звільнення від сплати податку на додану вартість при реалізації продуктів чи служб, що належать прогресивним технологічним вимогам, якості та конкурентоспроможності на етап часу досконалого освоєння інвестиційних коштів;
- зростання якості законодавчої бази щодо державних застав використання вкладених інвестиційних вкладень і посилення очікуваного прибутку;
- більш інтенсивне покращення фінансового механізму держави;
- вдосконалення державної теорії та системи державного управління вкладеннями [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку. Інвестиційна діяльність – це санкціонована конкретним чином активність, яка простежується в умовах господарювання, суть її полягає в єдиному спрямованому процесі пошуку важливої кількості інвестиційних джерел, виборі конкретних об’єктів для їх інвестицій, розробка та використання інвестиційної програми і забезпечення отримання прибутку чи соціального ефекту.

Динаміка реального інвестування в Україні свідчить про те, що в цілому інвестування проводиться на оптимальному рівні. У 2019-2021 роках відбувся невеликий підйом, що дає сподівання на поліпшення фінансового інвестування нашої держави, але в даний час Україна перебуває в кризовій ситуації, яка стала результатом повномасштабного вторгнення росії. Ринок фінансових інвестицій зазнав негативних зрушень, тому необхідно зазначити пропозиції розвитку івестиційної діяльності в Україні, які позитивно впливатимуть на покращення основних макроекономічних показників розвитку держави та зміцнять її позиції на світових інвестиційних ринках. Вони направлені на покращення інвестиційного клімату України та зміцненню відношення до неї стратегічних партнерів, а також підвищення позиції України в міжнародному рейтингу. Слід зазначити, що практична реалізація шляхів і способів активізації інвестиційної діяльності, зможе сприяти розвитку інвестиційної діяльності в ринкових умовах, а також підвищити активізацію інвестиційного процесу, що забезпечить реальні зрушення в економічній структурі суспільства та зумовить необхідність адаптації до інноваційних підходів обліково-аналітичного забезпечення інвестицій, що і буде предметом наступних досліджень.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Веб-сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua

2. Захарін С. Фінансові інструменти активізації інвестиційної та інноваційної діяльності. *Економіка України*. 2020. № 12. С.48 - 58.

3. Куянова О.Ю. Основні напрями підвищення ефективності інвестиційної діяльності. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2017. №1(4). С.218-221.

4. Мороз О. В., Карачина Н. П., Вітюк А. В., Жгун О. П. Облік реальних інвестицій та методичні основи аналізування інвестиційного процесу: проблемні питання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 8. С. 9-14.

5. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом. Київ: Лібра, 2018. 472 с.

6. Сергеєва Н. В. Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення капітальних інвестицій в сільськогосподарських підприємствах. URL: https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006122

7. Sakhno A., Polishchuk N., Salkova I., Kucher A. Impact of Credit and Investment Resources on the Productivity of Agricultural Sector. *European Journal of Sustainable Development.* 2019. Vol. 8. No 2. P. 335-345. URL: http://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/816

8. Salkova I., Polishchuk N., Broyaka A., Kucher A. Cost effectiveness and attracting investments in crop sector URL:https://www.researchgate.net/profile/Anatolii_Kucher/publication/340778434_Efektivnist_vitrat_i_zalucenna_investicij_u_roslinnictvi/links/5e9d6300a6fdcca7892852c5/Efektivnist-vitrat-i-zalucenna-investicij-u-roslinnictvi.pdf

Лобачева І.Ф., *кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ*
ORCID https://orcid.org/0000-0001-6387-5240
Китайчук Т.Г., *кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ*
ORCID https://orcid.org/0000-0002-8171-1220
Покиньчереда В.В., *кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ*
ORCID https://orcid.org/0000-0003-2734-8667

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-5

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES OF THE CONSTRUCTION INDUSTRY

Анотація. У статті досліджено теоретико-методологічні аспекти аналізу діяльності будівельних підприємств. Спорудження будь-якої будівлі є досить масштабним і довгостроковим інвестиційним проектом, тому замовнику будівництва або його інвестору необхідний інструмент перманентного якісного моніторингу всіх процесів, як суто технічних і технологічних, так й обліково-аналітичних. Особливості аналізу будівельних підприємств обумовлені специфікою ціноутворення у цій галузі та обліку собівартості підготовчих й будівельних робіт, а також достатньо складною, як правило, багаторівневою системою розрахунків між учасниками процесу будівництва об'єкта нерухомості. Аналіз будівництва дозволяє здати об’єкт нерухомості вчасно і без зміни запланованої якості та перевищення встановленого бюджету. В умовах сьогодення для підприємства важливими питаннями є розширення мережі будівництва та зростання прибутковості основної діяльності.

Ключові слова: аналіз, будівництво, будівельні підприємства, замовник, спорудження, об’єкт нерухомості.

Abstract. The article explores the theoretical and methodological aspects of the analysis of the activities of construction enterprises. The construction of any building is a fairly large-scale and long-term investment project, so the construction customer or his investor needs a tool for permanent high-quality monitoring of all processes, both purely

technical and technological, and accounting and analytical. The peculiarities of the analysis of construction enterprises are due to the specifics of pricing in this area and accounting for the cost of preparatory and construction work, as well as a rather complex, as a rule, multi-level system of settlements between participants in the process of construction of a real estate object. Construction analysis allows you to hand over the property on time and without changing the planned quality and exceeding the established budget. In today's conditions, important issues for the enterprise are the expansion of the construction network, the growth of profitability of the main activity.

Key words: analysis, construction, construction enterprises, customer, construction, real estate object.

Постановка проблеми. Спорудження будь-якої будівлі є досить масштабним і довгостроковим інвестиційним проектом, тому замовнику будівництва або його інвестору необхідний інструмент перманентного якісного моніторингу всіх процесів, як суто технічних і технологічних, так й обліково-аналітичних. Аналіз будівництва дозволяє здати об’єкт нерухомості вчасно і без зміни запланованої якості та перевищення встановленого бюджету. Актуальність питання пов’язана зі стрімким розвитком будівельній галузі. яка спостерігається в останні роки. В умовах сьогодення для підприємства важливими питаннями є розширення мережі будівництва, зростання прибутковості основної діяльності, що можливе лише за умов своєчасного аналізу зазначених показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковими дослідженнями в цій галузі займались дослідники: Б. Бідій, Р. Бойко, Т. Бутирська, Д. Дзвінчук, С. Глухова, М. Гронська, Ю. Боцман, Ю. В. Троян, Н. Македон, І. Ярощук та інші. Попри багаторічні напрацювання щодо розкриття сутності та методики аналізу діяльності будівельних підприємств єдиної позиції серед вчених не визначено, а тому зазначене питання потребує подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідження теоретико-методологічних аспектів аналізу діяльності підприємств будівельної галузі для забезпечення розширення мережі будівництва, зростання прибутковості основної діяльності, а відповідно – ефективної роботи підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність будівництва передбачає підготовку будівельного майданчика, спорудження нового об’єкту, його реконструкцію, добудову, реставрацію та ремонт раніше збудованих об’єктів, а також виконання монтажних робіт. Об’єктом будівництва вважається сукупність кількох будівель та споруд або окремі будівлі і споруди, будівництво яких здійснюється за єдиним прямим проектом [1, с. 47].

Виробничий процес в будівельній діяльності відбувається на стабільних нерухомих об’єктах за умов рухливого характеру роботи робітників, будівельних механізмів, машин та обладнання. Процес будівництва, як правило, є тривалим, що передбачає поступове накопичувальне відображення в обліку витрат за конкретними об’єктами через визначення вартості незавершеного будівництва до завершення робіт

і здачі об'єкта замовникові. Особливості процесу будівництва визначаються характером його продукції і полягають у тому, що продукція цієї діяльності є нерухомою і закріпленою територіально.

Для будівельного процесу притаманні: відносно довготривалість виробничого циклу; значна різноманітність новозбудованих будівель за їх призначенням та застосуванням; істотний вплив на будівельний процес географічних та кліматичних умов [2, с. 66].

Будівництво, як виробнича діяльність, має ряд специфічних особливостей. Перша особливість – збудована готова продукція будівельного виробництва у вигляді споруд є масивною, нерухомою та великогабаритною. І тому для виготовлення такої будівельної продукції матеріали, блоки та конструкції звозять на будівельний майданчик, іноді, з великої відстані.

Друга особливість – вартість збудованого об'єкта є однією з найвищих і може сягати десятків і навіть тисяч мільйонів гривень.

Третя особливість – тривалість строків спорудження будинків – іноді сягають декількох років.

Четверта особливість – термін корисного використання будівель і споруд від 50 до 150 років, а особливо тривалий строк служби мають деякі інженерні споруди – мости, греблі, тунелі – до кількох сотень років. [1, с. 53].

Будівництво та будівельні майданчики обслуговують практично всі галузі іншої промисловості. Так, для перевезення будівельних матеріалів, металоконструкцій та будівельної техніки використовують практично всі види транспорту: залізничний, автомобільний, морський, річковий й повітряний.

Основні засоби механізації, це монтажні та підйомні крани, землерийні й транспортні машини, підйомники й переносні механізми надходять на будівельні підприємства від галузі машинобудування, що фактично оснащує технікою всю будівельну галузь. Цеглу, бетонні суміші, розчини, залізобетонні збірні конструкції, опоряджувальні, оздоблювальні та інші матеріали, які необхідні для спорудження постачає промисловість будівельних матеріалів.

Будівельною організацією є відособлена виробничо-господарська одиниця, основою якої є професійно-орієнтований трудовий колектив, здатний за допомогою наявних засобів виробництва виготовляти будівельну продукцію у вигляді: підготовлених будівельних майданчиків, будівельних споруд, будівельних робіт і послуг відповідного призначення та типу [3, с. 116].

Організаційно-технічна особливість будівництва полягає у наявності безцехової структури, тому загальновиробничі витрати є накладними витратами усієї будівельної організації [4, с. 22].

До складу будівельної галузі також входять групи підприємств і окремі господарства: будівельні, монтажні та інші підрядні, субпідрядні й обслуговуючі організації та фірми, що виконують оздоблюючи, загальнобудівельні, спеціальні, пусконалагоджувальні, монтажні та ремонтно-будівельні роботи (рис. 1).

Рис. 1. Склад галузі будівельного виробництва

Будівельні підприємства та організації можуть мати у своєму складі структурні різні підрозділи, які обслуговують основну будівельну діяльність на правах допоміжних виробництв (транспортно-машинні підрозділи, які забезпечують електроенергією, парою та водою тощо) або виготовляють будівельні матеріали та деталі, блоки і конструкції.

Основним завданням аналізу витрат на виробництво і калькулювання собівартості будівельної продукції є аналіз обсягу виконаних робіт та наданих послуг і контроль за виконанням бізнес-плану по цих показниках; аналіз фактичних витрат на виробництво продукції та контроль за використанням матеріальних, трудових та інших ресурсів, за дотриманням установлених кошторисів по окремих статтях накладних витрат; аналіз собівартості будівельної продукції і контроль за виконанням бізнес-плану по собівартості; виявлення результатів діяльності структурних підрозділів будівельного підприємства по зниженню собівартості будівельних робіт; виявлення резервів зниження собівартості будівельних робіт.

Сукупність збудованих та реконструйованих об'єктів можна об'єднати за різними характеристиками, за умови їхнього однакового призначення: різноповерхові будинки, з різних матеріалів тощо. Обчислення середньої собівартості одного $м^2$ корисної площі різнорідних об'єктів дозволить виявити більшу кількість факторів, які впливають на рівень їх витрат, зокрема зміни планової структури будівництва, тенденції зміни собівартості різних типів зведених будівель та споруд.

Особливості аналізу будівельних підприємств обумовлені специфікою ціноутворення у цій галузі та обліку собівартості підготовчих й будівельних робіт, а

також достатньо складною, як правило, багаторівневою системою розрахунків між учасниками процесу будівництва об'єкта нерухомості.

Будівельний сектор здійснює значний вплив на економічну безпеку держави та, стає вагомим джерелом небезпеки і суспільної загрози. Ринок нерухомості є сферою реалізації таких відносин, які виникають за інвестиційних операцій з нерухомістю, оскільки вкладення коштів у нерухомість у вітчизняній економіці є майже єдиним стабільним інструментом проти інфляції. За активізації ділових циклів ціни на нерухомість в Україні впродовж досить тривалого часу збільшувалися, що було мотиваційним чинником для підвищення виробничої активності вітчизняних та іноземних будівельних підприємств [5, с. 232].

У ході аналізу витрат будівництва, вони структуруються за результативністю витрачання. Якщо це витрати, які передбачені раціональною організацією та технологією будівництва, то такі витрати є ефективними. Неефективними вважають витрати, які виникають у результаті певних прорахунків в організації будівництва, порушеннях технології будівельних робіт. Позитивним проявом адміністративного регулювання державою діяльності підприємств, які відіграють значну роль у стабільній роботі будівельних організацій є лише постійний моніторинг всіх розрахунків, а не періодичні перевірки частин виконаних робіт. Таким чином, замовник може бути впевнений у дотриманні встановлених термінів і дотриманні відповідності якості робіт з боку підрядника, а також у тому, що виявлені порушення будуть своєчасно усуватися та інтерференції проблем можна уникнути.

Детальний аналіз економічної діяльності будівельного підприємства включає в себе визначення оціночних ознак, вибір методів їх вимірювання і характеристику даних ознак за певними принципами, оцінку виявлених відхилень від нормативних й загальноприйнятих значень.

Аналіз діяльності будівельного підприємства повинен базуватись не тільки на даних бухгалтерської звітності безпосередньо, а і на сучасних економічних розробках та розрахунках. Ключовим методом аналітичної діяльності є порівняння формалізованих показників з показниками ТОВ «УКРЕКСКАВАЦІЯ-В» за попередні періоди, тобто в динаміці. Так, при аналізі обсягів виробництва варто показати динаміку обсягу підрядних робіт у фактичному і порівнянному обчисленні. Для порівнянності доцільно використовувати базові ціни за кошторисом, тому що практично завжди кошторис в базових цінах є у проектній документації.

Для великих будівельних підприємств, які виконують різні види будівельних робіт, в тому числі підготовчі роботи на будівельному майданчику, може бути актуальним аналіз динаміки структури виконаних об’єктів як за видами будівельних та монтажних робіт, так і за видами будівництва – виробничого або невиробничого призначення, за галузями економічної діяльності, динаміка структури виконаних обсягів за джерелами фінансування – з бюджетних або позабюджетних коштів та ін. При цьому за окремими підрозділам структури доцільно мати набір даних про рентабельність будівельної діяльності, продуктивності праці, т.і., що дозволить оцінити прибутковість окремих видів робіт або об'єктів для ТОВ.

Економічна ефективність виробничо-будівельної діяльності може бути охарактеризована відношенням результату діяльності до пов'язаних з його отриманням ресурсам. Як результат діяльності варто використовувати величину прибутку. Однак, один і той же результат може бути отриманий за різної величини майна (активів) будівельного підприємства необоротних засобів, оборотних матеріальних та грошових активів. Тому, в якості використовуваних у виробничо-господарській діяльності ресурсів приймають за середню величину майна будівельної організації у аналізованому періоді. Такий підхід до оцінки ефективності дозволяє оцінити рівень ефективності використання активів, що знаходяться в розпорядженні будівельної організації.

Ми проаналізували основні показники діяльності ТОВ «УКРЕКСКАВАЦІЯ-В» впродовж 2019 – 2021 років (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка активів ТОВ за 2019-2021 роки, тис. грн. [6]

Показник	Роки			Відхилення 2021 р.			
	2019	2020	2021	від 2019 р		від 2020 р	
				Абсо-лютне, (+;-)	Відносне, (%)	Абсо-лютне, (+;-)	Віднос не, (%)
Основні засоби	5444	7200	11968,8	6524,8	119,8	4768,8	66,2
Виробничі запаси	461	765	715,3	254,3	55,2	-49,7	-6,5
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1930	2132	2487,7	557,7	28,9	355,7	16,7
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	593	941	568,1	-24,9	-4,2	-372,9	-39,6
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	79	280	316,1	237,1	300,1	36,1	12,9
Грошові кошти	2564	2850	2230,8	-333,2	-13,0	-619,2	-21,7
Інша поточна дебіторська заборгованість	31	18	31,3	0,3	1,0	13,3	73,9
Інші оборотні активи	-	-	38,1	38,1	-	38,1	-
Всього	11102	14186	18356,2	7254,2	65,3	4170,2	29,4

За цей період валюта балансу зростає, і у 2021 році вартість всіх активів становила 18356,2 тис. грн., що порівняно з 2019 роком більше на 7254,2 тис. грн., тобто на 65,3%, порівняно з 2020 роком на 4170,2 тис. грн., тобто на 29,4%. Збільшення активів ТОВ відбувалось за рахунок збільшення вартості основних засобів, вартість яких на кінець 2021 року становила 11968,8 тис. грн., що порівняно з 2019 роком більше на 6524,8 тис. грн., тобто на 119,8%, порівняно з 2020 роком на 4768,8 тис. грн., тобто на 66,2%. Зросла у 2021 році дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги і становила 2487,7 тис. грн., що порівняно з 2019 роком більше на 557,7 тис. грн., тобто на 28,9%, порівняно з 2020 роком на 355,7 тис. грн., тобто на 16,7% Збільшилась сума дебіторської заборгованості за виданими авансами.

У 2021 році вона становила 316,1 тис. грн., що порівняно з 2018 роком більше на

237,1 тис. грн., тобто на 300,1%, порівняно з 2020 роком на 36,1 тис. грн., тобто на 12,9%.

Також за період 2019-2021 роки зросла сума іншої поточної дебіторської заборгованості, і у 2021 році становила 31,3 тис. грн., що порівняно з 2019 роком більше на 0,3 тис. грн., тобто на 1,0%, порівняно з 2020 роком на 13,3 тис. грн., тобто на 73,9%. В той же час зменшилась сума дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом, що є досить позитивним фактом. У 2021 році заборгованість за розрахунками з бюджетом ТОВ становила 568,1 тис. грн., що порівняно з 2019 роком менше на 24,9 тис. грн., тобто на 4,2%, порівняно з 2020 роком на 372,9 тис. грн., тобто на 39,6%.

За період 2019-2021 роки зменшилась сума грошових коштів, як готівкових, так і безготівкових на рахунках в банку, і у 2021 році цей показник становив 2230,8 тис. грн., що порівняно з 2019 роком менше на 333,2 тис. грн., тобто на 13,0%, порівняно з 2020 роком на 619,2 тис. грн., тобто на 21,7%. Порівняно з 2020 роком зменшилась вартість виробничих запасів на 49,7 тис. грн., тобто на 6,5%.

Отже, загальна вартість активів ТОВ «УКРЕКСКАВАЦІЯ-В» впродовж аналізованого періоду зростає, зокрема, за рахунок збільшення залишкової вартості основних засобів, дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та за виданими авансами.

В структурі основних засобів ТОВ майже половина припадає на Земельні ділянки (табл. 2).

Таблиця 2

Структура основних засобів ТОВ «УКРЕКСКАВАЦІЯ-В» за 2019 - 2021 роки [6]

Показник	2019р.		2020р.		2021р.		Відхилення абсолютне, тис. грн.		Відхилення відносне, %	
	тис. грн.	Струк-тура, %	тис. грн.	Струк-тура, %	тис. грн.	Струк-тура, %	2021р. від 2019р.	2021р. від 2020р.	2021р. від 2019р.	2021р. від 2020р.
Основні засоби, в тому числі	5444	100,0	7200	100,0	11968,8	100,0	6524,8	4768,8	-	-
Земельні ділянки	3732	68,6	3732	51,8	3732	31,2	-	-	-37,4	-20,7
Будівлі, споруди	132	2,4	122	1,7	103,3	0,9	-28,7	-18,7	-1,6	-0,8
Транспортні засоби	512	9,4	781	10,8	4944,7	41,3	4432,7	4163,7	31,9	30,5
Інші основні засоби	1068	19,6	2565	35,6	3188,8	26,6	2120,8	623,8	7,0	-9,0

Так, частка даної групи становила в 2019 р. – 68,6%, в 2020 р. – 51,8%, в 2021 р. – 31,2%. Іншу значну групу складають транспортні засоби, часка яких коливалася від 9,4% у 2019 р. до 41,3% у 2021 р. Майже незмінною залишилася питома вага будівель та споруд протягом досліджуваного періоду. Інші основні засоби змінювали свою структуру протягом 2019-2021 років з 19,6% до 26,6%. за 2019-2021 роки, тис. грн.

Основним стимулюючим мотивом здійснення будь-якого виду діяльності, головною метою є зростання добробуту власників підприємства, тобто отримання підприємством прибутку від своєї основної діяльності. Рівень прибутку є критерієм ефективності діяльності будівельного підприємства.

Розглянувши динаміку основних показників ТОВ можна сказати, що будівельне підприємство має позитивну тенденцію до розвитку, зокрема чистий дохід (виручка) від реалізації в 2021 році зріс порівняно з 2019 роком на 8115,5 тис грн., а у порівнянні з 2020р дохід зменшився на 927,5 тис грн. Так, найбільш успішним для ТОВ був 2020 рік, чистий дохід від реалізації становив 40116 тис. грн.

Що стосується зміни собівартості підготовчих робіт на будівельному майданчику, можна сказати, що собівартість змінювалась не зовсім пропорційно до доходу від реалізації, оскільки темп росту собівартості менший за темп зростання доходу, що засвідчує про економію витрат та ефективну політику використання ресурсів на підприємстві.

Аналізуючи чистий прибуток ТОВ можемо сказати, що в 2021 році він зріс на 2520 тис. грн. (у 1,85 рази) порівняно з 2019 р., порівняно з 2020 роком, чистий прибуток також збільшився, на 1523 тис грн. (у 1,38 рази). Результатом фінансово-господарської діяльності ТОВ у продовж 2019-2021 років був чистий прибуток.

Висновки. Таким чином, для ТОВ «УКРЕКСКАВАЦІЯ-В» характерна позитивна динаміка основних економічних показників діяльності на тлі поступового зростання доходів і витрат, збільшується і чистий прибуток. Однак, слід зазначити, що темпи зміни собівартості не відповідають темпам зростання чистого доходу (виручки) від реалізації будівельного підприємства.

Серед факторів впливу на результати діяльності будівельних підприємств можна виділити як внутрішні так і зовнішні, керовані будівельним підприємством та некеровані, інтенсивні й екстенсивні. На сьогоднішній день у виборі напрямів підвищення ефективності діяльності будівельних компаній доцільно орієнтуватись на аналіз та вплив у комплексі на внутрішні, інтенсивні і екстенсивні фактори прибутковості:

- визначення пріоритетних напрямів будівельно-виробничої діяльності, які необхідно розвивати та розширювати їх обсяги;
- встановлення обсягу інвестицій та інших ресурсів для реалізації напрямів);
- проведення комплексної оцінки результатів діяльності;
- проведення уніфікації норм чинного українського законодавства не тільки до європейських, а й до світових;
- залучення іноземних інвестицій для реалізації проектів у сфері соціального будівництва;
- сприяння впровадженню новітніх технологій та останніх розробок у будівельну сферу;
- надання пільгового кредитування підприємствам, які працюють у сфері будівництва;

- надання ефективної та результативної консалтингової допомоги будівельним підприємствам;
- сприяння створенню регіональних інтеграційних об'єднань не тільки будівельно-підрядної галузі, а й обслуговуючих та допоміжних виробництв;
- застосування нових організаційних і технологічних методів ведення будівництва, наприклад впровадження сучасних технологій будівництва – газобетонних блоків, сендвіч-панелей, блок-модульних будівель, термоблоків.

Список використаних джерел

1. Рогожин П. Економіка будівельних організацій. К.: Скарби. 2018. 448 с.
2. Гаєвська Л.М. Економіка та організація діяльності будівельної фірм: Навч. посібник. Київ: Ірпінь: АДПС України, 2019. 376 с.
3. Щодо удосконалення кошторисно-нормативної бази у будівництві. URL: http://minregion.gov.ua/building/czinoutvorennya-ekspertiza-ta-rozvitok-budivelnoi-dijalnosti/czinoutvorennja/schodoudoskonalennya-koshtorisno-normativnoyi-bazi-u-budivnictvi-885521/.
4. Гончарук Я А. Аудит. К.: Знання, 2019. 443 с.
5. Винник Т.М. Оцінювання інвестиційної привабливості будівництва. *Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал.* Тернопільський ін-т агропром. Виробництва НААН України. 2020. №9. С. 240-244.
6. Звітність ТОВ «УКРЕКСКАВАЦІЯ-В» за 2019-2021 роки. URL: https://clarity-project.info/tenderer/33088925

Омельченко О.В., *старший викладач кафедри бізнесу і права Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5121-0222
Янковий А.С. *магістрант спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування», Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»*

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-6

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ОБОРОТНІ АКТИВИ»

MODERN APPROACHES AND INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF «CURRENT ASSETS»

Анотація. В статті розглянуто розбіжності трактування оборотних активів та поточних активів. Проведено вивчення та аналіз літератури щодо визначення поняття

«оборотних активів». Приділено увагу основним підходам до трактування оборотних активів вітчизняними та зарубіжними науковцями. На основі проведеного теоретичного аналізу здійснено групування усіх понять «оборотних активів» та сформовано власне визначення.

Ключові слова: активи підприємства, оборотні активи, необоротні активи, поточні активи, оборотний капітал.

Abstract. The article discusses the differences in the interpretation of current assets and current assets. The study and analysis of the literature on the definition of the concept of "current assets" was carried out. Attention is paid to the main approaches to the interpretation of current assets by domestic and foreign scientists. On the basis of the conducted theoretical analysis, all concepts of "current assets" were grouped and a proper definition was formed.

Key words: company assets, current assets, non-current assets, current assets, working capital.

Постановка проблеми. В економічній літературі можна зустріти безліч варіантів класифікацій активів підприємства за різними ознаками. Найбільш доречною ознакою класифікації, для здійснення ефективного управління активами підприємства, на нашу думку є класифікація за характером участі у господарському процесі. Відповідно до зазначеної ознаки усі активи підприємства можна поділити на оборотні (поточні) та необоротні (фіксовані) активи.

Предметом дослідження нашої роботи було обрано саме оборотні (поточні) активи, ефективне управління якими забезпечує безперебійну роботу всього підприємства. Теоретичний аналіз оборотних активів досі залишається актуальним, адже дає змогу чітко та своєчасно виявляти фактори впливу та джерела їх формування.

Формулювання цілей. Метою статті є вивчення вітчизняних та міжнародних підходів до формулювання поняття «оборотні активи».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективного управління оборотними активами підприємства присвячено праці багатьох науковців. Теоретичні дослідження та трактування основних понять висвітлено у працях закордонних науковців – Брейлі Р., Майєрс С., Зві Боді та Роберт Мертон, а також вітчизняних науковців – Бланк І.О., Гоцуляк С.М., Нашкерська Г.В., Слав'юк Р.А., Філімоненков О.С. Практичні аспекти економічної сутності оборотних активів розглядали Хохлов М.П., Воробйов Е., Гриценко А., Кнейслер О.В. та ін.

Виклад основного матеріалу. Активи підприємства – це економічні ресурси у вигляді майнових цінностей, які використовуються в господарській діяльності з метою отримання прибутку, а відповідно нарощування фінансового потенціалу підприємства, зростання його ринкової вартості та підвищення добробуту власників [4].

Розбіжності трактування оборотних активів та поточних активів пов'язані з використанням Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку та Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку. Так, перший зазначає «оборотні активи як гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [5]. Тоді як, Міжнародний стандарт трактує оборотні активи як «поточні».

Першим етапом дослідження було проведено вивчення та аналіз літератури щодо визначення поняття «оборотних активів». На сьогодні існує багато трактувань визначення поняття «оборотні активи», для глибокого розуміння та уніфікації їх можна об'єднати у групи відповідно до підходу окремих науковців.

Перша група науковців як Брейлі Р. та Майєрс С., Нашкерська Г.В., Зві Боді та Роберт Мертон при визначенні поняття «оборотні активи» виходять із їх грошової сутності. Так, наприклад, Брейлі Р. та Майєрс С. вважають «Оборотні активи – це такі активи, які компанія в найближчому майбутньому збирається перетворити в грошові кошти» [10].

Нашкерська Г.В. дає таке визначення «Оборотні активи – це грошові кошти, що вкладені для створення оборотних виробничих фондів та фондів обігу з метою забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції [6].

Зві Боді та Роберт Мертон визначають оборотні активи, суми грошових коштів компанії та всі інші статті балансу, які протягом року передбачається перетворити в гроші [11].

Дещо схожі визначення оборотних активів, але з уточненням терміну їх використання у виробничому циклі представлені у роботах Усатова І.А., Крейніної М.Н. та Русака Н.А. Трактування за цим підходом можна об'єднати у наступне: оборотні активи – це грошові кошти та їх еквівалентами, а також інші активи, що використовуються в одному операційному циклі [3].

Згідно другого підходу, поняття оборотних активів розглядається з позиції терміну використання оборотних активів. Це найбільш розповсюджений та найчастіше вживаний підхід. З цієї позиції Бланк І.О. дає наступне визначення: «Оборотні активи – сукупність майнових цінностей підприємства, що забезпечують поточну виробничо-комерційну діяльність підприємства та, що повністю споживаються у процесі одного виробничо-комерційного циклу» [1].

А Слав'юк Р.А. визначає оборотні активи як ресурси, які належать підприємству і які напевно буде перетворено на гроші чи використано іншим чином протягом року з дати складання бухгалтерського балансу [7].

Ще одна група авторів, Т.А. Демченко і Г.Г. Кірєйцев, визначають оборотні активи як сукупність оборотних фондів та фондів обігу або авансованих у них коштів. Таке визначення відображає сутність оборотних активів як вартісної категорії та є досить обґрунтованим, оскільки до складу оборотних фондів входять виробничі запаси, незавершене виробництво, напівфабрикати власного виробництва та витрати

майбутніх періодів, а в фонди обігу включають готову продукцію, дебіторську заборгованість і грошові кошти [9].

В роботах Ковальова В.В. та Філімоненков О.С. оборотні активи розглядають з позиції натурально-речовинної категорії, тобто як засоби підприємства, які повністю переносять свою вартість на вартість випущеної продукції.

Повне визначення Ковальова В.В. трактує оборотні активи, як активи, що споживаються у ході виробничого процесу протягом року або звичайного операційного циклу, що перевищує 12 міс. через специфіку технологічного виробництва, і тому такі, що повністю переносять свою вартість виготовленої продукції [2].

За визначенням Філімоненкова О.С. «оборотні активи – це сукупність матеріально- речовинних цінностей і грошових коштів, які беруть участь у створенні продукту, цілком споживаються у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на виробничий продукт упродовж операційного циклу або 12 місяців з дати балансу» [8].

На основі проведеного теоретичного дослідження, можемо об’єднати та згрупувати усі трактування поняття «оборотних активів» наступним чином (рис. 1):

Грошовий підхід

- Оборотні активи – це такі активи, які компанія в найближчому майбутньому збирається перетворити в грошові кошти (Брейлі Р. та Майєрс С.)
- Оборотні активи – це грошові кошти, що вкладені для створення оборотних виробничих фондів та фондів обігу з метою забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції (Нашкерська Г.В.)

Грошовий підхід із зазначенням терміну використання

- Оборотні активи – грошові кошти та мобільні активи, які перетворяться в грошові кошти впродовж одного виробничого циклу, що забезпечує безперервність процесу виробництва, обороту та отримання прибутку. (УсатовІ.А.)
- Оборотні активи – це мобільна частина майна підприємства, тобто вся вартість тих оборотних активів, які при нормальних умовах роботи протягом року (або навіть коротшого періоду) перетворюються в грошові кошти в результаті отримання виручки від реалізації, обігу цінних паперів і т.д. (Крейніна М.Н.)

Майновий підхід із зазначенням терміну участі у виробничому процесі

- Оборотні активи – сукупність майнових цінностей підприємства, що забезпечують поточну виробничо- комерційну діяльність підприємства та, що повністю споживаються у процесі одного виробничо-комерційного циклу (Блан І.О.)
- Оборотні активи - ресурси, які належать підприємству і які напевно буде перетворено на гроші чи використано іншим чином протягом року з дати складання бухгалтерського балансу (Слав'юк Р.А.)

Натурально-речовинний підхід

- Оборотні активи - активи, що споживаються у ході виробничого процесу протягом року або звичайного операційного циклу, що перевищує 12 міс. через специфіку технологічного виробництва, і тому такі, що повністю переносять свою вартість виготовленої продукції (Ковальова В.В.)
- Оборотні активи – це сукупність матеріально- речовинних цінностей і грошових коштів, які беруть участь у створенні продукту, цілком споживаються у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на виробничий продукт упродовж операційного циклу або 12 місяців з дати балансу (Філімоненкова О.С.)

Рис. 1 Підходи до трактування поняття «оборотні активи»

Досліджуючи поняття «оборотні активи», ми можемо дійти висновку, що і у вітчизняній і у міжнародній літературі їх досить багато, але маємо відмітити, що всі вони досить схожі та не мають докорінних відмінностей між собою. Усі розглянуті визначення можемо об'єднати наступним чином: оборотні активи – це частина активів підприємства у формі грошових та матеріальних цінностей, які використовуються один раз у виробничому циклі, протягом якого повністю споживаються та переносять свою вартість на вартість готової продукції.

Слід зазначити, що використовувані в економічній літературі поняття «оборотні активи» та «оборотний капітал» не слід ототожнювати. Адже головною відмінністю є повне споживання оборотних активів в одному виробничому циклі, тоді як оборотний капітал лише авансується, а не використовується.

Список використаних джерел

1. Бланк І. О., Ситник Г. В. Управління фінансами підприємств : підруч. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ : КНТЕУ, 2006. 779 с.

2. Будаковська Т.С. Особливості трактування економічної категорії «оборотні активи підприємства». *Стан і перспективи розвитку обліково- інформаційної системи в Україні: збірник наукових праць студентів Тетнопільського національного економічного університету.* Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 94-95.

3. Гоцуляк С.М. Деякі аспекти управління оборотним капіталом підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень.* № 41 (2). 2011. С. 38-44

4. Кнейслер О.В., Гуцал І.С., Квасовський О.Р., Спасів Н.Я. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. Тернопіль : Вектор, 2016. 388 с.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: Режим доступу: http://www.ligazakon.ua.

6. Нашкерська Г.В. Бухгалтерський облік. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 464 с.

7. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: навчальний посібник. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 460 с.

8. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: МАУП, 2004. 328 с.

9. Хохлов М.П., Щербань О.Д., Крилова М.А. Поняття оборотних активів підприємства. *Інфраструктура ринку*. Вип. 31. 2019. С. 409-414

10. Brealey Richard A., Myers Stewart C. Principles of Corporate Finance. 1996. McGraw-Hill College; Subsequent edition. 998 p.

11. Zvi Bodie, Robert Merton Finance 1st Edition. Prentice Hall.; 1st edition. 1999. 479 p.

Рябініна Н.О., *аспірантка кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки*
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8378-4485

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-7

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ, ПРОФОРІЄНТАЦІЯ, ФАХОВА ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ШЛЯХ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

FINANCIAL LITERACY, CAREER GUIDANCE, PROFESSIONAL ECONOMIC EDUCATION PATH TO EUROPEAN INTEGRATION OF ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Анотація. Українське суспільство гідно найкращого життя та перспективного майбутнього, яке бачиться разом з європейською сім'єю, із своїми високо-розвинутими стандартами та чіткими механізмами. Одним із ключових правил розвинутих країн є педантичне і раціональне відношення використання грошей. Фінансова обізнаність кожної людини стає основою ухвалення усвідомлено-відповідального рішення в економічних питаннях, відчуття захищеності та довіри спрямовані на надійний пласт особистого фінансового добробуту, на фінансову незалежність впродовж всього економічного шляху, формування кризової подушки безпеки принесе суспільству стабільність та злагоду у майбутньому. Чим раніше молоде покоління стикнеться з фінансовою грамотністю, понуриться в особливості економічної науки, тим скоріше прийде до життєвої фінансової цілі. Підприємці України є рушійною силою економічної складової нашої країни, які намагається, в реаліях, в складних умовах, тримати руку на пульсі сучасності і передавати вагомий науковий та практичний скарб новому економіко-технологічному поколінню. В нашій країні, починаючи з школи, закінчуючи вищими навчальними закладами освіти, залучуючи підприємців-практиків і їх неоціненний досвід, поширюючи профорієнтацію, зосереджені зусилля до позитивного щеплення європейських цінностей у фінансовій сфері, що дасть змогу відкрити нову сторінку нашої історії.

Ключові слова: сталий розвиток країни, євроінтеграція, фінансова грамотність**,** економічні знання та практики, профорієнтація.

Abstract. Ukrainian society deserves the best life and promising future, which is seen together with the European family, with its highly developed standards and clear mechanisms. One of the key rules of developed countries is a pedantic and rational attitude to the use of money. Financial awareness of each person becomes the basis for making a consciously responsible decision in economic matters, a sense of security and trust aimed at

a reliable layer of personal financial well-being, financial independence throughout the economic path, the formation of a crisis airbag will bring stability and harmony to society in the future. The sooner the younger generation is faced with financial literacy, immersed in the peculiarities of economic science, the sooner it will come to the life financial goal. Entrepreneurs of Ukraine are the driving force of the economic component of our country, who are trying, in realities, in difficult conditions, to keep abreast of modernity and pass on a significant scientific and practical treasure to the new economic and technological generation. In our country, starting from school, ending with higher education institutions, attracting entrepreneurs-practitioners and their invaluable experience, spreading career guidance, efforts are focused on the positive vaccination of European values in the financial sector, which will open a new page in our history.

Keywords: sustainable development of the country, European integration, financial literacy, economic knowledge and practices, career guidance.

Постановка проблеми. Молоде українське покоління, стаючи перед важкими реаліями економічної дійсності повинні володіти науково-інноваційними знаннями, практичними вміннями та цілеспрямованим плануванням, використовуючи високо-технологічні можливості для багатовекторності розвитку, інформованості і перспективності стратегії майбутнього. Для цього необхідно, за підтримкою держави, нести економічну обізнаність у маси починаючи з шкільного віку. Фінансова грамотність, професійна направленість, високий рівень знань фахових спеціальностей запорука висококваліфікованих співробітників, які будуть працювати на підвищення рівня добробуту українців во благо нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова література освітньо-педагогічного дослідження в сфері фінансової грамотності освітлюється широко і детально. Значущий вклад в фундаментальну теоретичну концепцію економічної дисципліни доповнюють викладачі вищих та середніх професійно-технічних закладів освіти (Пахненко О.М., Бричко М.М., Семеног А.Ю), де закладається фундамент професійної направленості та орієнтованості молодого покоління. Головним документом розвитку освіти є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН і Загальна декларація прав людини. де чітко прописані права людини на освіту. В періодичних виданнях ведеться широке обговорення ставлення українського суспільства до євроінтеграції і подолання перешкод приєднання до Європейського Союзу.

*Формулювання мети статті***.** Метою статті є висвітлення необхідності початкової фінансової грамотності, аналіз вибору та принципи значимості професії, практичне та наукове застосування кваліфікаційних знань в житті сьогодення та майбутнього.

Виклад основного матеріалу. На часі, перед державою стає вагоме завдання, відбудова країни та її розвиток, модернізація системи управління, підняття рівня добробуту людей, що допоможе подоланню перешкод на шляху до євроінтеграції. «Попереду – справді важкий шлях – успіх нашої держави. Україна зможе захиститись. Україна зможе відбудуватись. Україна зможе реалізувати всі свої

зовнішньополітичні цілі. Коли заради цього щиро працюють мільйони людей – кожен і кожна на своєму рівні – результат буде обов'язково.» [1]. Наша держава має великий потенціал для виконання цілей сталого розвитку, і головним скарбом є український народ, який «прагне до членства до Європейського Союзу, але шлях до мрії не є безхмарним і беззастережним, ставлячи та відкриваючи глибокі питання, вимагаючи ретельного аналізу та справедливої дискусії.» [2], розкриваючи можливості для розвитку і процвітання. Одною із головних цілей сталого розвитку, прийнятих ООН в 2015 році є якісна освіта та її рівень, що має «забезпечити для всіх інклюзивну освіту, рівноправний доступ до якісної освіти та сприяти можливості навчатися протягом усього життя».[3]

Освіта стає вагомим важелем збалансованої пізнавально-практичної діяльності людини, удосконалення та реалізації науково-технічних знань та вмінь, примноження навичок та збереження досвіду для наступних поколінь. «Право на освіту є одним з основних невід'ємних прав, проголошених Загальною декларацією прав людини. З точки зору людського розвитку, освіта суттєво розширює можливості людини, оскільки позитивно впливає на різні сторони її життєдіяльності, стан здоров'я, суспільну та політичну активність, доступ до знань та вміння ними користуватися як на роботі, так і вдома – у побуті, вихованні дітей тощо. Освіта для сталого розвитку – освіта, спрямована на набуття знань і навичок, що сприяють формуванню нового екологічно свідомого суспільства, формування нових світогляду, позицій, цінностей, сприяють розвитку, який є соціально бажаним, економічно життєздатним і екологічно збалансованим.» [4]

«Основою збалансованого розвитку є розвиток людини, створення умов для реалізації її інтелектуального та творчого потенціалу. Адже людина є джерелом і водночас головною рушійною силою розвитку суспільства. Тому провідною ідеєю реалізації концепції збалансованого розвитку визначено освіту, яка є результатом переорієнтації та узгодження різних дисциплін». [5]. Українська освіта вже реалізує амбітні та інноваційні реформи у вивчені економічної грамотності починаючи з школи, через професійно-технічну освіта до вищих навчальних закладів, звертаючи особливу увагу на компетентність подання наукової складової та зміцнення позицій практичних компонент через взаємодію і співпрацю з приватним сектором та майбутніх роботодавців, залучення в процес бізнес-партнерів та виробників. В єдиному прагненні з Європейським Союзом, українська освіта виділяє фінансову грамотність та підприємливість, впровадження технічно-інноваційних форм і сучасної методології навчання, що являє собою надійною і ключовою основою в фундаментальній концепції новітньої освіт.

«Фінансова грамотність – це багаж знань і навичок, які формують правильне ставлення до особистих грошей і дозволяють людині приймати вигідні для себе рішення. Поняття застосовується як по відношенню до окремого громадянина, так і для оцінки рівня розвитку суспільства. Фінансова грамотність потрібна кожній людині щоб ефективно користуватися грошима й швидко досягати нових рівнів матеріального добробуту та у вирішенні таких задач, як планування сімейного

бюджету, грамотне управління власними ресурсами, створення джерел пасивного доходу, управління витратами, розумне користування банківськими послугами, забезпечення майбутнього для дітей та достойної пенсії.» [6]. «Формування нового економічного грамотного образу мислення, розвиток навичок, компетентностей та культури раціональної фінансової поведінки сприятиме забезпеченню стабільності фінансового сектора та економіки України в цілому». [7]. В суспільстві обговорюють питання основних правил фінансової грамотності: ставлення конкретних цілей і наполегливе виконання їх реалізацій, серйозне далекоглядне планування з точними підрахунками витрат, щомісячна звітність і контроль, передбачення доходності, яка не перевищує витрати, оптимізація та ризиковість бюджету – невід'ємна складова фінансової грамотності. «Найголовніше правило фінансової грамотності звучить так: «гроші повинні працювати». Фінансово обізнані люди знають, що гроші не можна просто заробляти та відкладати. Їх потрібно інвестувати, вигідно вкладати у ту чи іншу справу, яка принесе прибуток у майбутньому». [8]. Всі основні правила фінансової грамотності є основою економіки та підприємництва, тобто, з шкільної парти, освітні заклади навчають та переказують молоде покоління підприємницьким фундаментальним концепціям з подальшим практичним застосуванням.

Одною із головних цілей людського існування – вибір професії, яка веде тебе до самореалізації і самоповаги, ставить та направляє на вірний, цікавий шлях до професійного успіху. Державний податковий університет м. Ірпінь до початку 2022 року давав унікальну можливість школярам, майбутнім студентам поринути в світ університетського життя. Викладачі кафедр сумлінно, з великою обережністю, розповідали про ази фінансової грамотності, цікаві моменти роботи підприємця, ризики, нові реформи, які допомагають в роботі бізнесу, оподаткування та нові технології, які сприяють підвищенню якості послуг податківця і багато цікавого, що змушувало горіти зацікавленістю очі школярів. Профорієнтаційна робота з підростаючим поколінням дуже важлива, тому що спрямована людиною на пізнання та ознайомлення самого себе, ставить перед дорослим і відповідальним вибором, розкриває можливості та пріоритети, інтереси, бажання та потенціал, розвиваючи позитивне ставлення до праці і відношення до результату праці інших.

Сьогодення диктує гучну активізацію ролі новітніх технічних можливостей, які ідуть на допомогу розвитку суспільства, особливо це відчуває фінансова направленість. Сучасні економічні спеціальності, нові освітні програми з економіки та підприємництва для майбутніх фахівців повинні мати широкий спектр прогресивних думок і фундаментальних знань, навичок в цифровизації і аспекти роботі в команді, керування проектами та ділової дійової колаборації, практичне інформування про інвестування, бюджетування, нормативно-законодавчі правила, заощадження і управління економічними ризиками. В сьогоднішній ситуації можна вибирати альтернативні шляхи економічної освіти: дистанційне навчання, практичний супровід, онлайн-навчання, усі вони мають забезпечити незупинний, якісний характер.

Використання поєднань теоретичних знань і практичної реалізації дають змогу, в подальшому, швидкого розв'язання та вирішення фінансових проблем.

Таблиця 1

Підготовка кваліфікованих робітників професійної (професійно-технічної) освіти за 2010-2021 роки Україна

Роки/ чол.	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Випуск кваліфікованих робітників закладами професійної освіти.	237003	164953	152780	141294	133487	123986	114091	112439

Таблиця. Створена автором. Джерело [9].

За даними Державної служби статистики України, у загальному масштабі, ми відслідковуємо різкий спад підготовки кваліфікованих працівників професіональної освіти за період 2010-2021 роки майже в 2 рази. В 2021 році було випущено 112439 студентів професійно-технічних закладів, із них працевлаштувалося у: промисловість - 26940 ч. (29.9%), торгівля і громадське харчування – 18407 ч. (20,5%), це складає майже половину молодих фахівців, які інтегрувалися в економічні процеси країни.

Таблиця 2

Заклади вищої та фахової передвищої освіти України на 2020-21/ 2021-22 н.р.

Навч. Роки \ОСІБ	Кіл-сть ЗВО	Кіл-сть ЗФПО	Кіл-сть студентів ЗВО	Кіл-сть студентів ЗФПО	Кіл-сть осіб прийнятих до ЗВО	Кіл-сть осіб прийнятих ЗФПО	Кіл-сть осіб випущених ЗВО	Кіл-сть осіб випущених ЗФПО
2020-21	515	129	114200	16600	27700	5300	38600	4700
2021-22	386	248	104700	28200	23900	9900	26200	7500

Таблиця. Створена автором. Джерело [9].

Загальна кількість вищих та передвищих фахових закладів освіти на 21-22 навчальний рік зменшилась у порівнянні з 20-21 н.р. майже в два рази (386 нав.зак.), а дані на 22-23 нав. рік зовсім невтішні, що прогнозує вагоме скорочення випуску кваліфікованих фахових спеціалістів. В липні 2022 року кількість осіб, випущених із стін альма-матер (26200+7500) 33700 студентів різних спеціальностей. Це катастрофічно мало, особливо буксує соціально-поведінкова економічна направленість, яка спрямована на виконання цілей сталого розвитку країни, де головним прагненням є людина, підняття рівня життя та добробуту та подолання бідності.

За даними державної звітності ми зможемо проаналізувати низьку зацікавленість в підготовці спеціалістів саме соціальних і поведінкових наук (66145ст./67193ст.), які відповідають за економічне та підприємницьке направлення освіти, наряду з

рекламованими, новітніми та більш затребувально-популярними спеціальностями сучасності, хоча професія економіст – професія сучасності, входить в топ-10. В порівнянні за 20-21 і 21-22 навчальні роки більшість студентів направляє зацікавленість на спеціальності: управління та адміністрування (162208 ст./167754 ст.)

Таблиця 3

Підготовка спеціалістів за фахом в Україні на 2020-21 та 2021-22 навч. роки

Кіл-сть студентів	Соціальні та поведінкові науки (економіка)		Управління та адміністрування		Інформаційні технології		Охорона здоров'я		Транспорт	
	20-21	21-22	20-21	21-22	20-21	21-22	21-22	21-22	20-21	21-22
ЗФПО	2042	3360	16947	33058	13324	24212	28426	39538	14077	21669
ЗВО	64103	65833	145261	134696	89138	92698	93686	82199	50984	42473
Всього	66145	67193	162208	167754	102462	116910	122112	121737	60061	64142

Таблиця. Створена автором. Джерело [9].

Молодь орієнтується на спеціальності, які дають більше практичного застосування, цифрової інформованості та досвідного втілення. Останнім часом приділяється увага розвитку та вивченню саме людини, рівня життя та охорони здоров'я (122112 ст./121737 ст.). Високі позиції зацікавленості зберігає спеціальність, пов'язана з інформаційними технологіями (102462 ст./116910 ст.)

На 2022 рік спостерігається різке падіння кількості вступників до Закладів вищої та фахової передвищої освіти взв'язку з широкомасштабною міграцією молодого потенціального студентства та підвищення ціни на надання освітніх послуг, (до 7,1 % до попереднього року) на вересень цього року [9].

Кожного року, в кожному вільному регіоні, не зважаючи на складний час нашої країни, проводяться конкурси, семінари, конференції для талановитих учнів професійно-технічних, середніх та вищих закладів освіти, які вражають силою новаторства та незвичайною креативністю. Незламне українське молоде покоління сповнене оптимізму та енергії, молоді підприємці сяють економічним запалом, сповнених планів та перспектив.

«Підтримка молоді в розвитку та реалізації її талантів дозволить їй стати рушійною силою у відбудові економіки України. Це буде одним із найважливіших завдань на найближчі роки…Запорукою їхнього успіху в майбутньому є доступність практичних освітніх можливостей, спрямованих на стимулювання підприємницького мислення, починаючи зі школи, та вивчення фінансових інструментів, необхідних для початку власного бізнесу.» [10]

Висновки. Україна сьогодні, як ніколи, потребує консолідації та об'єднання всіх зусиль і можливостей для реалізації реформ і перспектив економічного розвитку для

підвищення благополуччя та рівня життя українського народу. Ми можемо з гордістю визначити, наша молодь, вирішить будь-яке завдання, прагнення, лідерство, стремління, креативність і розум, разом з інноваційно-технологічними вміннями, високо ціняться за межами країни і головне завдання держави зберегти скарб нашого генофонду.

Список використаних джерел

1.Зеленський В.О. Україна зможе відбудуватись і реалізувати всі свої зовнішньополітичні цілі. 12.07.22 р. Президент України. https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3527695-ukraina-zmoze-vidbuduvatis-i-realizuvati-vsi-svoi-zovnisnopoliticni-cili-prezident.html.

2.Рябініна Н.О. Конвергенція соціального капіталу економічного розвитку України та державних органів на шляху європейської інтеграції. *Науковий вісник УжНУ. Серія. Міжнародні відносини та світове господарство.* Випуск 44. С. 69-77. DOI:https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-44-11УЖНУ№44_2022.pdf,

3.Генеральна Асамблея ООН Резолюція A/RES/70/1, 25 вересня 2015 року, 70-та сесія про підсумковий документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030». URL: https://sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/SD_resolution_NY_2015.pdf.

4.Освіта. Сталий розвиток для України. Головні теми сталого розвитку. 2016. URL: https://sd4ua.org/golovni-temi-stalogo-rozvitku/osvita/

5.Стецюк К.В. Освіта для сталого розвитку: стратегічні напрями та практичні результати. Програма розвитку ООН в Україні Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта». Методичні матеріали для впровадження Освітнього модуля «Основи стратегії сталого розвитку в Україні» 2016. URL: https://www.sd4ua.org/wpcontent/uploads/2015/02/metod_materialy_do_modulyu.pdf

6.Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Що таке фінансова грамотність і навіщо вона потрібна? *Фінансова просвіт*а. 2022. URL: https://www.fg.gov.ua/articles/48009-shcho-take-finansova-gramotnist-i-navishcho-vona-potribna.html

7.Пахненко О.М., Бричко М.М., Семеног А.Ю. Фінансова грамотність для школярів. Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту СДУ. 2022. URL: https://biem.sumdu.edu.ua/finansova-gramotnist-dlya-shkolyariv.

8.Фіртка. Як фінансова грамотність впливає на добробут та людське життя в цілому? 24.05.2022 *Агенція новин*. URL: https://firtka.if.ua/blog/view/iak-finansova-gramotnist-vplivaie-na-dobrobut-ta-liudske-zhittia-v-tsilomu.

9.Державна служба статистики України. Статистика ЗВО та ЗФПО + (Індекс цін ДСС України від 10.10.2022 року). URL: https://ukrstat.gov.ua/

10. Нігро С. Популяризація підприємництва серед молоді збільшить економічну стійкість України. 2022. Економічна правда. Junior Achievement Europe. Промотед. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/14/692621/.

Сокур М.Б., *здобувачка PhD кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки*
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1256-9312
Науковий керівник: **Гурочкіна В.В,**
доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8869-0189

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-8

ЕКОЦИД ТА УРБАНІЦИД В УКРАЇНІ: НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЕТАПИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

ECOCIDE AND URBANICIDE IN UKRAINE: THE CONSEQUENCES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AND STAGES OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Анотація. В статті проведено аналіз наслідків російської агресії проти України, а саме екоциду та урбаніциду. Досліджено обсяги та характер завданої шкоди українській природі та населеним пунктам України. Розглянута можливість використання підходів циркулярної економіки для повоєнного відновлення України, в тому числі за допомогою «зеленого відновлення».

Ключові слова: екоцид, урбаніцид, російсько-українська війна, циркулярна економіка, зелене відновлення.

Abstract. The article analyzes the consequences of Russian aggression against Ukraine, namely ecocide and urbanicide. The scope and nature of the damage caused to Ukrainian nature and the population centers of Ukraine were investigated. The possibility of using circular economy approaches for the post-war recovery of Ukraine, including with the help of "green recovery", is considered.

Keywords: ecocide, urbanicide, Russian-Ukrainian war, circular economy, green restoration.

Постановка проблеми. Нагальною потребою для світової цивілізації є створення механізму забезпечення екологічної безпеки як для суспільства так і за навколишнього середовища. Щорічно посилюється вплив на навколишнє природне середовище, який досить часто виявляється згубним для природи. В результаті російсько-української війни в Європі ми маємо посилення рівня екологічної

небезпеки, яка впливає не тільки на навколишнє середовище, а і на здоров'я нації в цілому. Наслідками російсько-української війни в Європі є три типи терористичних дій проти мирного населення: геноцид, екоцид та урбаніцид.

Екоцид, як злочину проти довкілля, займає центральне місце у комплексі проблем, що обумовлює важливість його правового регулювання як у міжнародно-правовому, так і в національному просторі. Юристи-екологи ведуть активні дискусії і спроби щодо включення екоциду до одного переліку злочинів проти людства поряд з воєнними злочинами, геноцидом і злочинами проти людяності, що, у свою чергу, криміналізувало б екоцид на міжнародному рівні, а, отже, запустило б механізм міжнародно-правової відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом дослідженню екоциду у своїх працях приділяють суттєву увагу як українські, так і зарубіжні науковці, серед яких можна виокремити роботи С. М. Мохончука, Ю. О. Решетова, Ф. І. Кожевнікова, Д. Кротта, Ч. Хайда та багатьох інших. Крім того, цьому питанню присвячено значну кількість наукових конференцій, доповідей міжнародних організацій тощо. Увага до питань екологічних забруднень є досить виправданою, адже внаслідок життєдіяльності, виробничих процесів, війн людська цивілізація руйнує екологічну безпеку планети, інтенсивно забруднює та погіршує якість навколишнього природного середовища, завдаючи тим самим незворотної шкоди та наближаючи нас до екологічної катастрофи. Такі дії в міжнародному праві визначаються як «екоцид», що в свою чергу є частково криміналізованим діянням, як у рамках міжнародного кримінального права, так і в національному праві багатьох країн світу. Сам термін «екоцид» походить з грецької та латинської мов, так, «oikos» означає будинок, а «caedo» – знести або вбити. Наразі його значення полягає у руйнуванні значних територій природного середовища внаслідок людської діяльності у мирний чи воєнний час [1].

Виклад основного матеріалу. Наразі немає прямого закріплення екоциду на рівні міжнародно-правових документів, хоча дискусії з цього питання досить активно ведуться світовими правниками. «Stop Ecocide Foundation» зазначає, що це злочини, скоєні проти довкілля. Нині ст. 5 Римського статуту міжнародного кримінального суду проголошує, що останній може розглядати «питання, пов'язані з чотирма категоріями злочинів: геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності й злочин агресії» [2], за що піддається масової критики. На це сам Філіп Сандс заявив, що «настав час використати силу міжнародного кримінального права для захисту нашого глобального середовища – 75 років тому про «злочини проти людства» та «геноцид» уперше говорили в залі Нюрнберга, і я сподіваюся, що ця група зможе спиратись на досвід того дня, щоб сформувати визначення, яке є практичним, ефективним та стійким, і яке може залучити підтримку, щоб дозволити внести зміни до Статуту МКС» [3].

Сьогодні гостро постає питання війни в Україні яка впливає не лише на продовольчу безпеку а і має економічні наслідки для всіх країн. Наразі це ще й питання екологічної безпеки та спільного майбутнього.

Внаслідок війни близько 20% площі всіх природоохоронних територій України перебувають в небезпеці, під загрозою знищення наразі залишаються 17 Рамсарських об'єктів загальною площею 627,3 тис. га, близько 160 територій Смарагдової мережі площею 2,5 млн га та 4 біосферні заповідники. Це несе загрозу стратегічним цілям зі збереження біорізноманіття, призводить до зменшення потенціалу поглинання парникових газів, посилює процес опустелювання та деградації, особливо на землях сільськогосподарського призначення.

В результаті руйнування будівель утворюється велика кількість відходів, що містять у своєму складі озоноруйнівні речовини, зокрема, утеплювальні матеріали, ізоляційну піну тощо. Відбувається забруднення внаслідок руйнування транспортної і промислової інфраструктури, що призводить до масштабних розливів нафтопродуктів та інших небезпечних речовин. Через війну пошкоджено чи зруйновано понад 227 підприємств, заводів та фабрик, включаючи підприємства хімічної галузі.

За даними Міністерства оборони, за 20 днів військового вторгнення росії на територію України було запущено близько 900 ракет різного калібру та типу. Ворог атакує як цивільні об'єкти, так і військову інфраструктуру – аеропорти, сховища боєприпасів у Краснопіллі, Кривому Розі, Дніпрі та Житомирі, аеродроми та їх паливні цистерни в Гостомелі, Чугуєві, Чорнобаївці, Мелітополі, Івано-Франківську, Миколаєві, також військово-морські об'єкти. Проте переважна більшість обстрілів припадає на населені пункти та об'єкти промисловості в них. Під час детонації ракет та артилерійських снарядів утворюється низка хімічних сполук: чадний газ (CO), вуглекислий газ (CO_2), водяна пара (H_2O), бурий газ (NO), закис азоту (N_2O), діоксид азоту (NO_2), формальдегід (CH_2O), пари ціанистої кислоти (HCN), азот (N_2), а також велика кількість токсичної органіки, окислюються навколишні ґрунти, деревина, дернина, конструкції. Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу.

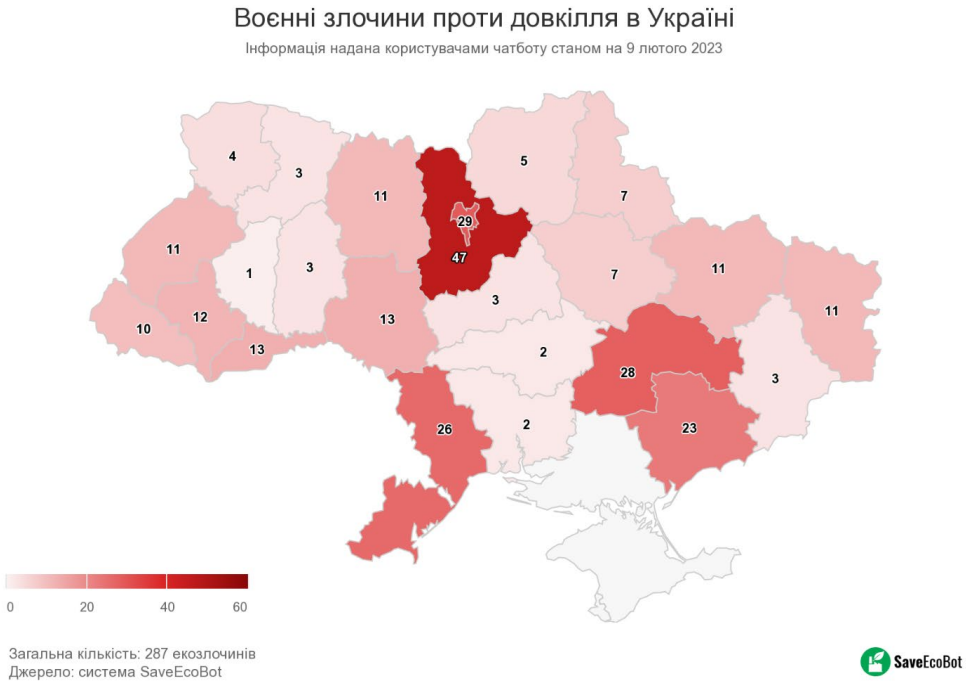

Руйнування значного масштабу спричиняє і сама вибухова хвиля. Наприклад, 250- кілограмова бомба, детонуючи, може залишити по собі воронку діаметром до 8 метрів і глибиною до 4 метрів. Від вибуху завжди викидається якась частина ґрунту. З урахуванням того, що в середньому 1 кг вибухової речовини = 1,5 м³ вивернутого ґрунту, то у випадку з 250 кілограмами рахунок піде на сотні (якщо бути точним, то 375) кубометрів. Голий ґрунт в утвореній воронці ущільнюється по стінках, адже основна дія ударної хвилі припадає саме туди [4]. Не слід забувати, що до ерозії ґрунтів під час війни призводять не лише вибухи боєприпасів, а й прямі пошкодження ґрунтового покриву важкою технікою, а також вириті фортифікаційні споруди та окопи різних типів. Враховуючи, що більшість військових дій у 2022 році відбуваються у зоні поширення родючих ґрунтів України та Європи, вплив забруднення та ерозії на сільське господарство буде дуже значним. І, мабуть, навіть більш значним, ніж на дику природу.

У червні відбулася значуща для країни подія – Україна набула статусу «кандидата в члени Євросоюзу». Крім перспектив європейської інтеграції, це також означає певну відповідальність. Зокрема, відповідність курсу "зеленого відновлення". Що є особливо актуальним питанням для країни, що бореться із вторгненням. Шлях євроінтеграції України є довгим та непростим. Угода про асоціацію (Association Agreement) була підписана ще 2012 року. У ньому позначені основні напрямки розвитку, які мають стати індикаторами для ухвалення рішення про набуття статусу країни-кандидата та вступу до Євросоюзу. Шоста частина угоди повністю присвячена питанням довкілля та визначає спільну роботу України та країн Євросоюзу щодо досягнення цілей розвитку «зеленої економіки». У тому числі участь у різних

спільних програмах, чи то природоохоронна Смарагдова мережа (Emerald Network), чи проекти з досягнення вуглецевої нейтральності. Різні ініціативи щодо «зеленого» відновлення України активно реалізовувалися за останні десять років. У 2020 році Європейська Комісія прийняла План дій із циркулярної економіки. Реалізація заходів Плану може збільшити ВВП ЄС на додаткові 0,5% до 2030 року та створити близько 700 тис. нових робочих місць.

Сформований Національний план управління відходами до 2030 року, [5] схвалений у 2019 році, є детальною «дорожньою картою» виконання Національної стратегії, яка спрямована на побудову в Україні системи управління відходами на основі стандартів ЄС та економіки замкненого циклу. Даний документ містить пакет завдань щодо кожного виду відходів – від прийняття необхідної правової бази до конкретних заходів зі збирання, переробки та утилізації. Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року [6], схвалена у 2019 році, є оновленим документом, що має на меті не лише сприяти подоланню наслідків екологічних проблем, а й усувати причини їх виникнення. Дана стратегія та система заходів, що закладена в основу її створення, успішно діє в країнах ЄС та є доктриною формування нової екологічної політики з вектором на ресурсоефективну, циклічну та низьковуглецеву економіку.

Підтримкою та фінансуванням Плану дій з циркулярної економіки займалося ООН. Метою стало створення умов для «зеленого переходу» як в економіці, так і в управлінні. На жаль, «зелена» інтеграція України збіглася з початком війни у 2014 році. Проте весь цей час країна демонструвала зацікавленість та готовність розвивати дружні до довкілля стійкі практики.

Про необхідність та значущість іменного «зеленого відновлення» заявили у єдиній позиції громадянські об'єднання України. Зокрема, вони позначили сім основних принципів, яких цей процес має дотримуватися:

1. Інтеграція екологічної та кліматичної політики у всі сектори;
2. Відновлення країни має слугувати потребам українців та сприяти сталому розвитку України;
3. Розвиток зеленої економіки;
4. Встановлення екологічних стандартів на всіх рівнях;
5. Прихильність до європейських методів та ідеалів екологічного планування відновлення України;
6. Підвищення ролі місцевого самоврядування, прозорість та залучення громадськості та спільнот у процес прийняття рішень;
7. Ефективне функціонування та використання цільових/донорських засобів для повоєнного відновлення та розвитку «зеленої» економіки.[7]

Не менш значущою на сьогодні є проблема знищення цивільних об’єктів та терористичні дії проти мирного населення з елементами геноциду України. Від першого дня неспровокованої збройної агресії Російської Федерації проти України почала утворюватися нова, очевидно, тимчасова соціальна спільнота – українці, що покинули власні домівки й стали втікачами від війни.

З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати нормативні акти ЄС, у тому числі у сфері поводження з відходами.

Раніше політика поводження з відходами в Україні була неефективною, оскільки загальна кількість відходів поступово накопичується у спеціально відведених місцях або об'єктах протягом усього періоду експлуатації. Так, в Україні за останнє десятиліття (2010-2020 рр.) показник зріс на 18,4%, в результаті у 2020 р. утворилося понад 54 млн м3 побутових відходів, або понад 10 млн т, які були захоронені в 6 тис. сміттєзвалищ і полігонів загальною площею майже 9 тис. га. У 2021 році близько 94% усіх побутових відходів відправляється на полігони.[8] У той час як Польща викидає близько 44% побутових відходів, Швеція – лише 0,8%.[9]

З початком воєнного конфлікту загострилось питання внутрішньо переміщених осіб. На загал з місця зрушило близько третини жителів міст і сіл України. За даними експертів авторитетних міжнародних установ, чисельність групи на кінець травня становила 15 млн осіб і поділялася на дві складові – внутрішньо переміщені особи (близько 8 млн осіб) і особи, які перетнули кордони України (майже 7 млн біженців). Проте група є мінливою, її кількісні показники та структурні елементи увесь час змінювались, а з травня спостерігався активний процес повернення сімей (або окремих членів родин) до постійних місць проживання (повернулися понад 2 млн біженців). У цілому маємо велику уявну статистичну групу цивільного населення, членів якої об'єднує факт втечі від війни та окупації, спільні проблеми, що члени групи мусять долати поза межами звичного існування. Група отримала і формальну ознаку через реєстрацію фізичних осіб в органах соціального забезпечення, утворення загальнодержавного електронного реєстру і набуття статусу внутрішньо переміщеної особи (ВПО); також подібні статуси було надано українцям в країнах ЄС. Статус давав можливість сім'ям отримувати державну допомогу й підтримку з боку міжнародних організацій. На відміну від 2014 р. уся країна була занурена у небезпеку воєнного часу, по всім областям наносилися ракетно-бомбові удари. Отже, вихід набув глобального, а не регіонального характеру. Змінилися й вектори переміщення. Європа широко розкрила двері для українців. Цікаво порівняти структуру груп переміщених осіб початку гібридної російсько-української війни в 2022 в межах країни та закордон.

У структурі групи переміщених осіб 2022 р. яскраво переважали жінки й неповнолітні особи. Особливо в тій частині, що перетинала зовнішні кордони. За даними онлайн-опитування «Українські біженці в Європі», яке проводив Міжнародний дослідницький холдинг 4Service на початку квітня 2022 р. (3027 опитаних у 36 країнах Європи), частка жінок, які відповідали на питання анкети, становила 93%, чоловіків – 7% . Це є наслідком особливостей правового режиму воєнного стану, коли дозвіл на перетин кордону мала лише обмежена група дорослих чоловіків. Проте жінки й діти переважають і всередині України. Так, за даними опитування Соціологічної групи "Рейтинг", серед внутрішньо переміщених осіб, що перебувають у Львівському регіоні, 62% – це жінки (половина з них мають дітей

віком до 17 років), 38% – чоловіки; дві третини переселенців є жителями східних областей України, 19% – прибули з центральних регіонів, 18% – з південних .

«Великий вихід» був результатом військової тактики росіян – урбаніцид, знищення цивільних об’єктів, терористичні дії проти мирного населення з елементами геноциду. Кілька парламентів країн визнали дії росіян в Україні геноцидом. Міста та рівень ушкоджень наведено в таблиці нижче. (табл. 1)

Таблиця 1.

Рівень ушкоджень українських міст

Міста України	% ушкодження
Маріуполь	<90%
Волноваха	<90%
Вугледар	<90%
Мар’їнка	<90%
Бахмут	<60%
Лисичанськ	<60%
Куп’янськ	<30%
Ізюм	<80%
Херсон	<40%
Ірпінь	<70%
Буча	<30%

Майже всі повністю (або на 80-90%) зруйнованих міст знаходяться на Донбасі, який російські окупанти прийшли «захищати».

Найяскравіший приклад руйнівних дій окупантів – Маріуполь, який минулої весни знищували бомбардуванням. У місті було знищено половину житлових будинків та 90% інфраструктури. Тепер росіяни зносять пошкоджені будинки, приховуючи сліди своїх злочинів. У Луганській області під час боїв майже повністю зруйновано Сєвєродонецьк, Попасну, Рубіжне, Щастя, Кремінну. Дещо більше «пощастило» Лисичанську: інфраструктура та житлова забудова там знищені на 60%, за оцінкою влади. Також на Донеччині практично одні руїни залишилися від Волновахи, Вугледара, Мар'їнки, Лимана. Фактично знищено Соледар, з якого нещодавно після боїв відійшли українські військові. Найгарячіша точка на фронті зараз це Бахмут на Донеччині. Через регулярні обстріли місто знищено на 60%, там уже давно немає газу, води та електрики. Проте в місті залишається близько 6,5 тисячі мешканців. Сильно постраждали вже деокуповані у Харківській області міста – Куп'янськ та Ізюм. Після відходу з Херсона у листопаді російські війська щодня обстрілюють місто, там вже пошкоджено 30-40% будівель.

Висновки: Сьогодні Україна вже розробляє та активно впроваджує на територіях де вже це можливо заходи повоєнного відновлення регіонів, а саме забезпечення чистого та безпечного довкілля, створення умов для життя населення яке постраждало внаслідок воєнних дій.

Серед них є такі пріоритетні напрямки:

- інтеграція кліматичних цілей в усі сектори економіки та суспільного життя;
- мінімізація ризиків для екологічної безпеки (хімічна та радіаційна безпека);

- зменшення та запобігання промислового забруднення та запровадження принципу «забруднювач платить»;
- ефективне управління відходами;
- збалансоване використання природних ресурсів та забезпечення їх належної якості;
- відновлення та розвиток природоохоронних територій, збереження біорізноманіття, збільшення площ природних екосистем та збалансування ландшафтів;
- досягнення європейських стандартів державного управління у галузі охорони довкілля;
- здійснювати постійний моніторинг та аналіз якості життя у великих містах, включаючи оцінку екологічної та техногенної безпеки;
- запровадити сучасні системи міського управління, зокрема автоматизовані системи управління мережами життєзабезпечення;
- здійснити заходи щодо модернізації транспортної системи міста.

Список використаних джерел:

1. Webster’s new world dictionary of the American Language. URL: https://www.merriam-webster.com/ (дата звернення: 14.05.2022)

2. Римський статут міжнародного кримінального суду 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

3. Британські юристи почали роботу над юридичним визначенням поняття «екоцид». *Юридична газета online.* 01.12.2020. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/britanski-yuristi-pochali-robotu-nad-yuridichnim-viznachennyam-ponyattya-ekocid.html

4. Military actions in eastern Ukraine are a civilizational challenge for humanity. *Воєнні дії на сході України — цивілізаційні виклики людству*. L’viv: Environment. People. Law, 2015. 136 p.

5. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року: Розпорядження від 20.02.2019 р. №117-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-planu-upravlinnya-vidhodami-do-2030-roku

6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України № 16 від 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text

7. Портал «Есодія». URL: https://en.ecoaction.org.ua/green-reconstruction-ukraine.html

8. Аналітична записка. URL:https://rozvytok.in.ua/images/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96% D1%82%D0%B8%D0%BA% D0%B0_15.10._1.pdf.

9. Офіційний веб-сайт Міністерства. Міністерство розвитку громад та територій України. Стан сфери поводження з побутовими відходами вУкраїні за 2020

рік. URL: https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sfery-povodzhennya-z-pobutovymy-vidhodamy-v-ukrayini-za-2020-rik-2/.

10. Бауман З., Донскіс Л. Плинне зло. Життя без альтернатив. Київ: Дух і Літера, 2017. 216 с.

Сук П.Л., *доктор економічних наук, професор, професор кафедри Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

ЗАСТОСУВАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ДЛЯ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ

APPLICATION OF THE INVERSE METHOD OF DEPRECIATION OF NON-CURRENT ASSETS BASED ON PROFIT FOR THE ALLOCATION OF DEFERRED EXPENSES

Анотація. Запропоновано використовувати обернений метод амортизації необоротних активів на основі прибутку для розподілу витрат майбутніх періодів.

Обгрунтовано використання прибутку для розподілу витрат майбутніх періодів.

Визначено можливість розподілу витрат майбутніх періодів оберненим методом амортизації необоротних активів на основі прибутку за двома способами 1) від початкової суми витрат майбутніх періодів; 2) від залишкової суми витрат майбутніх періодів.

Розглянуто на прикладі послідовність розподілу витрат майбутніх періодів оберненим методом амортизації необоротних активів на основі прибутку.

Доведено можливість використання різних обернених методів на основі прибутку, зокрема: 1) на основі результату операційної діяльності; 2) на основі результату фінансових операцій; 3) на основі результату результату іншої діяльності та ін.

Ключові слова: витрати майбутніх періодів, прибуток, бухгалтерський облік, методи амортизації необоротних активів, звітність, розподіл витрат майбутніх періодів.

Abstract. It is proposed to use the inverse method of depreciation of non-current assets based on profit to allocate of deferred expenses.

Use of profit for allocating deferred expenses is justified.

The possibility of allocating deferred expenses by the reverse method of depreciation of non-current assets based on profit in two ways is determined: 1) from the initial amount of deferred expenses; 2) from the residual amount of deferred expenses.

The sequence of distribution of deferred expenses by the inverse method of depreciation of non-current assets based on profit is considered on the example.

The possibility of using various inverse methods based on profit is proved, in particular: 1) based on the result of operating activities; 2) based on the result of financial transactions; 3) based on the result of the result of other activities, etc.

Key words: deferred expenses, profit, accounting, methods of depreciation of non-current assets, reporting, allocation of deferred expenses.

Постановка проблеми. Особливим видом витрат, що виникають в діяльності підприємства, є витрати майбутніх періодів (далі – ВМП). Вони відображаються у складі фінансових результатів у наступних періодах.

Відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування до ВМП відносяться витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Узагальнення інформації щодо здійснених витрат у звітному періоді, які підлягають віднесенню на витрати в майбутніх звітних періодах здійснюється на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів».

За дебетом рахунку 39 відображається накопичення витрат майбутніх періодів, за кредитом – їх списання (розподіл) та включення до складу витрат звітного періоду.

Аналітичний облік витрат майбутніх періодів ведеться за їх видами [1; 2].

В активі Балансу (Звіту про фінансовий стан) (форма № 1) сума ВМП наводиться в розділі ІІ "Оборотні активи" в статті "Витрати майбутніх періодів" (код рядка 1170) [3].

Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності (п. 2.36) визначено, що у статті «Витрати майбутніх періодів» відображаються витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів [4].

*Аналіз останніх досліджень і публікацій***.** Хоча питання використання методів розподілу ВМП відображені в літературних джерелах, проте вони потребують подальшого дослідження в сучасних умовах.

Мета – визначити можливість використання оберненого методу амортизації необоротних активів на основі прибутку для розподілу ВМП.

Виклад основного матеріалу дослідження. ВМП потрібно розподіляти між наступними періодами. Для цього можна використовувати методи амортизації необоротних активів, зокрема обернений метод на основі прибутку. Він є одним із

видів методів амортизації на основі доходу (revenue-based amortisation method) [5], що використовується у світі.

Згідно з НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [3].

Прибуток виникає в результаті збільшення економічних вигід підприємства внаслідок надходження активів або зменшення зобов'язань, що призводить до зростання власного капіталу.

В бухгалтерському обліку фінансовий результат (прибуток або збиток) визначається за видами діяльності на рахунку 79 «Фінансові результати», який має такі субрахунки:

791 «Результат операційної діяльності»;

792 «Результат фінансових операцій»;

793 «Результат іншої діяльності».

На субрахунку 791 «Результат операційної діяльності» визначається прибуток (збиток) від операційної діяльності підприємства. За кредитом субрахунку відображається в порядку закриття рахунків сума доходів від реалізації готової продукції, товарів, робіт, послуг та від іншої операційної діяльності (рахунки 70 «Доходи від реалізації», 71 «Інший операційний дохід»), за дебетом – сума в порядку закриття рахунків обліку собівартості реалізованої готової продукції, товарів, робіт і послуг, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат (90 «Собівартість реалізації», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності»).

На субрахунку 792 «Результат фінансових операцій» визначається прибуток (збиток) від фінансових операцій підприємства. За кредитом субрахунку відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від участі в капіталі та інших фінансових доходів, за дебетом – списання фінансових витрат з рахунків 95 «Фінансові витрати» та 96 «Втрати від участі в капіталі».

На субрахунку 793 «Результат від іншої діяльності» визначається прибуток (збиток) від іншої діяльності підприємства. За кредитом рахунку відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від інвестиційної та іншої діяльності підприємства, за дебетом – списання витрат з рахунку 97 «Інші витрати» [1; 2].

Можна використовувати різні обернені методи на основі прибутку для розподілу ВМП, наприклад: 1) на основі результату операційної діяльності; 2) на основі результату фінансових операцій; 3) на основі результату іншої діяльності та інших видів прибутку.

Щоб розподілити ВМП за оберненим методом на основі прибутку спочатку потрібно визначити суму розподілу ВМП за методом на основі прибутку і переставити її у зворотному порядку: перший рік у останній, другий рік у передостанній і т.д.

Річна сума ВМП за методом на основі прибутку визначається як добуток суми ВМП, що розподіляються, та коефіцієнта розподілу ВМП, який обчислюється діленням фактичного обсягу прибутку на плановий обсяг прибутку.

При розподілі ВМП за методом на основі прибутку використовують формули:

$$П = Д – В,$$

де П – прибуток; Д – доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); В – витрати від реалізації продукції (робіт, послуг).

$$РСРВМП = СРВМП \times КРВМП,$$

де РСРВМП – річна сума розподілу ВМП; СРВМП – сума розподілу ВМП; КРВМП – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$КРВМП = ФОП : ПОП,$$

де ФОП – фактичний обсяг прибутку (за відповідний період розподілу ВМП); ПОП – плановий обсяг прибутку (за увесь період розподілу ВМП).

Розподіляти ВМП за оберненим методом на основі прибутку можна за двома способами 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Щоб розподілити ВМП за оберненим методом на основі прибутку наведемо приклад.

Приклад. Сума ВМП становить 140000 грн. Її треба розподілити на 4 роки. Протягом цього періоду очікується отримати 310000 грн прибутку, в тому числі: за 1-й рік – 110000 грн, за 2-й рік – 100000 грн, за 3-й рік – 70000 грн, за 4-й рік – 30000 грн.

Значення коефіцієнта розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,3548 (110000 : 310000 = 0,3548), за 2-й рік – 0,3226 (100000 : 310000 = 0,3226), за 3-й рік – 0,2258 (70000 : 310000 = 0,2258), за 4-й рік – 0,0968 (30000 : 310000 = 0,0968).

Віднесемо ВМП у витрати наступних звітних періодів за 1-м способом (від початкової суми) за методом на основі прибутку (табл. 1) і за оберненим методом на основі прибутку (табл. 2).

Таблиця 1

Перенесення ВМП на наступні періоди за методом на основі прибутку (1-й спосіб – від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	140000	110000	0,3548	49672
2	140000	100000	0,3226	45164
3	140000	70000	0,2258	31612
4	140000	30000	0,0968	13552
х	Разом	310000	1	140000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Перенесення ВМП на наступні періоди за оберненим методом на основі прибутку (1-й спосіб – від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	140000	30000	0,0968	13552
2	140000	70000	0,2258	31612
3	140000	100000	0,3226	45164
4	140000	110000	0,3548	49672
х	Разом	310000	1	140000

[авторська розробка]

Розподілимо ВМП від залишкової суми (2-й спосіб) за методом на основі прибутку в табл. 3) і за оберненим методом на основі прибутку в табл. 4.

Таблиця 3

Перенесення ВМП на наступні періоди за методом на основі прибутку (2-й спосіб – від залишкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	140000	110000	0,3548	49672
2	90328	100000	0,3226	29140
3	61188	70000	0,2258	13816
4	47372	30000	0,0968	47372
х	Разом	310000	1	140000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Перенесення ВМП на наступні періоди за оберненим методом на основі прибутку (2-й спосіб – від залишкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	47372	30000	0,0968	47372
2	61188	70000	0,2258	13816
3	90328	100000	0,3226	29140
4	140000	110000	0,3548	49672
х	Разом	310000	1	140000

[авторська розробка]

Дані табл. 1 і 2 свідчать, що за 1-м способом ВМП кожного року розподіляються із однакової (початкової) суми (140000 грн), а тому ВМП повністю перерозподіляються за періоди розподілу.

Як видно з табл. 3 і 4, за 2-м способом ВМП кожного року ВМП розподіляються із залишкової суми, яка постійно змінюється, а в останньому році методу на основі прибутку і в першому році оберненого методу на основі прибутку утворюється значна нерозподілена сума ВМП (47372 грн), яка відноситься у витрати.

Висновки. ВМП визнаються в результаті зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що виникають у наступних періодах, а не в період використання ресурсів або сплати грошей.

ВМП включаються у фінансові результати наступних періодів частинами, а тому потребують розподілу між відповідними періодами. Для розподілу ВМП можна використовувати методи амортизації необоротних активів. Одним із методів амортизації, який можливо використовувати для ВМП є обернений метод на основі прибутку. Цей метод є зворотним до методу розподілу ВМП на основі прибутку і дозволяє розподілити суму ВМП в протилежній черговості до прибутку, отриманого в певному періоді.

Розподіл ВМП за оберненим методом на основі прибутку можна здійснювати двома способами 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Розподіляти ВМП можна за декількома оберненими методами на основі прибутку, зокрема: 1) на основі результату операційної діяльності; 2) на основі результату фінансових операцій; 3) на основі результату іншої діяльності та ін.

Список використаних джерел:

1. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09 грудня 2011 р. № 1591), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2011 р. за № 1557/20295. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text.

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text.

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджено наказом Міністерства фінансів України 7 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text.

4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності : Наказ Міністерства фінансів України від 28 березня 2013 р. № 433. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text.

5. Clarification of Acceptable Methods of Depreciation and Amortisation (Amendments to IAS 16 and IAS 38) (May 2014). URL: https://library.croneri.co.uk/cch_uk/iast/ias16-amending-201405.

РОЗДІЛ ІІ. УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Балахонова О.В., *доктор економічних наук, професор, професор кафедри бізнесу і права Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1447-4560
Павлюк Т.М., *магістрант 2-го року підготовки, спеціальність «Менеджмент» Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-10

МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

METHODS AND PRINCIPLES OF MANAGEMENT DECISIONS IN INVESTMENT ACTIVITIES

Анотація. Досліджено, що в діяльності підприємства важлива роль приділяється методам та принципам прийняття управлінського рішення. Завдяки методам та принципам, які використовує керівник у прийнятті рішень, рішення краще приймаються. Наведено основні вимоги у процесі прийняття управлінських рішень, а саме: наукова обґрунтованість, цілеспрямованість, правомірність, оптимальність, своєчасність, системність, комплексність. Зазначено, що методи управлінських рішень – це послідовність певних управлінських операцій і різних процедур, які необхідно прийняти для вирішення проблеми підприємства. Досліджені методи управлінських рішень: постановки проблеми, виявлення способів вирішення проблеми, оцінки варіантів і вибір найкращого рішення, реалізації рішення, прогнозування, збору інформації, ключових запитань, інверсій, вільних асоціацій, морфологічного аналізу, номінальної групової техніки, Дельфі, мозкового штурму, конференції ідей, сценаріїв.

Ключові слова: методи, принципи, управлінське рішення, вимоги прийняття рішення.

Abstract. It has been studied that the methods and principles of management decision-making play an important role in the activity of the enterprise. Thanks to the methods and principles used by the manager in decision-making, better decisions are made.

The main requirements in the process of making managerial decisions are given, namely: scientific validity, purposefulness, legality, optimality, timeliness, systematicity, comprehensiveness. It is noted that the methods of management decisions are a sequence of certain management operations and various procedures that must be adopted to solve the enterprise's problem. Researched methods of management decisions: problem statement, identifying ways to solve the problem, evaluating options and choosing the best solution, decision implementation, forecasting, information gathering, key questions, inversions, free associations, morphological analysis, nominal group technique, Delphi, brainstorming, conference of ideas, scripts.

Keywords: methods, principles, managerial decision, decision-making requirements.

Постановка проблеми. Економіка України, інтенсивно розвивається вже не одне століття. Основоположним механізмом руху даного процесу є науково-технічний прогрес та інвестиційна діяльність. Саме це забезпечує нашій країні укріплювати та удосконалювати соціально-економічну систему. Не важливо, які моделі господарювання є всередині України, оскільки усі вони мають спільні цілі. Найголовнішою ціллю є забезпечення життєдіяльності та добробуту громадян, гарантувати економічну безпеку, прикладати зусилля, аби розвивати науково-технічний прогрес та залучати інвестиції. Тому, грамотне створення та ведення інвестиційної діяльності є важливим на мікро- та макрорівні. Управління відіграє основну роль у розвитку інвестиційної діяльності підприємства, що підвищує актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики управлінських рішень в інвестиційній діяльності досліджували багато вчених, зокрема: Заводський Й.С., Колпаков В.М., Колот В.М., Сацков М.Я., Шегда А.В. та інші.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження методів та принципів управлінських рішень в інвестиційній діяльності.

Виклад основного матеріалу. В управлінських рішеннях важливі методи, завдяки яких ці рішення приймаються.

Для того, щоб використовувати методи прийняття рішення, потрібно чітко визначити мету, а для мети потрібні такі вимоги:

- наукова обґрунтованість. Вона зумовлює собою розробку різних рішень із врахуванням об’єктивних закономірностей розвитку об’єкта управління зумовленими технічними та іншими аспектами його діяльності;
- цілеспрямованість. Вона обумовлена змістом управління і передбачає, що кожне управлінське рішення в інвестиційній діяльності повинне мати чітку мету, яка пов’язана із стратегічним розвитком об’єкта управління;
- правомірність. Будь-яке рішення повинне базуватись на правових нормах, повинне дотримуватись закону;

- оптимальність. Кожне рішення повинне дотримуватись критеріїв економічної ефективності;
- своєчасність. Рішення повинне прийнятись у момент виникнення проблеми;
- системність. Рішення й окремо взятій сфері управлінської діяльності повинно враховувати наслідки їх реалізації в інших та забезпечувати стабільність функціонування організації;
- комплексність. Вона передбачає врахування всіх взаємозв'язків та взаємозалежностей в управлінській діяльності [2, 5, 12, 14, 21, 23].

Методи управлінських рішень - це послідовність певних управлінських операцій і різних процедур, які необхідно прийняти для вирішення проблеми підприємства.

Методи поділяються на наступні:

1. Метод постановки проблеми, або її діагностика, потребує застосування методів, що дають змогу достовірно й повно описати проблему і виявити чинники, що її зумовили. Важливе місце тут належить методам збору, обробки та аналізу інформації, факторного аналізу, порівняння, аналогії, моделювання тощо. Вибір методів залежить від характеру та змісту проблеми, термінів і коштів, що надаються для її вивчення. Зокрема, значного поширення набули методи економічного аналізу та прогнозування. Вони використовуються для того, щоб об'єктивно оцінити поточний стан підприємства як економічного суб'єкта й передбачити, «що буде далі, якщо нічого не змінювати»;

2. Метод виявлення способів вирішення проблеми. Для прийняття рішення потрібно подумати над способами вирішення даної проблеми. Способи вирішення проблеми можуть бути різними, дивлячись на те, яка проблема, по складності, та яке рішення може бути прийняте в інвестицій діяльності;

3. Метод оцінки варіантів і вибір найкращого рішення. Керівник даного підприємства повинен оцінити варіанти способів вирішення проблеми та вибрати найкраще рішення для прийняття рішення;

4. Метод реалізації рішення. Керівник повинен реалізувати рішення та прийняти його для працівників;

5. Метод прогнозування - це метод, в якому використовуються як накопичений у минулому досвід, так і поточні припущення щодо майбутнього з метою його визначення. Якщо прогнозування виконане якісно, то результатом стане картина майбутнього, яку цілком можливо використати для планування послідуючої діяльності підприємства;

6. Методи збору інформації, але при цьому змінюється підхід до її аналізу. Замість пошуку причин, що зумовили проблему, відшукується інформація, яка могла б допомогти її вирішити;

7. Метод ключових запитань доцільно застосовувати для збирання інформації для прийняття рішень в умовах проблемної ситуації;

8. Метод інверсій передбачає використання різних нестандартних підходів до розв'язання якоїсь нової проблеми, а саме: подивитись на дану проблему та прийняти управлінське рішення з іншого боку, перевернути об'єкт «догори ногами» тощо;

9. Метод вільних асоціацій використовується тоді, коли проблема не може бути розв’язана в рамках наявного переліку рішень. У цьому разі треба спробувати переформулювати прийняття рішення. Для цього можна вибрати слово, поняття, спробувати уявити якийсь образ, щоб допомогти собі, і це може стати стимулом для утворення несподіваних вільних асоціацій, які можуть допомогти у виникненні ідеї розв'язання проблеми;

10. Метод морфологічного аналізу – це психологічна активізація творчого процесу прийняття рішень в інвестиційній діяльності. Його користь в тому, що він допомагає перебороти труднощі проблеми та під час вивчення значної кількості комбінацій можливих рішень вибрати краще рішення вирішення проблеми;

11. Метод номінальної групової техніки базується на принципі обмеження міжособистісних комунікацій, тому всі працівники підприємства на початковому етапі викладають свої думки щодо способу вирішення проблеми письмово. Потім, кожен працівник розповідає про суть свого проекту прийняття рішення, після чого запропоновані варіанти оцінюються колегами (також письмово) методом ранжирування. Ідея, яка найбільш сподобається колегам, ухвалюється як основа рішення;

12. Метод Дельфі використовується у випадках, коли працівників неможливо зібрати разом. Він являє собою багаторівневу процедуру анкетування з обробкою й повідомленням результатів кожного туру працівникам, що працюють окремо один від одного. Експертам пропонуються питання й формулювання відповідей без аргументації;

13. Найпоширенішим із методів групової роботи є метод «мозкового штурму». Він полягає в тому, що кожен учасник групи має право подавати найрізноманітніші ідеї з приводу варіантів розв’язання проблеми, незалежно від їх обґрунтованості і здійсненності. Всі пропозиції фіксуються без їх критики. Аналіз та оцінка здійснюються по завершенні генерування ідей за критеріями та обмеженнями, що влаштовують підприємство;

14. Метод конференції ідей відрізняється від методу «мозкового штурму» тим, що допускає доброзичливу критику у формі репліки чи коментаря. Вважається, що така критика допоможе поліпшити ідею;

15. Метод сценаріїв використовується при обґрунтуванні багаторівневих складних управлінських рішень. Він передбачає прогноз розвитку подій за трьома сценаріями: оптимістичним, песимістичним і найвирогіднішим. Усі три сценарії обґрунтовуються за їхніми наслідками й розробляються варіанти уточнених дій, коли події розвиватимуться за тим чи іншим сценарієм [4, 7, 9, 13, 19, 20, 22].

Отже, всі перераховані методи суттєво допомагають у процесі прийняття рішень.

Крім методів, в науковій літературі досліджуються принципи прийняття управлінського рішення. Принципи прийняття управлінського рішення - це правила та положення, на які повинні покладатися керівники підприємств.

Принципи прийняття управлінського рішення поділяються на:

1. Принцип оптимального поєднання централізму і демократії у прийнятті управлінських рішень означає визначення самим підприємством різних складових управлінських рішень, прийнятих на основі широкого обговорення можливих його варіантів серед працівників підприємства та без такого обговорення у відповідних центрах вирішення проблем;

2. Принцип оптимального поєднання демократії і централізму дуже пов'язаний з принципами оптимального поєднання у розробці та прийнятті управлінських рішень централізації і децентралізації, єдиноначальності і колегіальності;

3. Принцип оптимального поєднання єдиноначальності і колегіальності. Єдиноначальність виходить з того, що у кожного підлеглого повинен бути один безпосередній начальник, що віддає йому розпорядження, накази, і звітувати підлеглий повинен тільки перед ним;

4. Принцип повноважності, що означає строге дотримання кожним підприємством повноважень його керівника, які надані регламентуючими його діяльність організаційними документами;

5. Управлінське рішення повинне здійснюватися на основі принципу максимально можливого і доцільного розподілу повноважень керівника своїм підлеглим.

Важливим методом прийняття управлінських рішень є метод прогнозування - це метод, в якому використовуються як накопичений у минулому досвід, так і поточні припущення щодо майбутнього з метою його визначення. Якщо прогнозування виконане якісно, то результатом стане картина майбутнього, яку цілком можливо використати для планування поступу [1, 4, 8, 10, 11, 15, 18].

Висновки. Отже, методи прийняття рішення – це послідовність певних управлінських операцій і різних процедур, які необхідно прийняти для вирішення проблеми підприємства. Без методів не можливо прийняти рішення, тому що керівник повинен чітко визначити план управлінського рішення.

Список використаних джерел

1. Балахонова О.В., Захарченко В.І., Величко М.Р. Оптимізація інвестиційного ризику з використанням інструменту його диверсифікації. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: ОНУ, 2019. Вип. 1/41. Т. 18. С.57-68.

2. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Блажчук А.О., Стець В.І. Методи управління інноваційними моделями на підприємствах. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених*, м. Вінниця, 23-24 листопада 2021 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2021. С. 323-325.

3. Балахонова О.В. Теорії конкуренції та практики визначення конкурентоспроможності в умовах безпекоорієнтованого розвитку. Колектив. моногр.; за ред. М.М.Меркулова. Ізмаїл-Одеса, : Фенікс, 2020. 196 с.

4. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практика. Колектив моногр., книга сьома / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 340 с.

5. Балахонова О.В. Удосконалення підходів в дослідженнях саморозвитку виробничо-господарських систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : зб. наук. праць.* Одеса: ОНУ, 2020. Вип. 3/46. Т. 20. С.146-159.

6. Балахонова О.В. Характер інноваційності сучасних економічних систем. *Науковий вісник Міжнародного гумані-тарного університету : зб. наук. праць.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 43. С.4-12.

7. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць.* Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 6. С.4-13.

8. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств».* Одеса: Державний університет «Одеська політехніка», 2021. С.57-59.

9. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практик. Колектив моногр., книга восьма / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 424 с.

10. Балахонова О.В., Мельниченко Д.О. Удосконалення системи управління персоналом в лікувально-профілактичній установі. *Матер. VIII міжнар. науково-практ. конф. «Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів під впливом нових викликів»* (9 квітня 2021). Одеса, 2021. С. 55-59.

11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць.* Одеса: Одеський національний університет ім. І. Мечникова, 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.

12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. III міжнар. науково-практ. конф.* «*Фінансові та економічні аспекти підприємництва*» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.

13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. «*Економіка. Фінанси. Право*». № 11/1. 2017. С.54-58.

14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал* «*Сталий розвиток економіки*». № 2. 2017. С.83-89.

15. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Одінцова О.О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-626.

16. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П., Циганчук В.А. Методи формування конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-82.

17. Балахонова О.В., Леухін К.К. Методика аналізу структури власного капіталу підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 2. С. 14-18.

18. Балахонова О.В., Леухін К.К. Генезис основних етапів розвитку власного капіталу. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 1. С. 14-18.

19. Гріщенко І.В., Ковбій А.С., Рибчинський Б.В., Макогон Н.А. Забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 351-353.

20. Гріщенко І.В., Приленська О. Стійкий розвиток підприємницького сектору економіки України на основі проектування інвестиційно-інноваційного потенціалу. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 348-351.

21. Гріщенко І.В., Кобаль О.А. Завдання оцінки фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 74-77.

22. Гріщенко І.В. Методи оцінки поточного фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 77-80.

23. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. № 22/2020. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14.

24. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Циганчук В.А., Мазур О.В. Методи забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Львів: Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. Вип. 60. С. 30-34.

Балахонова О.В., *доктор економічних наук, професор, професор кафедри бізнесу і права Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1447-4560
***Паліга А.А.,** бакалавр 4-го року підготовки, спеціальність «Менеджмент»*
Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-11

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ЕТАПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

MAIN TASKS AND STAGES OF WORK ORGANIZATION AT THE ENTERPRISE

Анотація. У статті відмічено, що організація праці являється формою, у якій реалізуються економічні результати трудової діяльності. Наведено основні три види організаційної діяльності, а саме, організація праці, організація виробничо-торгівельної діяльності та організація управління. Виділено основні напрями організації праці, а саме, розподіл та взаємозв'язок праці, проектування трудових процесів, розподіл робочих місць, проектування систем обслуговування, режимів праці та відпочинку, створення сприятливих санітарно-гігієнічних, психологічних та соціальних умов праці, формування працездатних трудових колективів (зокрема відділів). Наведено основні групи завдань організації праці, а саме, техніко-технологічні, економічні, психофізіологічні, соціальні. Запропоновано основні елементи організації праці на підприємстві.

Ключові слова: організація праці, організація діяльності, трудовий колектив, діяльність підприємства.

Abstract. The article notes that labor organization is a form in which the economic results of labor activity are realized. The main three types of organizational activity are presented, namely, labor organization, production and trade organization, and management organization. The main areas of labor organization are highlighted, namely, the division and relationship of labor, the design of labor processes, the distribution of workplaces, the design of service systems, work and rest regimes, the creation of favorable sanitary, hygienic, psychological and social working conditions, the formation of capable labor teams (in particular departments). The main groups of tasks of labor organization are given,

namely, technical-technological, economic, psychophysiological, social. The main elements of labor organization at the enterprise are proposed.

Keywords: labor organization, activity organization, labor team, enterprise activity.

Постановка проблеми. Головною передумовою активної інтеграції українських підприємств до економічного простору Європейського союзу є ефективне стимулювання росту виробництва і продажу товарів та продукції. Основним інструментом реалізації інтересів учасників виробничо-торговельного процесу, а також споживачів продукції, є механізм організації праці на підприємстві. Особливого значення це набуває сьогодні, коли докорінне оновлення системи організації праці на підприємстві, виконання організацією праці у повному обсязі притаманних їй функцій, здатні сприяти розширеному відтворенню трудових ресурсів, суттєво підвищити продуктивність праці і забезпечити високу результативність виробничо-торгівельної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретичного обґрунтування та практичної реалізації процесу організації праці на підприємстві здійснено вітчизняними вченими, зокрема, В.В. Болюбахом, О.М. Брадулом, Ф.Ф. Бутинцем, М.Д. Ведерніковим, Т.В. Головко, І.В. Жиглей, Л.Є. Момотюк, М.С. Пушкарем, Т.О. Стрибулевичем, В.О. Шевчуком та іншими.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження основних завдань та етапів організації праці на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Організація праці або організаційні відносини – це форма, у якій реалізуються економічні результати трудової діяльності. Тому, в науковій літературі авторами [1, 2, 4, 5, 8, 9, 11, 13, 20, 24] організація праці розглядається як складова економіки праці.

В практичній діяльності підприємств прийнято розрізняти три види організаційної діяльності, а саме:

- організація праці;
- організація виробничо-торгівельної діяльності;
- організація управління [1, 4, 5, 8, 11, 13, 20].

Організація праці – це процес упорядкування елементів трудових процесів. У діяльності підприємств виділяють наступні основні напрями організації праці:

- розподіл та взаємозв’язок праці;
- проектування трудових процесів;
- розподіл робочих місць;
- проектування систем обслуговування, режимів праці та відпочинку;
- створення сприятливих санітарно-гігієнічних, психологічних та соціальних умов праці;
- формування працездатних трудових колективів (зокрема відділів) [2, 5, 9, 10, 13, 18, 21].

Як видно з наведеного нами переліку, до організації праці належить весь комплекс елементів управління, що забезпечують ефективність праці та збереження здоров`я працівників. У виробничо-торгівельній діяльності підприємств приймає участь два види праці: жива праця, тобто, праця, здійснюється працівниками безпосередньо у виробничо-торговельному процесі та попередня праця, яка була витрачена на попередніх етапах діяльності підприємства та використовується для виробництва і реалізації даного виду продукції.

До організації виробничо-торгівельної діяльності в основному належить лише ті аспекти діяльності підприємства, які пов'язані із застосуванням живої праці. Водночас, не можна вивчати працю у відриві від основних засобів підприємства, технологій та інших факторів. Але, самі по собі новітні технології та техніка здійснюють тільки потенційні можливості для інтенсифікації діяльності на підприємстві та підвищення його ефективності. Тільки праця, організована за всіма правилам науки, з урахуванням розроблених нею рекомендацій, забезпечує ефективне використання цих можливостей. А оскільки праця не може існувати без організації, що виступає як упорядкована система взаємодії працівників зі засобами виробництва та один з одним в єдиному виробничо-торгівельному процесі, то в сучасних умовах організація праці на високоорганізованих підприємствах ґрунтується на науковій основі [4, 9, 12, 17, 22, 24].

В економічній літературі під науковою організацією праці розуміють процес удосконалення організації праці на основі досягнень науки та новітніх розробок, що систематично впроваджуються у виробничо-торгівельну діяльність, що дозволяє найбільш продуктивно поєднати основні засоби та працівників підприємства у єдиному виробничо-торгівельному процесі, забезпечує найбільш ефективне використання засобів виробництва та робочої сили, систематичне зростання продуктивності праці та сприяє збереженню здоров`я працівників [3, 8, 14, 19, 23].

В процесі визначення сутності організації праці вагомого значення набуває чітке визначення її місця в системі організації діяльності підприємства. Організація діяльності підприємства представляє собою органічну єдність засобів, предметів праці та самої праці та включає технологічну підготовку діяльності, організацію основного виробничо-торгівельного процесу, організацію обслуговування, організацію праці та управління підприємством. Організація праці, хоч і є складовою частиною організації діяльності підприємства - це самостійна галузь діяльності, об'єктом якої є праця та яка ґрунтується на властиві тільки їй методи і принципи [2, 5, 7, 11, 14, 22].

Отже, на підприємствах термін «наукова організація праці» використовується для визначення процесу вдосконалення організаційних форм використання живої праці та являється системою раціональної взаємодії працівників із засобами виробництва і між собою, що заснована на певному порядку побудови та послідовності здійснення трудового процесу, спрямованого на отримання високих кінцевих соціально-економічних результатів. Реалізація практичних завдань організації праці ґрунтується не на суб'єктивному оцінюванні та вирішенні питань

робочого процесу, а на всю сукупність досягнення науки та практики, що забезпечують найбільш раціональну та ефективну організацію праці працівників.

У всіх сферах людської діяльності, та в усі часи краще організована праця за інших рівних умов забезпечувала досягнення найвищих результатів. Організація праці покликана вирішувати чотири групи завдань, а саме:

1) техніко-технологічні, які обумовлюють вплив, що здійснюється організацією та нормуванням праці на вдосконалення структури підприємства, спеціалізацію виробничо-торгівельного процесу, вибір оптимальних варіантів технологічних процесів. Усі рішення, що приймаються по наведеним напрямкам (проектування цехів, розробка технологічних процесів, конструювання обладнання та устаткування та інше), вимагають використання одного з критеріїв працездатності трудових процесів, що встановлюється за допомогою такого напрямку організації праці як нормування;

2) економічні, які відображають спрямованість організації праці, створення такої системи взаємозв'язку людини із засобами виробництва та один з одним, яка забезпечує раціональне використання праці, скорочення трудових та матеріальних витрат, що сприяє зростанню продуктивності праці та підвищення ефективності виробничо-торгівельного процесу. Даний взаємозв'язок здійснюється на основі вибору оптимальних варіантів поділу та взаємодії праці, застосування новітніх методів та прийомів праці на робочих місцях, оптимальних систем обслуговування робочих місць, встановлення обґрунтованих норм праці, створення комфортних умов праці;

3) психофізіологічні, що дозволяють здійснювати створення сприятливих умов праці на робочих місцях для нормального функціонування та відтворення робочої сили, збереження здоров`я та працездатності працівників. Це стає можливим завдяки застосуванні у процесі організації трудового процесу фізіологічно обґрунтованих режимів праці та відпочинку, організації на робочих місцях сприятливих умов праці;

4) соціальні, які покликані створювати відповідні умови для підвищення рівня ефективності та продуктивності праці, досягнення зацікавленості в творчому відношенні до праці, а також можливостей підвищення кваліфікації працівників. Вони вирішуються за допомогою вибору раціональних форм поділу та організації праці. Забезпечують оптимальне поєднання фізичних та інтелектуальних зусиль працівників при виконанні покладених на них функцій та завдань [1, 4, 5, 8, 11, 13, 20].

Також, усі наведені групи завдань реалізовуються у комплексі, причому не тільки в взаємозв'язку між собою, але й разом з удосконаленням техніки, технологій виробничо-торгівельної діяльності, її організації та управління, з метою досягнення найважливішого завдання організації праці – планомірного та ефективного використання робочої сили, що полягає в систематичному підвищенні продуктивність праці.

Розробка раціональних форм поділу та організації праці заснована на відокремленні окремих частин виробничо-торгівельного процесу, виходячи з

технологічних особливостей підприємства. Також, вона визначає розміщення працівників на підприємстві, що є необхідним елементом організації праці, з іншого - встановлює тісні зв'язки між різними групами працівників та окремими працівниками в процесі їх спільної праці: поділяючи працю, одночасно розробляють систему її організації, включаючи вимоги до виконавців, правила їх розміщення, облік психологічних навантажень при виконанні тих чи інших робіт, а також привабливість останніх. Здійснюється визначення найбільш раціональних форм та розмірів виробничо-торгівельних підрозділів, які у найбільшій мірі будуть відповідати вимогам сучасної техніки та технологіям виробництва, професійному рівню підготовки працівників. Організація робочих місць передбачає оснащення засобами виробництва, предметами праці, інструментами та оснащенням, засобами зв'язку, а також їх раціональне розміщення на робочих ділянках, що сприяє застосуванню раціональних методів та прийомів праці. Обслуговування робочих місць - це пошук оптимальних варіантів взаємодії основних та допоміжних робітників, що дозволяє забезпечити безперебійне постачання робочих місць технологічною документацією, послугами налагоджувального та ремонтного характеру, інструментом, транспортним та господарським обслуговуванням. Оптимізація трудового процесу шляхом раціоналізації прийомів та методів праці економить робочий час, запобігаючи передчасній втомі працівників у процесі трудової діяльності Нормуванням праці є діяльність з управління працею та виробництвом, спрямована на встановлення необхідних витрат та результатів праці і відповідності між чисельністю різних груп персоналу та кількістю одиниць обладнання. Удосконалення системи стимулювання праці - вибір найбільш ефективних у даних конкретних умовах форм матеріального та морального стимулювання працівників за високі трудові показники, а також встановлення суворої відповідальності за різного роду порушення. Створення сприятливих умов праці на робочих місцях, раціоналізація режимів праці та відпочинку обумовлюють приведення факторів зовнішнього виробничо-торгівельного середовища до суворої відповідності до діючих норм і нормативів, що забезпечують комфортні та безпечні умови роботи, здорового «психологічного клімату» в колективі, науково обґрунтованих режимів праці та відпочинку, що дозволяє виключити несприятливий вплив виробничо-торгівельного середовища на організм працівників і на цій основі скоротити щодобові витрати часу та енергії. Атестація та раціоналізація робочих місць представляє собою періодичний облік, всебічну оцінку та атестацію робочих місць щодо їх відповідності сучасним вимогам, а у разі невідповідності – розробку заходів щодо їх раціоналізації. Поліпшення підготовки та підвищення кваліфікації працівників передбачає: підготовки та перепідготовки кадрів, підвищення їх кваліфікації та культурно-технічного рівня [2, 5, 9, 10, 13, 18, 21].

Рішення перерахованих завдань становить зміст організації праці на підприємстві, а її елементами повинні бути:

- підбір, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників;

- розподіл праці, тобто, розташування працівників за робочими місцями та закріплення за ними певних обов'язків;
- організація процесу праці, тобто, встановлення системи виробничого взаємозв'язку між працівниками;
- організація робочих місць;
- організація обслуговування робочих місць;
- розробка раціональних прийомів та методів праці;
- встановлення обґрунтованих норм праці;
- створення безпечних умов праці;
- організація оплати та матеріального стимулювання праці;
- планування та облік праці;
- організація дисципліни праці [4, 9, 12, 17, 22, 24].

Отже, в сучасних економічних умовах зростає значення різних факторів, які впливають на ефективність виробничо-торгівельної діяльності, оскільки у зв'язку з глобалізацією та посиленням конкурентної боротьби, результативність діяльності являється вирішальною передумовою діяльності та розвитку підприємств.

Висновки. Серед факторів ефективної та продуктивної діяльності підприємств вагоме місце займає організація праці. Оскільки, навіть найсучасніше обладнання та високопродуктивна техніка не дадуть бажаного результату при низькій організації їх обслуговування та навпаки, при науковій організації праці можна отримати від застарілого технічного обладнання максимальний результат.

Список використаних джерел

Балахонова О.В., Захарченко В.І., Величко М.Р. Оптимізація інвестиційного ризику з використанням інструменту його диверсифікації. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: ОНУ, 2019. Вип. 1/41. Т. 18. С.57-68.

2. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Блажчук А.О., Стець В.І. Методи управління інноваційними моделями на підприємствах. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених*, м. Вінниця, 23-24 листопада 2021 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2021. С. 323-325.

3. Балахонова О.В. Теорії конкуренції та практики визначення конкурентоспроможності в умовах безпекоорієнтованого розвитку. Колектив. моногр.; за ред. М.М.Меркулова. Ізмаїл-Одеса, : Фенікс, 2020. 196 с.

4. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практика. Колектив моногр., книга сьома / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 340 с.

5. Балахонова О.В. Удосконалення підходів в дослідженнях саморозвитку виробничо-господарських систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : зб. наук. праць.* Одеса: ОНУ, 2020. Вип. 3/46. Т. 20. С.146-159.

6. Балахонова О.В. Характер інноваційності сучасних економічних систем. *Науковий вісник Міжнародного гумані-тарного університету : зб. наук. праць.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 43. С.4-12.

7. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць.* Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 6. С.4-13.

8. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств».* Одеса: Державний університет «Одеська політехніка», 2021. С.57-59.

9. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практик. Колектив моногр., книга восьма / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 424 с.

10. Балахонова О.В., Мельниченко Д.О. Удосконалення системи управління персоналом в лікувально-профілактичній установі. *Матер. VIII міжнар. науково-практ. конф. «Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів під впливом нових викликів»* (9 квітня 2021). Одеса, 2021. С. 55-59.

11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць.* Одеса: Одеський національний університет ім. І. Мечникова, 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.

12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. III міжнар. науково-практ. конф.* «*Фінансові та економічні аспекти підприємництва*» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.

13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. «*Економіка. Фінанси. Право*». № 11/1. 2017. С.54-58.

14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал* «*Сталий розвиток економіки*». № 2. 2017. С.83-89.

15. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Одінцова О.О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-626.

16. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П., Циганчук В.А. Методи формування конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-82.

17. Балахонова О.В., Леухін К.К. Методика аналізу структури власного капіталу підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 2. С. 14-18.

18. Балахонова О.В., Леухін К.К. Генезис основних етапів розвитку власного капіталу. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 1. С. 14-18.

19. Гріщенко І.В., Ковбій А.С., Рибчинський Б.В., Макогон Н.А. Забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 351-353.

20. Гріщенко І.В., Приленська О. Стійкий розвиток підприємницького сектору економіки України на основі проектування інвестиційно-інноваційного потенціалу. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 348-351.

21. Гріщенко І.В., Кобаль О.А. Завдання оцінки фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 74-77.

22. Гріщенко І.В. Методи оцінки поточного фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 77-80.

23. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. № 22/2020. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14.

24. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Циганчук В.А., Мазур О.В. Методи забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Львів: Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. Вип. 60. С. 30-34.

Балахонова О.В., *доктор економічних наук, професор, професор кафедри бізнесу і права Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1447-4560
***Пірняк А.С.,** бакалавр 4-го року підготовки, спеціальність «Менеджмент», Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»*

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-12

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ ПОЛІТИКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

METHODS OF MANAGING THE PERSONNEL POLICY OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті досліджено основні функції кінцевої мети кадрової політики на підприємствах. Зазначено, що одним з важливих етапів реалізації обраної системи управління кадровою політикою є практичне здійснення набору необхідних підприємству категорій працівників. Наведені зовнішні та внутрішні джерела набору працівників до підприємства. Система управління кадровою політикою створюється на основі перспективного плану розвитку підприємства, що складається з трьох положень: виробничого, фінансово-економічного, соціального. Кадрова політика являється інструментом управління персоналом, низкою основних принципів та завдань, які здійснюються відділом кадрів на підприємстві. Запропоновані варіанти управління кадровою політикою підприємства. зазначено, що при виборі методів управління кадровою політикою використовуються фактори, що властиві зовнішньому та внутрішньому середовищу підприємства. Перелічені основні властивості управління кадровою політикою підприємства. Наведені основні завдання та цілі управління кадровою політикою підприємства.

Ключові слова: персонал, система управління персоналом, кадрова політика, кадрова стратегія.

Abstract. The article examines the main functions of the ultimate goal of personnel policy at enterprises. It is noted that one of the important stages of the implementation of the chosen personnel policy management system is the practical implementation of the set of categories of employees necessary for the enterprise. External and internal sources of recruitment of employees to the enterprise are given. The personnel policy management system is created on the basis of the enterprise's long-term development plan, which consists of three provisions: production, financial and economic, and social. Personnel policy is a personnel management tool, a set of basic principles and tasks carried out by the personnel

department at the enterprise. Proposed options for managing the personnel policy of the enterprise. it is stated that when choosing personnel policy management methods, factors characteristic of the external and internal environment of the enterprise are used. The main properties of the company's personnel policy management are listed. The main tasks and goals of managing the personnel policy of the enterprise are given.

Keywords: personnel, personnel management system, personnel policy, personnel strategy.

Постановка проблеми. Низька ефективність управління кадровою політикою на підприємствах в умовах посилення кризових явищ та деструктивних процесів в економіці є однією з основних причин низьких конкурентних позицій та вкрай повільного запровадження інноваційних трансформацій для багатьох вітчизняних підприємств. З особливою актуальністю проблема управління кадровою політикою постає перед вітчизняними підприємствами в сучасних кризових економічних умовах. Послаблення державної підтримки сфери матеріального виробництва негативно позначилося на показниках роботи цього важливого сегменту національної економіки, ефективне функціонування якого мало б створювати базові передумови для прискореного розвитку низки інших взаємопов’язаних галузей економічної діяльності. Особливо помітними стали різке скорочення рівня продуктивності праці, моральна застарілість систем її оплати, неефективність засобів та методів інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагоме значення підвищення ефективності управління кадровою політикою на підприємствах зумовило необхідність вирішення проблем підвищення ефективності використання кадрового потенціалу, зростання продуктивності праці на основі мотиваційних чинників та удосконалення управління працездатністю персоналу. Дані проблеми відображені в працях Коваленко Т.В. Кравченко М.А., Морщенок Т.С., Погорєлова Т.О. та інших.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження основних завдань управління кадровою політикою підприємства.

Виклад основного матеріалу. Методи управління сучасною кадровою політикою підприємства повинні бути спрямована на ведення господарської діяльності в кризових умовах. Головною метою методів управління є забезпечення тепер і у майбутньому кожного робочого місця, кожної посади персоналом відповідних професій та спеціальностей та належної кваліфікації.

Досягнення кінцевої мети кадрової політики на підприємствах має передбачати виконання таких основних функцій:

- розробка та корекція стратегії формування та використання трудового потенціалу відповідно до змін в умовах господарювання;
- набір та формування необхідних категорій персоналу (відбір, професійна орієнтація, адаптація);

- підготовка персоналу до відповідної професійної діяльності (виробничо-технічне навчання, загальна професійна підготовка, підвищення кваліфікації, просування по службі);
- оцінка персоналу (контроль відповідності персоналу конкретним потребам виробництва чи іншої сфери діяльності, аналіз ділових якостей працівників, займання певної посади, службове переміщення);
- мотивація дотримання належного режиму трудової діяльності та високої продуктивності праці;
- постійний моніторинг безпеки праці (виробничо-господарської діяльності);
- забезпечення соціальної захищеності персоналу підприємства;
- реалізація постійних контактів між керівництвом (керівниками всіх рівнів) та представниками трудових колективів (профспілками) [1, 4, 5, 7, 20].

Наведені функції реалізуються службами персоналу (відділами кадрів) у тісній співпраці як з керівництвом підприємства (наприклад, питання загальної стратегії або займання відповідних посад працівниками), так і з відповідними структурними підрозділами підприємства, які так чи інакше беруть участь у розробці та реалізації кадрової політики.

Результативність ведення господарської діяльності на підприємстві основною (якщо не вирішальною) мірою залежить від якості діючої системи управління персоналом. Підсистемою управління персоналом є багатовекторна діяльність відповідних відділів (служб) підприємства (тобто, функціональних підсистем). Найбільша ефективність досягається тоді, коли всі функціональні підсистеми управління персоналом узгоджені у часі та просторі та застосовуються одночасно. Практичне застосування належної системи управління персоналом має опиратися на сучасну концепцію та відповідну стратегію управління [2, 3, 6, 18, 21].

Одним з важливих етапів реалізації обраної системи управління кадровою політикою є практичне здійснення набору необхідних підприємству категорій працівників. Обсяг робіт з набору персоналу залежить (насамперед) від різниці між наявною чисельністю та майбутньою потребою. Розрізняють зовнішні та внутрішні джерела набору.

До зовнішніх належать ті, які забезпечують поповнення персоналу через:

- державні бюро (служби) працевлаштування, біржі праці;
- комерційні (у тому числі міжнародні) підприємства та організації з працевлаштування; систему контрактів підприємств із вищими, середніми спеціальними та професійно-технічними навчальними закладами;
- оголошення в пресі, на радіо, телебаченні, в афішах, що розклеюються, тощо [3, 8, 10, 14, 19, 22].

Слід зазначити, що емпіричний підхід до набору персоналу, який значною мірою притаманний використанню перелічених джерел найму, може спричинити великі помилки, а також марні витрати часу і грошей.

Тому, підприємства все частіше використовують внутрішні джерела набору, а саме:

- підготовку робітників через мережу навчальних закладів для підприємства;
- просування по службі своїх працівників (можливо з перепідготовкою), що потребує менших витрат, створює кращий моральний клімат для підприємства;
- пряме звернення до своїх працівників із проханням рекомендувати на роботу знайомих висококваліфікованих фахівців;
- регулярне інформування всього колективу працівників про актуальні вакансії тощо.

Недоліком такого підходу є обмежений доступ до робочого процесу нових працівників з ймовірними нестандартними поглядами на процес управління певною сферою діяльності, які могли б бути дуже корисними для підприємства. Співвідношення окремих видів набору залежить від специфіки конкретної категорії персоналу насамперед, а також від взаємодії держави та підприємств у сфері підготовки та перепідготовки та підвищення кваліфікації. кадрів. Важливість такої взаємодії випливає з того, що вона забезпечує ефективне вирішення не тільки суто практичного завдання – забезпечення сучасного виробництва кваліфікованою робочою силою, а й сприяє більшій зайнятості працездатного населення, пом'якшує обумовлену безробіттям соціальну напругу в суспільстві [4, 8, 12, 16, 17, 23].

Також, управління кадровою політикою на підприємствах має стратегічний та оперативний аспекти. Система управління кадровою політикою створюється на основі перспективного плану розвитку підприємства, що складається з трьох положень: виробничого, фінансово-економічного, соціального (кадрової політики).

Основні функції управління персоналом, який необхідний підприємству, реалізовуються за допомогою кадрової політики. Кадрова політика являється інструментом управління персоналом, низкою основних принципів та завдань, які здійснюються відділом кадрів на підприємстві. Кадрова політика за своєю суттю обумовлює стратегічну основу діяльності у роботі з працівниками на підприємстві. Також, кадрова політика – це діяльність у трудовому колективі, яка спрямована на реалізацію завдань та цілей перспективного розвитку підприємства. Головним об'єктом кадрової політики компанії являється персонал, до якого відноситься основна група працівників. Отже, кадри - це первинний та вирішальний фактор діяльності підприємства. Вони відтворюють та здійснюють рух засобів виробництва, постійно їх покращують. Від кваліфікації працівників, їх професійних навичок, ділових якостей значною мірою залежить ефективність діяльності підприємства [4, 9, 11, 13, 19, 21].

Процес управління кадровою політикою підприємства можна здійснювати по-різному, і вибір подібних варіантів досить широкий, а саме:

1. Скоротити персонал чи залишити, якщо залишити, то яким способом краще:

- залишити на скороченій формі зайнятості;
- задіяти на непрофільних роботах, інших посадах;

- відправляти на перепідготовку.

2. Удосконалювати працівників самостійно чи шукати тих, хто має спеціальну підготовку.

3. Вербувати з боку чи перепідготовляти працівників, які підлягають звільненню з підприємства.

4. Залучати додатково кадри або обійтися цією чисельністю за умови більш виваженого їх використання.

При виборі методів управління кадровою політикою використовуються фактори, що властиві зовнішньому та внутрішньому середовищу підприємства, такі як:

- вимоги ведення господарської діяльності;
- стратегія розвитку підприємства;
- фінансові можливості підприємства, обраний їм максимальний рівень витрат на управління кадрами;
- кількісні та якісні характеристики наявних кадрів та напрями їх змін у майбутньому;
- ситуація на ринку праці;
- попит на робочу силу з боку конкурентів, що формується від рівня заробітної плати;
- вплив профспілок, цілеспрямованість у відстоюванні інтересів працівників;
- вимоги трудового законодавства, прийнята культура роботи із найманими працівниками [2, 5, 7, 10, 14, 17, 22].

Отже, стратегія розвитку підприємства залежить від кадрової політики. Кадрова політика являється кадровим забезпеченням реалізації даної стратегії. Кадровій політиці необхідно бути гнучкою. Вона має бути стабільною, адже саме зі стабільністю пов’язані певні вимоги кадрів, динамічної, тобто удосконалюватись відповідно до реалізації цілей підприємства, господарської та економічної ситуації. Стабільними повинні бути сторони, які орієнтовані на врахування інтересів кадрів і мають відношення до організаційної структури підприємства. Кадрова політика має бути економічно обґрунтованою, тобто виходити із реальних фінансових можливостей підприємства. Також, кадрова політика має забезпечити індивідуальний підхід до свого персоналу, спрямована на зростання такої системи роботи з персоналом, яка б орієнтувалася на отримання не тільки фінансового, а й соціального ефекту за умови дотримання нинішнього законодавства. Кадрова політика повинна підвищувати можливості підприємства, реагувати на вимоги науково-технічного прогресу, що змінюються, в майбутньому.

Основними властивостями управління кадровою політикою підприємства є:

- взаємозв’язок із стратегією;
- націленість на довгострокове планування;
- значимість ролі персоналу.

Отже, управління кадровою політикою підприємства є складовою всієї управлінської діяльності та господарської політики підприємства. Вона має на меті

створити згуртовану, відповідальну, високорозвинену та високопродуктивну робочу силу. Управління кадровою політикою підприємства створює дуже хороші умови роботи, забезпечує можливість просування по службі та впевненість у завтрашньому дні.

Основним завданням управління кадровою політикою підприємства є щоденна кадрова діяльність з урахування інтересів усіх категорій персоналу та соціальних груп трудового колективу. Головні цілі управління кадровою політикою підприємства пов'язані з ставленням компанії до довкілля, і до своїх працівників. Кадрову політику необхідно оснастити стратегічними та оперативними системами управління.

Завдання кадрової стратегії включають:

- підвищення престижу підприємства;
- аналіз атмосфери усередині підприємства;
- аналіз перспектив розвитку потенціалу персоналу;
- узагальнення та попередження причин звільнення із зайнятої посади.

Таким чином, відтворення кадрової стратегії, одноразове надання допомоги керівникам під час керівництва підприємством знаходяться в оперативній галузі управління персоналом.

Висновки. Управління кадровою політикою підприємства - це цілісна кадрова стратегія, що пов`язує різні форми кадрової діяльності, стиль її виконання на підприємстві та плани щодо використання кадрового потенціалу. Концепція планування використання кадрових ресурсів є простою, але її складно відтворити. Корпоративна стратегія не часто розвивається ефективно, тому що не завжди вчасно є техніка, або вона не виконує ті функції, які очікувалося. Іноді існує більша, ніж це прогнозувалося плинність персоналу у деяких частинах господарської діяльності та регіонах.

Список використаних джерел

Балахонова О.В., Захарченко В.І., Величко М.Р. Оптимізація інвестиційного ризику з використанням інструменту його диверсифікації. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць*. Одеса: ОНУ, 2019. Вип. 1/41. Т. 18. С.57-68.

2. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Блажчук А.О., Стець В.І. Методи управління інноваційними моделями на підприємствах. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених*, м. Вінниця, 23-24 листопада 2021 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2021. С. 323-325.

3. Балахонова О.В. Теорії конкуренції та практики визначення конкурентоспроможності в умовах безпекоорієнтованого розвитку. Колектив. моногр.; за ред. М.М.Меркулова. Ізмаїл-Одеса, : Фенікс, 2020. 196 с.

4. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практика. Колектив моногр., книга сьома / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 340 с.

5. Балахонова О.В. Удосконалення підходів в дослідженнях саморозвитку виробничо-господарських систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління : зб. наук. праць.* Одеса: ОНУ, 2020. Вип. 3/46. Т. 20. С.146-159.

6. Балахонова О.В. Характер інноваційності сучасних економічних систем. *Науковий вісник Міжнародного гумані-тарного університету : зб. наук. праць.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 43. С.4-12.

7. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць.* Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 6. С.4-13.

8. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств».* Одеса: Державний університет «Одеська політехніка», 2021. С.57-59.

9. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту:теорія, інновації та сучасна практик. Колектив моногр., книга восьма / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 424 с.

10. Балахонова О.В., Мельниченко Д.О. Удосконалення системи управління персоналом в лікувально-профілактичній установі. *Матер. VIII міжнар. науково-практ. конф. «Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів під впливом нових викликів»* (9 квітня 2021). Одеса, 2021. С. 55-59.

11. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: *зб. наук. праць.* Одеса: Одеський національний університет ім. І. Мечникова, 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.

12. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. III міжнар. науково-практ. конф.* «*Фінансові та економічні аспекти підприємництва*» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.

13. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. «*Економіка. Фінанси. Право*». № 11/1. 2017. С.54-58.

14. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал* «*Сталий розвиток економіки*». № 2. 2017. С.83-89.

15. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Одінцова О.О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-626.

16. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П., Циганчук В.А. Методи формування конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-82.

17. Балахонова О.В., Леухін К.К. Методика аналізу структури власного капіталу підприємства. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 2. С. 14-18.

18. Балахонова О.В., Леухін К.К. Генезис основних етапів розвитку власного капіталу. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2020. № 1. С. 14-18.

19. Гріщенко І.В., Ковбій А.С., Рибчинський Б.В., Макогон Н.А. Забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020 р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 351-353.

20. Гріщенко І.В., Приленська О. Стійкий розвиток підприємницького сектору економіки України на основі проектування інвестиційно-інноваційного потенціалу. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: *Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів*, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2020. С. 348-351.

21. Гріщенко І.В., Кобаль О.А. Завдання оцінки фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 74-77.

22. Гріщенко І.В. Методи оцінки поточного фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць. Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р. С. 77-80.

23. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. № 22/2020. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14.

24. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Циганчук В.А., Мазур О.В. Методи забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Львів: Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. Вип. 60. С. 30-34.

Даценко Г.В., *доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку та оподаткування*
Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8327-7301
Гладій І.О., *кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування*
Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9845-9706
Майстер Л.А., *кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування*
Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1097-9940

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-13

НАПРЯМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

DIRECTIONS OF INVESTMENT ACTIVITIES OF INSURANCE COMPANIES: ACCOUNTING ASPECT

Анотація. Досліджено напрями здійснення інвестиційної діяльності страхових компаній в сучасних умовах господарювання. Акцентовано увагу на активізації пошуку раціональних моделей, які стимулюють інвестиційні та трансформаційні процеси, що дасть можливість проаналізувати недоліки і переваги, наслідки та перспективи чинної системи інвестування підприємств страхової діяльності. Наголошено на важливості удосконалення систем обліку та аналізу в процесі управління інвестиційною діяльністю, оскільки вони дають змогу відстежувати динаміку, обсяги, напрямки руху та відтоку інвестицій, їхнє місцезнаходження у будь-який момент часу, основні чинники ефективності, причини послаблення інвестиційної привабливості діяльності в поточній та стратегічній перспективі. Доведено необхідність достовірного визначення реальної вартості інвестицій, що є

досить важливим для вітчизняних обліковців та потребує формування належного інструментарію для здійснення їх оцінки.

Ключові слова: поточні фінансові інвестиції, довгострокові фінансові інвестиції, облік, страхові компанії, активи.

Abstract. The areas of investment activity of insurance companies in modern economic conditions have been studied. Attention is focused on intensifying the search for rational models that stimulate investment and transformational processes, which will provide an opportunity to analyze the shortcomings and advantages, consequences and prospects of the current investment system of insurance enterprises. The importance of improving the accounting and analysis systems in the process of managing investment activities is emphasized, as they make it possible to monitor the dynamics, volumes, directions of movement and outflow of investments, their location at any moment in time, the main factors of efficiency, the reasons for weakening the investment attractiveness of activities in the current and strategic perspective. The need to reliably determine the real value of investments is proven, which is quite important for domestic accountants and requires the formation of appropriate tools for their assessment.

Keywords: current financial investments, long-term financial investments, accounting, insurance companies, assets.

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність є однією з найважливіших ланок діяльності страхових підприємств, тому більшість підприємств володіють інвестиціями – тимчасово не зайнятими коштами. Ці кошти можна інвестувати в різні галузі економіки з метою отримання економічного ефекту, а саме прибутку. Нині в Україні існує слабка система підтримки інвестиційної діяльності підприємств. Це спричиняє величезний спад інвестиційної активності у нашій державі, що не дуже позитивно впливає на економіку. Адже саме вміння вести правильну та ефективну інвестиційну діяльність допомагає покращити і розширити власну діяльність, покращити різноманітні соціальні проблеми на підприємстві, а також визначає рівень людського та фінансового капіталу. Без стійкої основи у інвестиційній діяльності наша держава не зможе зайняти належне місце у світовому господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження облікового забезпечення інвестиційної діяльності у напрацюваннях висвітлювали такі науковці, як: М.І. Бондар, Ф.Ф. Бутинець, З. В. Задорожний, В. С. Здреник, Я. О. Ізмайлов, О.В. Кантаєва, Я.Д. Крупка, П.П. Микитюк, І.В. Нестеренко, І.В. Спільник, Н.В. Чирик та інші. Авторам вдалося зробити високий внесок у вивчення зазначеної проблематики, однак, разом з тим, у бухгалтерському обліку відбуваються постійні зміни, що потребує перегляду деяких питань з приводу організації обліку інвестицій підприємств страхової діяльності.

Формулювання цілей. Метою статті виступило дослідження процесу удосконалення облікового забезпечення інвестиційної діяльності підприємств страхової діяльності в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальноприйнятому розумінні «інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, вкладених в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту» [5].

Дослідження вчених та практиків засвідчують, що зростання ролі інвестиційної діяльності страхових компаній у розвитку економіки України, наявність досить нестійких тенденцій у формуванні і переміщенні капіталів зумовлюють поглиблений інтерес вітчизняних науковців до цієї сфери з метою вибору найбільш оптимальної моделі бухгалтерського обліку.

Пошук та розробка раціональних моделей, які стимулюють інвестиційні та паралельно трансформаційні процеси, потребує досконалого знання теорії та практики інвестиційної діяльності. Більш глибоке дослідження основних етапів розвитку інвестиційних теорій, світової практики їхнього застосування під час реалізації економічних програм окремих суб'єктів господарювання щодо інвестиційних процесів та суттєвого впливу міжнародної інвестиційної діяльності на розвиток національних економік, дає можливість проаналізувати недоліки і переваги, наслідки та перспективи, мотивації застосування на практиці відповідних інвестиційних моделей.

Об'єктами інвестицій (реальні, фінансові) може виступати науково-технічний і виробничий цикл створення продукції, товарів, послуг та їхні елементи: наукові дослідження, проектно-конструкторські роботи, розширення виробництва, реконструкція та оновлення виробничих потужностей. Об'єкти інвестицій відрізняються за характером і участю держави, характером і змістом інвестиційного циклу, масштабом і направленістю проекту (комерційна, соціальна, управлінська), ефективністю використання вкладених коштів.

Інвестиції - це досить складне поняття, яке неоднозначно трактується і важко реалізовується в практичній діяльності. Фінансові інвестиції можуть здійснюватися, як в окремо взятий актив (наприклад, акції окремої фірми), так і в групу активів (в такому випадку назва акції - портфельна), рис. 1.

Рис. 1. Сучасна структура інвестиції для розвитку страхових компаній [3]

Виокремлення фінансових інвестицій є важливим процесом, оскільки з моменту визнання їх активом вони стають об'єктом бухгалтерського обліку. Зазвичай при зверненні до відповідного національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку стосовно методики відображення відповідного об'єкта обліку виникає потреба визначитися в економічній сутності фінансових інвестицій, виходячи із вимог існуючих нормативно-правових актів. При цьому основним національним положенням, котре регулює бухгалтерський облік фінансових інвестицій в Україні, визначає методологічні засади формування в обліку інформації про фінансові інвестиції, операції із спільної діяльності та її розкриття у фінансовій звітності, є П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [8].

У результаті, згідно з національними стандартами, фінансові інвестиції характеризують активи, котрі утримуються суб'єктами господарювання з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів), зростання вартості капіталу або інших вигід для інвестора.

Відповідно до Податкового кодексу України фінансовими інвестиціями є господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів [10]. У міжнародних

стандартах фінансової звітності МСФЗ 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» зазначено, що фінансові інвестиції є активами, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

При визначенні сутності інвестування дуже часто цей процес поділяється на фінансове та капітальне інвестування.

У результаті, до фінансових інвестицій, з метою проведення обліку, відносяться лише ті вкладення, котрі здійснюються за межі окремо взятого господарюючого суб'єкту. Такого роду твердження не суперечить, а підтверджується НП(С)Б) № 12 «Фінансові інвестиції» [8] та Законом України «Про інвестиційну діяльність» [9].

Зокрема, НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції та її відображення у фінансовій звітності та присвячений оцінці, обліку і виокремленню лише тих фінансових інвестицій, котрі здійснюються на сторону. Слід зазначити, що дефініції інвестиції і фінансові інвестиції потребують деякого уточнення, котре повинно задовольняти вимоги бухгалтерського обліку, а також повинні бути дотримані основні принципи складання фінансової звітності [8]. Відповідно, під фінансовими інвестиціями необхідно розуміти вкладання активів в обмін на корпоративні права, або ж у активи, що засвідчують боргові зобов'язання та передбачають отримання прибутку або ж інших економічних вигод.

Безумовно, при дієвому функціонуванні П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» став можливим поділ фінансових інвестицій за видами та за певними класифікаційними ознаками:

- термін (поточні, довгострокові) і мета утримання,
- відношення до права власності,
- рівень впливу (незначний, суттєвий, повний) інвестора на об'єкт інвестування [8].

Окрім цього низка нормативних документів дозволяють здійснювати поділ фінансових інвестицій за формою власності (приватна, колективна, комунальна, державна) об'єкта інвестування, напрямком інвестування з метою проведення оподаткування фізичних (різні форми виплат) і юридичних осіб у межах регіональних ознак (фінансові інвестиції можуть здійснюватись в межах територіально-адміністративної одиниці України (місто, район, область, регіон) та кордонів України).

Зазначимо, що поточні фінансові інвестиції характеризують інвестиції у ринкові цінні папери з метою залучення тимчасово вільних коштів на термін менше одного року. У балансі вони знаходять відображення у складі поточних (оборотних) активів. При цьому поточні інвестиції повинні бути легко реалізовані на ринку, а запланований термін утримання до їхнього погашення чи продажу не повинен перевищувати одного року [2].

Між тим, довгострокові фінансові інвестиції, на відміну від поточних, характеризують собою вкладення на термін більше одного року з метою одержання

додаткового прибутку або ж надбання впливу (корпоративні права, опціони на придбання і продаж акцій і ін.) на об'єкт інвестування.

Встановлено, що існують такого роду довгострокові інвестиції:

- у цінні папери, що визначають право власності (привілейовані і звичайні акції);
- у боргові зобов'язання різних компаній (облігації, довгострокові векселі, заставні цінні папери);
- у дочірні компанії, філії, спільні підприємства у випадку, коли дані про їхню діяльність не входять у консолідовану звітність;
- ті, що направляються до спеціальних фондів з цільовою орієнтацією (Пенсійний фонд, Фонди соціального страхування) [3].

Отже, названі критерії та відповідні класифікації фінансових інвестицій, що передбачені нормативними актами, є важливими для здійснення бухгалтерського обліку та відображення інформацій про фінансові інвестиції у фінансовій і податковій звітності.

Вагомою проблемою загальної економіки України є те, що замість розвитку вітчизняного виробництва як важливого напряму економічного розвитку, що надавав би змогу формувати робочі місця та залучати до даного процесу інвестиційні ресурси, акцент здійснюється на розвиток торгівлі імпортними товарами. У такому випадку держава та суспільство не отримують максимальної економічної вигоди. Україні, яка у значній кількості та об'ємах володіє потужними ресурсними (земельними, матеріально-технічними, комунікаційними, трудовими, інтелектуальними) потенціалами, все ж залишається економічно слабкою через існування старої системи управління.

У системі управління інвестиціями чільне місце відведено обліку та аналізу. Їхні функції полягають в тому, щоб відстежувати динаміку, обсяги, напрямки руху та відтоку інвестицій, їхнє місцезнаходження (країна, регіон, підприємство) у будь-який момент часу, основні чинники ефективності, причини (політичні, економічні, правові, соціальні, культурні) послаблення інвестиційної привабливості підприємницької діяльності.

Фінансовими інвестиціями можна назвати активи, які підприємство утримує задля подальшого збільшення прибутку (відсотків, дивідендів), підвищення вартості капіталу та іншого зростання вигід для інвестора. Згідно з ПКУ «фінансові інвестиції – це господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів» [10]. Хоча бухгалтерський і податковий облік мають різні цілі та їх тлумачення поняття фінансових інвестицій різне за формою, воно ідентичне за економічним змістом.

В сьогоднішніх умовах для України нині надто важливо залучати значні обсяги інвестицій з ціллю майбутнього стрімкого розвитку вітчизняної економіки. Особливо актуальним є такі інвестиції як, насамперед, інвестиції у виробничу сферу (будівництво, промисловість, сільське господарство тощо).

Питання проведення оцінки фінансових інвестицій є найбільш невизначеним у числі інших методів бухгалтерського обліку. На сьогоднішній день практично

відсутній єдиний підхід до визначення поточної вартості відповідних активів. Водночас від правильності визначення вартості останніх залежить прийняття низки економічних і управлінських рішень. Відтак, без відповідно проведеної оцінки вкладених ресурсів інвестори не спроможні будуть отримати необхідну інформацію про використовувані їхні кошти виконавцями інвестиційних проектів.

На даний час питання вибору методів оцінки (визначення реальної вартості) фінансових активів є досить важливим для вітчизняних обліковців та потребує формування належного інструментарію для здійснення оцінки фінансових інвестицій. Стверджується, що оцінка це «спосіб вираження з допомогою грошового вимірника наявності та руху господарських засобів» [3], а також те, що «вартісна оцінка в бухгалтерському обліку є вимірником, який дає змогу узагальнити всі господарські факти – явища та процеси» [5].

Відповідно до міжнародних стандартів фінансові інвестиції класифікуються у розрізі інвестицій, ринкову вартість котрих неможливо легко встановити або ж визначити, а також інвестиції, що утримуються до дати погашення або ж призначені для продажу (рис. 2).

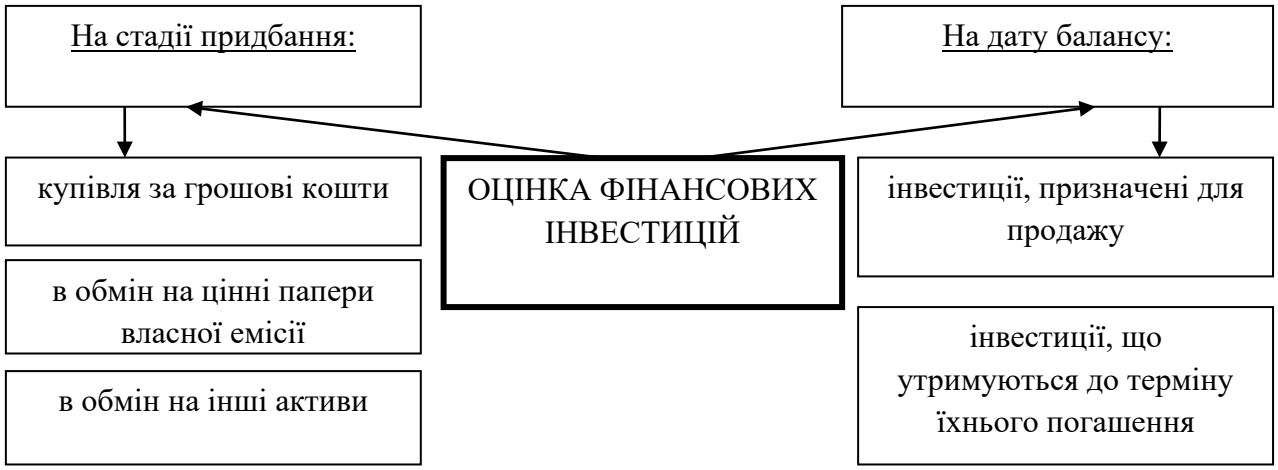

Рис. 2. Терміни оцінки фінансових інвестицій

Передусім слід зазначити, що згідно П(С)БО 12 при первинному придбанні фінансові інвестиції оцінюються і відображаються у бухгалтерському обліку за собівартістю, котра включає ціну придбання, комісійні винагороди, мито, податки, збори, обов'язкові платежі та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з придбанням відповідної фінансової інвестиції [8].

Висновки. Отож, підводячи підсумки досліджуваного питання, маємо змогу констатувати те, що які б підходи до визначення структури капітальних інвестицій не розглядалися, беззаперечним є той факт, що роль інвестицій пояснюється, в першу чергу, тим, що вони забезпечують здійснення одного з основних завдань інвестиційної політики, а саме: забезпечення зростання операційного прибутку страхової компанії.

Список використаних джерел

1. Shmygol N., Galtsova O., Yelisyeyeva O., Tarlopov, Belozertsev V. Priority areas of state regulation of the industry in the context of sustainable development. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science.* 2021. 915(1). URL: https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/915/1/012028/pdf.

2. Даньків Й.Я. Облікова інформація в системі управління інвестиційною діяльністю. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Серія Економіка. Вип. (43). С. 173-178.

3. Дука А. П. Теорія і практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посіб. К.: Каравела, 2018. 432 с.

4. Капітальні інвестиції в Україні за 2019 рік: статистичний бюлетень. К. : Державна служба статистики України, 2020. 43 с.

5. Коваленко А.Г. Особливості обліку і аналізу інвестиційної діяльності підприємств з використанням системного підходу. *Економіка і регіон.* 2012. № 6 (37). С. 72-76.

6. Методика розрахунку індексу капітальних інвестицій: затв. наказом Державного комітету статистики України № 494 від 25.12.2009 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/FIN52777.

7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28. Інвестиції в асоційовані підприємства від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/sho w/929_046.

8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»: Наказ Міністерства фінансів України № 91 від 26.04.2000р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua.

9. Про інвестиційну діяльність: Закон України, прийнятий ВРУ від 18.09.91 р. № 1560-XII (зі змінами та доповненнями).

10. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

Кудирко О.М., *кандидат економічних наук, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5090-1208
Коцеруба Н.В., *кандидат економічних наук, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету*
ORCID: http://orcid.org/0000-0001-5161-318X
Копчикова І.В., *кандидат економічних наук, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету*
ORCID: http://orcid.org/0000-0001-7752-1603

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-14

УПРАВЛІННЯ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РІТЕЙЛУ

INVENTORY MANAGEMENT OF PHARMACEUTICAL RETAIL

Анотація. В статті розглянуто поняття товарних запасів, зокрема товарних запасів у фармацевтичній галузі, а також проблеми управління товарними запасами підприємств роздрібної торгівлі фармацевтичної галузі. Для досягнення мети нами було розглянуто передумови для встановлення ефективної системи управління товарними запасами, представлено структуру виробничого процесу товарів, розглянуто систему дій із управління націнкою в товарних запасах, запропоновано створення відділу товарних запасів фармацевтичного підприємства, що дозволить здійснювати ефективне управління товарними операціями. Розглянуто методи управління товарними запасами підприємств як важливої складової товарних операцій, проаналізовані основні елементи товарних операцій. Виявлено особливості товарних запасів та вказано шляхи ефективного управління ними.

Ключові слова: товарні запаси, управління, фармацевтична галузь, роздрібна торгівля, контроль.

Abstract. The article examines the concept of inventory, in particular inventory in the pharmaceutical industry, as well as inventory management problems of pharmaceutical retail enterprises. To achieve the goal, we considered the prerequisites for establishing an effective inventory management system, presented the structure of the production process of goods, considered the system of actions for managing the margin in inventory, proposed the creation of an inventory department of a pharmaceutical enterprise, which would allow

effective management of inventory operations. The methods of managing commodity stocks of enterprises as an important component of commodity transactions were considered, the main elements of commodity transactions were analyzed. The peculiarities of commodity stocks are revealed and the ways of their effective management are indicated.

Key words: inventory, management, pharmaceutical industry, retail trade, control.

Постановка проблеми. Розвиток торговельної сфери в цілому неможливий без участі роздрібної торгівлі, так як торгівельна сфера забезпечує левову частку надходження коштів до бюджету. Сучасна система обліку та управління товарними запасами, в силу трансформаційних та глобалізаційних процесів світового фінансового середовища, перебуває у процесах змін, що зумовлені потребою цілісної інтеграції інформаційного забезпечення управлінських процесів у світовий інформаційний простір. У зв'язку із цим актуалізується потреба вивчення та удосконалення управління товарними запасами підприємств торгівлі.

Мета статті. Дослідження проблем управління товарними запасами підприємств роздрібної торгівлі у фармацевтичній галузі та шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання управління товарних запасів підприємств роздрібної торгівлі досліджують у своїх працях такі вчені: Верига Ю.А., Волошан І.Г., Воронко Р.М., Дзюба О.М., Дроздова О.Г., Карпенко О.В., Кащена Н.Б., Кобилюх Т.І., Кузіна З.В., Максімова В.Ф., Нестеренко О.О., Носач Н.М., Ступінська М.В., Сукач В.М., Тарасова Т.О., Фірсова Н.В., Хоменко Н.В., Чаплінська А.А., Чернін О.Я., Шипунова О.В., Янчев А.В. та інші. На основі проведеного дослідження можна зауважити, що дана тема потребує подальшого вивчення та доопрацювання.

Виклад основного матеріалу. Поняття товару виникло із зародженням торгівлі та протягом тривалого періоду її розвитку суттєво еволюціонувало в частині розуміння об'єктів, які можуть виконувати роль товарів. Варто відзначити, що твердження, яке наведене в П(С)БО 9 не завжди є вірним, тому що сучасний об'єкт купівлі-продажу може не мати матеріальної форми, що обумовлюється розвитком нових сфер та видів торгівлі. Відповідно, наведення у положенні визначення потребує осучаснення [1].

Трактуючи поняття товарних запасів, згідно якого запаси не потребують подальшого дороблення та перероблення також не є цілком вірним. Адже товарні запаси можуть змінюватися на підприємства з метою підвищення їх якості та рівня цінової пропозиції на нього. Проте в такому випадку може виникнути ситуація, коли товари будуть переведені в склад виробничих запасів підприємства. Це зумовлюватиме виникнення на підприємстві виробничої діяльності.

Таким чином, товари, як центральний об'єкт товарних операцій можна визначити як сукупність ресурсів, що мають, або не мають матеріальну форму та придбаваються підприємством з метою їх подальшого перепродажу з, або без дій із їх додаткового опрацювання.

Товари, як об'єкт товарних операцій перебувають в процесах постійного руху та проходять різні стадії товарних операцій [2]. Процес виробництва – це процес

реалізації витрат, результатом якого є продукція. Процес їх створення відбувається на виробничих підприємствах та має певну структуру, яка схематично зображена на рисунку 1.1.

Рис. 1. Структура виробничого процесу товарів

Товарні запаси – це вагома частина активів фармацевтичних компаній, від ефективності використання яких залежать результативність діяльності всіх суб'єктів фармацевтичного ринку та рівень задоволення потреб можливого споживача. Запаси створюються у всіх ланках фармацевтичного виробництва.

Товарні запаси у фармацевтичній галузі – це маса лікарських засобів та інших товарів аптечного асортименту, які належать аптечному закладу, знаходяться на його балансі, перебувають у сфері обігу та підлягають реалізації, а також знаходяться у процесі руху зі сфери виробництва в сферу споживання [2, с. 6; 7].

Головною метою управління товарними операціями є забезпечення планомірного і безперебійного товаропостачання до населення та інших підприємств для подальшого перепродажу, що в подальшому дозволить підприємству отримати економічну вигоду. Для цього необхідно звернути увагу на такі аспекти:

- управління товарними запасами та асортиментом товарів,
- належне зберігання товарів,
- відповідно налаштований процес навантажувально-розвантажувальних робіт,
- наявність товарних потоків на складах.

До товарних запасів фармацевтичного підприємства належать:

- товари, які є в наявності в аптеці та її відокремлених структурних підрозділах;
- товари, закуплені і оплачені аптекою і залишені на відповідальне зберіганні

у постачальника або ті, що перебувають в дорозі;

- товарні запаси, які здатні до переробки (наприклад, лікарська рослинна сировина) [3, с. 86].

Для успішної реалізації лікарських препаратів обов'язковим є постійна наявність необхідних товарних запасів в аптеці в достатній кількості, враховуючи попит на кожну позицію. За допомогою цього моменту можемо забезпечувати стабільність асортименту, фіксувати певну цінову політику за одиницю, підвищувати рівень задоволення попиту. Потрібно брати до уваги той факт, що на фармацевтичні препарати не поширюється механізм гарантування, як наслідок маємо відсутність можливості повернення у мережу даного препарату, якщо він втрачає актуальність і не має високого попиту у споживачів.

Для встановлення ефективної системи управління товарними запасами важливо проводити моніторинг управління запасами та відстежувати інформацію за такими показниками: товарообіговість, зміна товарообігу залежно від сезонного попиту, товарні запаси в сумі та днях, моніторинг поставки товару та його облік. Необхідним у системі управління товарними запасами й отримання інформації щодо визначення потреби даних запасів, а саме: препаратів специфічної дії, препаратів з нормованим споживанням та препарати широкого споживання [4, с. 56; 7].

В системі управління товарними операціями підприємства вагоме значення мають наступні аспекти:

- виважений та обґрунтований підхід до обрання постачальника товарних запасів, визначення каналів отримання товарів на підприємство, формування ефективної системи закупівельних цін;
- забезпечення ритмічності та рівномірності поставок товарних запасів на підприємство;
- визначення та економіко-аналітичне обґрунтування системи нормування товарних запасів;
- встановлення методики формування націнки на товарні запаси, що передаються на реалізацію;
- визначення системи побудови збутової мережі підприємства;
- обрання способів позиціонування та рекламування підприємства та продукції, що реалізується підприємством;
- визначення політики після продажного обслуговування, якщо така може мати місце, враховуючи різновидність та структуру асортименту продукції.

Управління товарними операціями проводиться з метою забезпечення синхронності роботи підприємства сфери торгівлі, покриття витрат на придбання товарних запасів та формування належного рівня рентабельності товарообігу підприємства. Управління товарними операціями є однією із складових системи управління підприємством. Важливим елементами управлінської політики є визначення методів оцінки вибуття товарних запасів із підприємства та формування методики і встановлення розміру націнки на підприємстві. Саме від останньої

залежить рівень рентабельності підприємства [6, с. 84].

Рентабельність товарообороту підприємства також залежить від ціни придбання товарних запасів. Якщо підприємству вдалося мінімізувати витрати шляхом оптових закупівель або шляхом використання спеціалізованих умов придбання та знижок, то при умові збереження незмінного рівня націнки товари підприємству характеризуватимуться нижчою ціною, ніж у конкурентів, що сприятиме підвищеному попиту на них [5, с. 112].

Інший варіант передбачає збільшення обсягу націнки, що також сприятиме зростанню рівня доходу торгівельного підприємства. Алгоритм зазначених управлінських дій представлений на рис. 2.

В залежності від того, якою є ціль підприємства – максимізація прибутку чи мінімізація витрат, відбувається формування стратегії управління товарними операціями підприємства.

Як уже зазначалося, центральним об’єктом товарних операцій виступають товари. В термінології товари ототожнюють із товарними запасами, або товарними ресурсами. Як правило, і запаси, і ресурси передбачають використання у діяльності підприємства шляхом їх перетворення. Проте, на нашу думку, ресурс – це поняття більш вузьке, ніж запас. Ресурси більшою мірою характеризуються як елементи, що потребують використання в певних процесах з метою їх доопрацювання або переробки на більш високотехнологічний продукт.

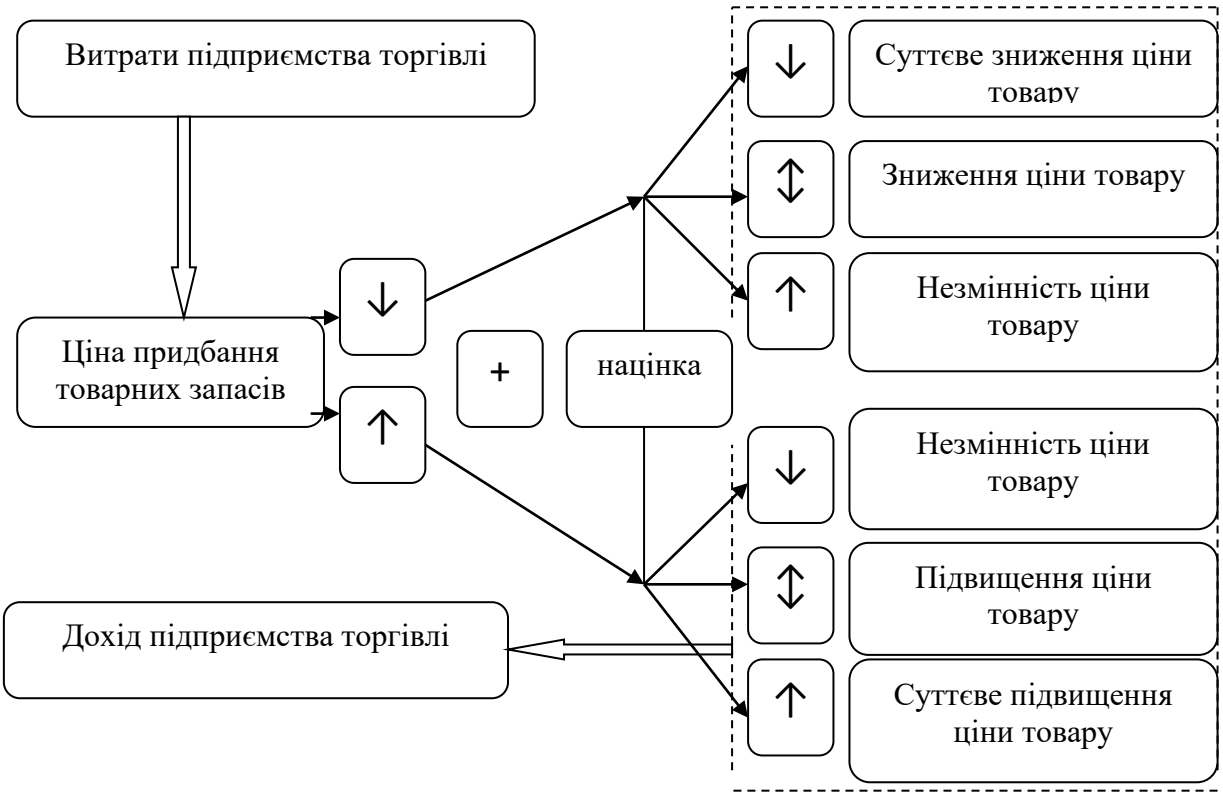

Рис. 2. Система дій із управління націнкою в товарних запасах

Запаси – це поняття, що характеризується нагромадженням певних об’єктів. В

даному випадку не так яскраво виділяється факт необхідності їх переробки або доопрацювання, що є більш характерним для товарів. Тому, вважаємо за доцільне використовувати поряд із поняттям товару такий синонім як товарний запас. На користь такого трактування також виступає облікова система, яка передбачає врахування товарів у склад запасів підприємства (згідно плану рахунків).

Необхідним елементом для ефективного управління товарними операціями є створення відділу товарних запасів фармацевтичного підприємства. Він являє собою самостійний відділ запасів, який організовується в аптеках у випадку необхідності й практичної доцільності (наприклад, в аптеках, що мають підвідомчі аптеки та розвинену мережу структурних підрозділів). Функціями відділу запасу є: визначення поточної потреби в лікарських запасах і товарах аптечного асортименту; робота з товарними запасами за кількісними й якісними характеристиками кожного найменування аптечного асортименту; вчасне складання та подання постачальникам замовлень на товари аптечного асортименту; прийом товарів від постачальників; проведення вхідного контролю якості; забезпечення умов належного зберігання товарів; відпуск товарів іншим відділам аптеки; проведення лабораторно-фасувальних робіт; ведення обліку та звітності про рух товарів [6, 7].

Висновки. Таким чином, товарні операції реалізуються підприємствами торгівлі відповідно до визначеного алгоритму дій, що відповідає стратегії управління товарними ресурсами. Центральним об’єктом товарних операцій виступають товарні запаси, сутнісні характеристики яких визначаються в залежності від класифікаційних груп, до яких їх можна віднести.

Управління товарними запасами передбачає собою контроль за правильністю обліку лікарських засобів, дотримання всіх вимог чинного законодавства у сфері торгівлі фармацевтичними препаратами, а також слідкування за якістю лікарських засобів і медичних виробів, що надійшли на підприємство для подальшого збуту.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», 1999 (Міністерство фінансів України). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99

2. Громовик Б.П. Методологічні аспекти управління інтегрованими потоковими процесами у фармацевтичній галузі. *Фармацевтичний журнал*. 2014. № 3. С. 3-11.

3. Олініченко К.С. Управління товарними запасами підприємств роздрібної торгівлі: навчальний посібник. Харків, 2017. 211 с.

4. Небава М.І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства: навчальний посібник. ВНТУ, 2012. 117 с.

5. Любезна І.В. Облік і внутрішньогосподарський контроль матеріальних запасів. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. Тернопіль, 2010. 226с.

6. Кудирко О. М., Крупельницька І. Г., Копчикова І. В. Товарні запаси як об’єкт управління підприємства роздрібної торгівлі. *European Journal of Economics and Management,* 2020, № 3, С.82-87

7. Кудирко О. М. Управління товарними операціями підприємств оптової торгівлі фармацевтичної галузі. *Інфрастуктура ринку*. №30. 2019. С. 509-512

Швед В.В., *кандидат економічних наук, професор кафедри бізнесу і права*
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5497-0975
Матяш О.Д., *магістрант 2-го року підготовки, спеціальність «Менеджмент»*
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-15

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

ESSENCE AND CONTENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY MANAGEMENT

Анотація. В статті досліджено сутність та зміст зовнішньоекономічної діяльності, через призму видів такої діяльності та принципів здійснення. Окрема увага приділена функціям зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано сутність управління зовнішньоекономічною діяльністю, зокрема шляхом вивчення функціонального наповнення такого управління. Вивчено зміст методів управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, управління зовнішньоекономічною діяльністю, принципи та методи управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Abstract. The article examines the essence and content of foreign economic activity through the prism of the types of such activity and principles of implementation. Special attention is paid to the functions of foreign economic activity. The essence of foreign economic activity management is analyzed, in particular, by studying the functional content of such management. The content of foreign economic activity management methods has been studied.

Keywords: foreign economic activity, management of foreign economic activity, principles and methods of management of foreign economic activity.

Постановка проблеми. Всеохоплююча глобалізація формує нові виклики в

діяльності підприємств. Зміна світової економічної парадигми, що сталась внаслідок нападу росії, актуалізувала пошук нових підходів та методів здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Необхідність пристосування зовнішньоекономічних операцій, розробка нових регулюючих принципів та важливість врахування нової міжнародної реальності спричиняє зростаючу актуальність проблем української зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням вивчення зовнішньоекономічної діяльності присвячено значна кількість розробок, зокрема дану проблематику досліджували: Вівчар О.І., Гребельник О.П., Дахно І.І., Зінчук Т.О., Кириченко О.А., Ковтун Е.О., Маталка С.М., Рум'янцев А.П., Рум'янцева Н.С., Циганкова Т.М., Швед В.В. та інші. Але, зміна світової економічної парадигми у 2022 році, як ніколи, актуалізувала важливість системного переосмислення сутності зовнішньоекономічної діяльності, що і спричиняє необхідність подальших досліджень означеного питання.

Формулювання цілей. Основне завдання статті полягає у актуалізації сутності зовнішньоекономічної діяльності та управління даною діяльністю відповідно до викликів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Український законодавець чітко визначив сутність поняття зовнішньоекономічна діяльність, закріпивши у Господарському кодексі наступне визначення: «Зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу, та/або робочою силою».

У відповідному Законі – «Зовнішньоекономічна діяльність – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами» [1].

Тобто зовнішньоекономічна діяльність може розглядатись як міжкордонне підприємництво, що спричиняється в тому числі, наступним: необхідністю пошуку нових ринків з метою максимізації прибутку; пошуком нових джерел сировини, матеріалів, напівфабрикатів, технологій або обладнання, що мають переваги перед існуючими джерелами; залученням якісно нових інжинірингових, консалтингових послуг з метою виведення підприємницької діяльності на новий рівень; пошуком та залученням іноземних інвестицій з метою опанування нових технологій, кращого використання ресурсів, виходу на нові ринки через експортно-імпортні операції тощо; участю у міжнародному співробітництві, глобальною кооперацією, налагодженням нових партнерських відносин із контрагентами, постачальниками, споживачами.

Необхідно відзначити, що тотальна всепроникність, глобалізація та неперебрна цифровізація призводять до зростання ролі зовнішньоекономічної діяльності на всіх рівнях економіки держави. Також зростає вплив зовнішньоекономічної діяльності й на добробут населення, тобто кінцевого споживача.

За своїм змістом зовнішньоекономічна діяльність є багатогранним явищем.

Воно включає наступні види діяльності, які законодавчо унормовані: експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили (міжнародна торгівля); надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності (міжнародні послуги); наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі (міжнародне наукове співробітництво); міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України (міжнародні фінанси); спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами (міжнародне спільне підприємництво); підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України (міжнародний лізинг та франчайзинг; організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібної торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках (міжнародна виставкова діяльність); товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності (міжнародна зустрічна торгівля); операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, регульованих грошових ринках та на міжбанківському валютному ринку (міжнародні валютні операції);роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами; роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами (міжнародний рух робочої сили); інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України [2].

Підкреслимо, що наведений перелік не є вичерпним, і багато в чому доповнюється різноманітними міждержавними та міжнародними договорами про зовнішньоекономічну діяльність як державного так і приватного характеру.

Природньо, що зовнішньоекономічна діяльність може базуватись на відповідних конкурентних перевагах, що зумовлюють її ефективність. Так, до основних факторів, які створюють передумови для ефективного започаткування та ведення зовнішньоекономічної діяльності слід віднести: наявність усталеного експортного потенціалу та прогнозованого споживання імпорту; активна участь у глобалізаційних

процесах; наявність конкурентоздатних товарів та послуг, що відповідають запитам ринку; економічна самостійність, що підтримується заходами здорового державного протекціонізму; тощо.

Відзначимо, що зовнішньоекономічна діяльність керується відповідними принципами, вичерпним перелік яких наводиться у відповідному законі.

Отже, суб'єкти господарської діяльності України та іноземні суб'єкти господарської діяльності при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності керуються такими принципами:

Принципом суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, що полягає у: виключному праві народу України самостійно та незалежно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на території України, керуючись законами, що діють на території України; обов'язку України неухильно виконувати всі договори і зобов'язання України в галузі міжнародних економічних відносин;

Принципом свободи зовнішньоекономічного підприємництва, що полягає у: праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки; праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України; обов'язку додержувати при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності порядку, встановленого законами України; виключному праві власності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на всі одержані ними результати зовнішньоекономічної діяльності;

Принципом юридичної рівності і недискримінації, що полягає у: рівності перед законом всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, в тому числі держави, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; забороні будь-яких, крім передбачених цим Законом, дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками; неприпустимості обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб'єктів, крім випадків, передбачених цим Законом;

Принципом верховенства закону, що полягає у: регулюванні зовнішньоекономічної діяльності тільки законами України; забороні застосування підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що у будь-який спосіб створюють для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності умови менш сприятливі, ніж ті, які встановлені законами України;

Принципом захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, який полягає у тому, що Україна як держава: забезпечує рівний захист інтересів всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України; здійснює рівний захист всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України за межами України згідно з нормами міжнародного права; здійснює захист державних інтересів України як на її території, так і за її межами лише відповідно до законів України, умов підписаних нею міжнародних договорів та норм міжнародного права;

Принципом еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів [2].

Якнайкраще сутність зовнішньоекономічної діяльності розкривають функції, що їй притаманні. Варто погодитись із поглядом Гобела В.В., який у своєму посібнику «Управління зовнішньоекономічною діяльністю» зазначає, що зовнішньоекономічна діяльність в усіх країнах виконує низку функцій: сприяє вирівнюванню національного та світового рівня економічного розвитку; виконує зіставлення національних і світових витрат виробництва; реалізує переваги міжнародного розподілу праці та сприяє підвищенню ефективності національної економіки.

Ці функції також характерні для ЗЕД України із певною специфікою, що обумовлена: сучасним етапом розвитку національної економіки, її реформуванням, становленням ринкових відносин; початковим етапом інтеграції України у світову економіку [3].

Вищенаведене дозволяє перейти розкриття змісту управління зовнішньоекономічною діяльністю. Оскільки зовнішньоекономічна діяльність є одним з видів підприємницької діяльності, то логічно розкрити її зміст через забезпечення загальної ефективності діяльності підприємства. Тобто, під управлінням зовнішньоекономічною діяльністю можна розуміти функціональний вплив на зовнішнє та внутрішнє підприємницьке середовище в контексті загальних заходів управління фірмою та її підрозділів, що призводить до досягнення прибутковості в міжнародній діяльності підприємства.

Як і будь-яке управління, управління зовнішньоекономічною діяльністю реалізується через відповідні функції. В управлінні зовнішньоекономічною діяльністю функції загального і спеціалізованого управління поєднують у дві групи:

1. Група функцій з підготовки даних:

- облік – фіксує стан об’єкта управління;
- контроль сприяє виявленню та відбору даних, що містять інформацію про відхилення об’єкта управління від встановленого режиму функціонування;
- аналіз даних необхідний для виявлення залежності між впливом зовнішнього середовища та параметрами об’єкта управління;
- нормування – визначаються дозволені значення параметрів об’єкта управління, за яких він функціонує в установленому режимі;
- прогнозування – передбачає обробку даних з метою визначення різних способів поведінки об’єкта управління та зовнішнього середовища.

2. Група функцій з прийняття рішень:

- організація – полягає в прийнятті рішень з побудови чи зміни структури об’єктів або процесів;
- планування – полягає в розробці моделі майбутнього стану об’єкту;
- програмування – це процес складання програм, які дозволяють визначити взаємозалежність та послідовність дій, які реалізують план;
- регулювання – полягає в виробленні рішень з метою анулювання відхилень від

встановленого режиму функціонування об'єкту управління [4].

Водночас, не можливо заперечувати, що зовнішньоекономічна діяльність є складником загальної системи менеджменту підприємства, а отже їй притаманні й основні функції будь-якого менеджменту, тобто: функції планування, організації, мотивації та контролю.

Ми вважаємо, що найкраще особливості загальних функції менеджменту в контексті зовнішньоекономічної діяльності наведено авторами Ключник А.В. та Галунець Н.І.

Так, з їх точки зору, функція планування передбачає рішення про ті, якими повинні бути цілі підприємства в сфері ЗЕД і що повинні робити члени цього підприємства, щоб досягнути цих цілей. У процесі планування варто враховувати міждержавні відносини, що впливають на вибір партнерів. Крім того, слід враховувати і маркетинг зовнішньоекономічної діяльності, який базується на вивченні міжнародних ринків, особливостей запитів іноземних клієнтів, просування товарів і послуг на закордонні ринки здійснюється з урахуванням місцевих традицій і численних обмежень тощо.

По-іншому виглядає і функція організації в зовнішньоекономічній діяльності. Наприклад, перед підприємством, що виходить на закордонні ринки, відразу ж виникає запитання: створювати за кордоном свої підрозділи чи шукати там закордонних посередників? Це специфіка організації зовнішньоекономічної діяльності, оскільки внутрішні ділові операції організовувати набагато простіше і менш ризиковане. Тобто, організація – це процес створення структури підприємства, яка дає можливість людям ефективно працювати разом для досягнення як загальних цілей, так і в сфері ЗЕД. Тобто, організація як процес являє собою функцію по координації багатьох задач здійснення ЗЕД.

При плануванні і організації роботи в сфері ЗЕД керівник визначає, що конкретно повинна виконати дане підприємство, коли, як і хто, на його думку, повинен це зробити. Якщо вибір цих рішень зроблений ефективно, керівник отримує можливість втілити свої рішення в справи, застосовуючи на практиці основні принципи мотивації.

Мотивація – це процес спонукання працюючих до діяльності для досягнення цілей в сфері ЗЕД.

Контроль – це процес, що забезпечує досягнення цілей підприємства в сфері ЗЕД. Він необхідний для виявлення і вирішення виникаючих проблем раніше, ніж наслідки стануть дуже серйозними, і може також використовуватися для стимулювання успішного розвитку ЗЕД. Процес контролю складається з установки стандартів, зміни фактичне досягнутих результатів і проведення коректувань в тому випадку, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від встановлених стандартів. Контроль – це критично важлива і доладна функція управління. Одна з найважливіших особливостей контролю, яку потрібно враховувати насамперед, полягає в тому, що контроль повинен бути всеосяжним [5].

Управління зовнішньоекономічною діяльністю спирається на відповідні

принципи, що їх якнайкраще висвітлено у фундаментальній праці Кириченко О.А. «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності». Так, автор зазначає, що можна виділити три рівні принципів управління зовнішньоекономічною діяльністю: загальні, специфічні і національні.

Загальні принципи зовнішньоекономічної діяльності – це невелика кількість загальновизнаних у всьому світі правил, що стали своєрідними загальновідомими істинами (аксіомами), яких дотримуються всі учасники міжнародних ділових операцій. І хоча в різноманітних виданнях набір цих принципів може відрізнятися, однак у кінцевому результаті, вони зводяться до трьох головних: науковість, системність, взаємовигідність.

Науковість ЗЕД означає, насамперед, розвиток цієї діяльності відповідно до об'єктивних економічних законів. Дотримання цього принципу на практиці управління міжнародними діловими операціями передбачає виявлення організацією попиту і пропозиції на її продукцію за кордоном, рівня цін, співвідношення їх із витратами в країні-експортері та ін. Знання менеджерів підприємств існуючих теорій міжнародної торгівлі допомагає їм уникати значних прорахунків, обґрунтовано прогнозувати зміни на міжнародних ринках. Особливо важливе значення має цей принцип у здійсненні міжнародних фінансових розрахунків, при яких потрібно спиратися на зміни валютних курсів. Сучасна теорія пропонує чимало корисних теоретичних моделей прогнозування валютних курсів. На базі згаданих моделей практика виробила зручні й різноманітні інструменти управління валютними ризиками: операційними, перерахунковими (бухгалтерськими) і економічними. Використання зазначених та інших інструментів в управлінні ЗЕД – безсумнівна ознака використання принципу науковості.

Системність ЗЕД означає, насамперед, що між окремими її складовими існують міцні взаємозв'язки. Самі складові ЗЕД можуть бути виділені за різноманітними ознаками. Безсумнівно, одним із найбільш важливих є контракт (договір) ЗЕД. Виходячи з цієї ознаки, необхідно забезпечувати належний взаємозв'язок між всіма статтями контракту: якістю товару, базисними умовами постачання і ціною, валютою ціни, валютою розрахунку і формами платежу, термінами постачань і транспортних умов, предметом контракту та арбітражем і т.д. Системні взаємозв'язки існують і в період між укладанням та виконанням контрактів.

Принцип системності передбачає також необхідність розуміння менеджерами компанії, що ЗЕД є лише частиною її бізнесу. І якщо внутрішньо-національний бізнес організований недостатньо продуктивно, це загрожує і міжнародним операціям. Помилки, прорахунки і втрати компанії в операціях на внутрішньому ринку будуть серйозним сигналом для партнерів цієї компанії по міжнародному бізнесу. Керівники повинні завжди пам'ятати, що закордонний партнер судить про їхню діяльність, насамперед, з їхніх дій всередині країни. За інформацію з цих питань відповідним спеціалістам виплачуються солідні суми згідно зі статтею «консалтингові послуги».

Принцип системності ЗЕД включає також взаємозв'язок міжнародних операцій даної компанії з міжнародним бізнесом у цілому. Оскільки самі по собі операції

навіть однієї великої фірми (не кажучи вже про невеличкі українські компанії) займають у загальному обсязі міжнародного бізнесу незначну частину, доводиться пристосовуватися до законів цього бізнесу. Система ЗЕД фірми є лише незначною частиною міжнародного бізнесу як більш вагомої мегасистеми.

Принцип взаємовигідності ЗЕД, на перший погляд, не має особливих ускладнень і виглядає очевидним: кожний партнер, що бере участь у міжнародних операціях, одержує свій прибуток. Проте дотримуватися цього принципу не просто через значну кількість часу, необхідного для виконання угод, зміни валютних курсів, наявності різноманітних зв'язків між окремими зовнішньоекономічними угодами, використання бартерних операцій та ін. Тому дотримання принципу взаємовигідності потребує ретельного аналізу і врахування, розмежування різноманітних потоків прибутків і витрат [6].

Специфічні принципи можуть формуватися на основі відповідних міждержавних угод, а національні – визначаються кожною державою – учасником зовнішньоекономічної діяльності індивідуально.

Управлінню притаманний певний інструментарій, який в першу чергу реалізується через відповідні методи, які в найзагальнішому розумінні можна трактувати як відповідну сукупність способів та прийомів впливу на підприємство з метою досягнення цілей підприємництва.

З нашої точки зору, якнайкраще сутність методів управління зовнішньоекономічною діяльністю сформульовано авторами Хоменко Т.Ю., Погребняк А.Ю. Так, ними зазначається, що методи управління зовнішньоекономічною діяльністю можна поділити на три групи: економічні, адміністративні, і соціальні.

До економічних методів належать: митний тариф та митні збори; ціни на експортовані та імпортовані товари; норми прискореної амортизації; ставки надання і одержання кредитів, ставки страхування експортних кредитів, позик; іноземні інвестиції на території України.

До адміністративних методів управління автори відносять:

1. Організаційні методи, що поєднують у собі систему таких форм управління, як регламентування, нормування і організаційно-методичне інструктування. Регламентування встановлює правила, на основі яких діє підрозділ або окремі працівники. Ці правила визначаються статутом, положенням про відділи, правилами внутрішнього розпорядку.

2. Правові методи – сукупність способів дії суб'єкта управління за допомогою правових норм, відносин, активів.

3. Нормування визначає межі дії технічних, технологічних, економічних і організаційних норм.

4. Інструктування – доведення до працівників найраціональнішого способу виконання робіт, перевірка знань та вмінь працівників.

5. Оперативно-розпорядчі методи. Вони націлені на деталізацію плану, оперативну ліквідацію відхилень від нього, регулювання роботи підрозділу.

6. Метод поділу за функціями: кожен працівник виконує свою функцію.

7. Експертний метод – дослідження структури управління, виявлення її слабких місць.

8. Метод порівняння та аналогії – вдосконалення елементів управління, організаційних форм та рішень, які виправдали себе на підприємствах з подібними умовами.

9. Метод структуризації мети передбачає кількісний та якісний опис, терміни реалізації та досягнення, а також розподіл взаємопов'язаних та взаємозумовлених цілей. До цього методу можна віднести делегування цілей.

10. Метод організаційного моделювання ґрунтується на використанні існуючих моделей, які передбачають формування відповідних уявлень об'єкта і структури управління. Адміністративний метод має за основу повноваження державної влади, що передбачають захист національних інтересів у міжнародних зв'язках.

Соціально-психологічні методи – специфічні способи впливу на особисті стосунки і зв'язки між працівниками. Базуються на використанні моральних стимулів до праці, діють з метою перетворити адміністративне завдання на свідомий обов'язок, завдяки використанню психологічних прийомів таких, як: соціальні методи – ґрунтуються на особливостях взаємодії людей, культурних цінностей; психологічні мотиви – з метою гармонізації стосунків працівників фірми і формування сприятливого психологічного клімату [7].

Відзначимо, що зазначений перелік методів управління не є вичерпним та в залежності від задач, що постають перед підприємством, яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність, характеру діяльності такого підприємства, використовуваних ресурсів та засобів, кваліфікації персоналу, може доповнюватися й іншими.

Висновки. Отже, в даній праці нами проаналізовано сутність зовнішньоекономічної діяльності, досліджено функціональне наповнення ЗЕД, досліджено особливості управління зовнішньоекономічною діяльністю, що реалізується через функціональне наповнення, дотримання відповідних груп принципів та використовую методичний апарат управління.

Список використаних джерел

1. Швед В.В., Матяш О.Д. Законодавче регулювання зовнішньоекономічної (міжнародної) діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство».* №43. 2022. С. 162-168

2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text

3. Гобела В.В. Управління зовнішньоекономічною діяльністю & Management of Foreign Economic Activity: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС. 2021. 244 с.

4. Ковтун Е., Дячук М., Русавська Ю. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки.* №2 (11). 2018. С. 41-45

5. Ключник А.В., Галунець Н.І. Менеджмент ЗЕД. Курс лекцій. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3139/1/Kluchnik_A.Menedgm_ZED_KL.pdf

6. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. URL: http://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/0cce991917f84911b7fb17293725eac9.pdf

7. Хоменко Т.Ю., Погребняк А.Ю. Особливості управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. URL: ape.fmm.kpi.ua/article/viewFile/102594/97670

8. Швед В.В. Основні методи аналізу стратегічних перспектив зовнішньоекономічної діяльності. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: Тенденції управління фінансовими та інноваційними процесами в умовах ринкових перетворень*. Вінниця. 2012. С. 396-397

9. Боковець В.В., Швед В.В. Міжнародний менеджмент. Вінниця.: ВФЕУ. 2012. 240 с.

10. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник. Київ: ЦУЛ. 2019. 336 с.

11. Швед В.В., Закладній О.А., Омельченко О.В. Міжнародна інвестиційна діяльність: навч. посіб. Вінниця. 2017. 224 с.

Швед В.В., *кандидат економічних наук, професор кафедри бізнесу та права Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна» ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5497-0975*

Парчевська Т.А., *магістрант 2-го року підготовки, спеціальність «Менеджмент» Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»*

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-16

СУТНІСТЬ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

THE ESSENCE OF MANAGEMENT METHODS AS THE BASIS OF EFFICIENT ENTERPRISE MANAGEMENT

Анотація. В статті розглядається сутність методів управління, в першу чергу через ретроспективний аналіз становлення теорій менеджменту. Проводиться аналіз взаємозв'язку методів управління в системі теорії управління. Наводиться наповненість методів управління через зміст, спрямованість та форму.

Ключові слова: управління, менеджмент, метод управління.

Abstract. The article examines the essence of management methods, primarily through a retrospective analysis of the formation of management theories. An analysis of the interrelationship of management methods in the system of management theory is carried out. The fullness of management methods through content, orientation and form is given.

Keywords: management, management method.

Постановка проблеми. Всі більш складні господарські відносини та форми підприємництва призводять до необхідності появи нових поглядів на сутність методів управління. Проте, поява нових поглядів неможливо без розуміння сутність методів управління, та їх трансформації та розвитку з плином часу.

Формулювання цілей. Основне завдання статті дослідити сутність методів управління як основи управління підприємством, в першу чергу через ретроспективний аналіз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні засади і методологічні аспекти управління висвітлені в ряді наукових праць такими вченими, як: Боковець В.В., Кирпиченко К.С., Колпаков В.М., Лутковська С.М., Тарасова Г.О., Швед В.В. Їх праці переконливо свідчать про те, що питання вивчення сутності методів управління є досить актуальним і потребує подальшого теоретичного та практичного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, для розуміння сутності методів управління доцільно провести ретроспективний аналіз поглядів на управління.

Розвиток управлінської думки стосується трьох явищ – завдань, людини, управлінської діяльності. Для початкової стадії розвитку вчень про управління, коли закладались основи сучасного уявлення про управління, характерним був наголос на одне з цих явищ.

Пізніше, з поглибленням знань про управління і зі зміною характеру управління, все більший розвиток отримав синтетичний підхід, який пов’язує ці й інші явища в єдине ціле.

Якщо проаналізувати історію становлення методів управління, то можна зробити висновки що більшість сучасних фахівців з менеджменту вважають, що науково обґрунтовані методи управління почали застосовувати американські підприємці та бізнесмени у 1911 році після виходу у світ книги Ф. Тейлора «Принципи наукового управління».

На зміну розмитим і доволі суперечливим принципам управління Ф. Тейлор запропонував сувору наукову систему знань про закони раціональної організації праці, складовими елементами якої є математичний спосіб нарахування собівартості, диференціальна система оплати праці, метод вивчення часу і рухів (хронометраж), способи обчислення і раціоналізації трудових прийомів, і багато іншого, що пізніше ввійшло в так званий механізм наукового менеджменту.

Тейлор вперше ввів поняття «людський фактор» в психологічному розумінні,

пізніше дане поняття було розвинене класиками менеджменту Ф. Гілбретом, Г. Файолем, Е. Мейо.

Перенесення центру тяжіння в управлінні з завдання людини відбулось в 20-30-х роках, при зародженні школи людських відносин. Засновником цієї школи являється Е. Мейо. Він провів так званий Хоторнський експеримент, за результатами якого виявилось, що поведінка людей на роботі і результати їх праці принципово залежать від того, в яких соціально-психологічних умовах вони знаходяться на роботі, і які соціально-психологічні методи потрібно використовувати менеджерам для ефективної діяльності робітників.

В. Скот вважав, що менеджери повинні застосовувати не тільки економічні, а й соціальні методи управління.

Проблемою впровадження психологічних методів менеджменту займалась відомий теоретик менеджменту М. Фолет, яка трактувала менеджмент, як «мистецтво отримувати результати засобом дій інших» і вважала, що для успішного управління керівник повинен створити оптимальні соціально-психологічні умови для ефективної праці підлеглих, а також бути лідером, якого визнають працівники, а не такого, який опирається на посадову владу.

Безперечно, великий внесок в розвиток управлінської думки вніс М. Вебер, який розробив теорію бюрократичної побудови організації і системи управління. Якщо Ф. Тейлор шукав відповідь на запитання, як зробити так, щоб робітник працював як машина, то М. Вебер шукав відповідь на запитання, що потрібно зробити, щоб вся організація працювала як машина. Відповідь на дане запитання М. Вебер бачив в розробці правил і процедур поведінки в будь-якій ситуації, і прав і обов'язків кожного працівника, тобто М. Вебер приділяв основну увагу організаційним методам управління.

Організаційно-технологічний підхід в менеджменті отримав подальший розвиток в працях Г. Ганта, В. Гілберта, Г.Форда та інших дослідників, які розробили свої оригінальні концепції.

Приблизно з кінця 50-х років відбулося перенесення центру тяжіння з завдань на людину. Головними постулатами в той час були не методи погодження міжособових стосунків, а підвищення ефективності праці кожного працівника і організації загалом. Найбільш значні представники цього напряму є Д. Макгрегор, А Маслоу, які вивчали різні аспекти соціальної взаємодії, соціально-психологічні методи мотивації. Їх дослідження сприяли виникненню в 60-х роках особливої управлінської функції, яка отримала назву "управління персоналом".

А. Маслоу розробив теорію потреб, яка пізніше знайшла широке застосування в менеджменті. В відповідності з вченням А. Маслоу, людина має складну структуру ієрархічно розташованих потреб, і управління в відповідності з цим повинно проводитись на основі виявлення потреб працівника і використанням відповідних методів управління і мотивації.

В другій половині XX ст. в менеджменті склались і отримали велике розповсюдження такі підходи до управління, як процесний (50-ті роки), системний

(70-ті роки), ситуаційний (80-ті роки).

В практичній площині доволі часто зустрічається твердження, що методи управління є тотожними методам роботи. є ідентичними поняттями, що викликає сумніви.

Проте, маємо зауважити, що поняття «метод роботи» пов'язане насамперед із діяльністю людини, а поняття «метод управління» – з впливом на діяльність людини. Така розбіжність спричиняє необхідність з'ясувати сутність поняття «метод» його взаємозв'язки з законами, принципами, цілями, функціями управління, що дасть змогу обґрунтувати методологію підходу до застосування і вдосконалення методів управління.

Сучасне упровадження новітніх ринкових інструментів управління, розширення інтелектуально-цифрових можливостей систем управління призводить до за застосування нових методів управління.

Відомо, що обгрунтованість теоретичних висновків і цінність практичних рекомендацій в рішенні завдань, знаходиться в прямій залежності від правильного розуміння явищ і процесів. Найбільш використовувані в теорії і практиці управління наступні визначення поняття «метод»:

- метод це прийом, система прийомів і правил в будь-якій діяльності;
- метод це сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих рішенню конкретних задач;
- метод це засіб досягнення мети.

Ми не зовсім погоджуємось із вищенаведеними визначеннями, тому що прийом це прийом, засіб має бути засобом, а метод є методом.

Сутність управління передбачає наявність суб'єку, який управляє, і об'єкта яким управляють. Сукупність органів управління являє собою орган управління організацією в цілому. Сукупність органу управління, об'єкту і каналів зв'язку між ними складають систему управління, яка для досягнення мети організації застосовує методи управління.

Для визначення місця методів в системі і процесі управління розглянемо взаємозв'язок методів управління в системі теорії управління (рис. 1).

З рис. 1 видно, що методи управління займають відповідне місце в системі теорії управління. Вони є складником в ланцюзі цілей управління, які базуються на законах і принципах управління, а методи – засоби і прийоми виконання операцій в процесі управління.

Через методи реалізуються відповідні управлінські функції, саме у застосуванні цих методів полягає основний зміст управлінської діяльності. Метод складається з прийомів і способів. Прийом – це певна дія, а спосіб – порядок застосування сил і засобів. Таким чином метод це організація прийомів, засобів для забезпечення поставлених цілей.

Ціль в процесі управління чинить вирішальний вплив на методологію організації управління, організаційну культуру. У відповідності з поставленими цілями формується механізм управління, будується система методів управління організацією.

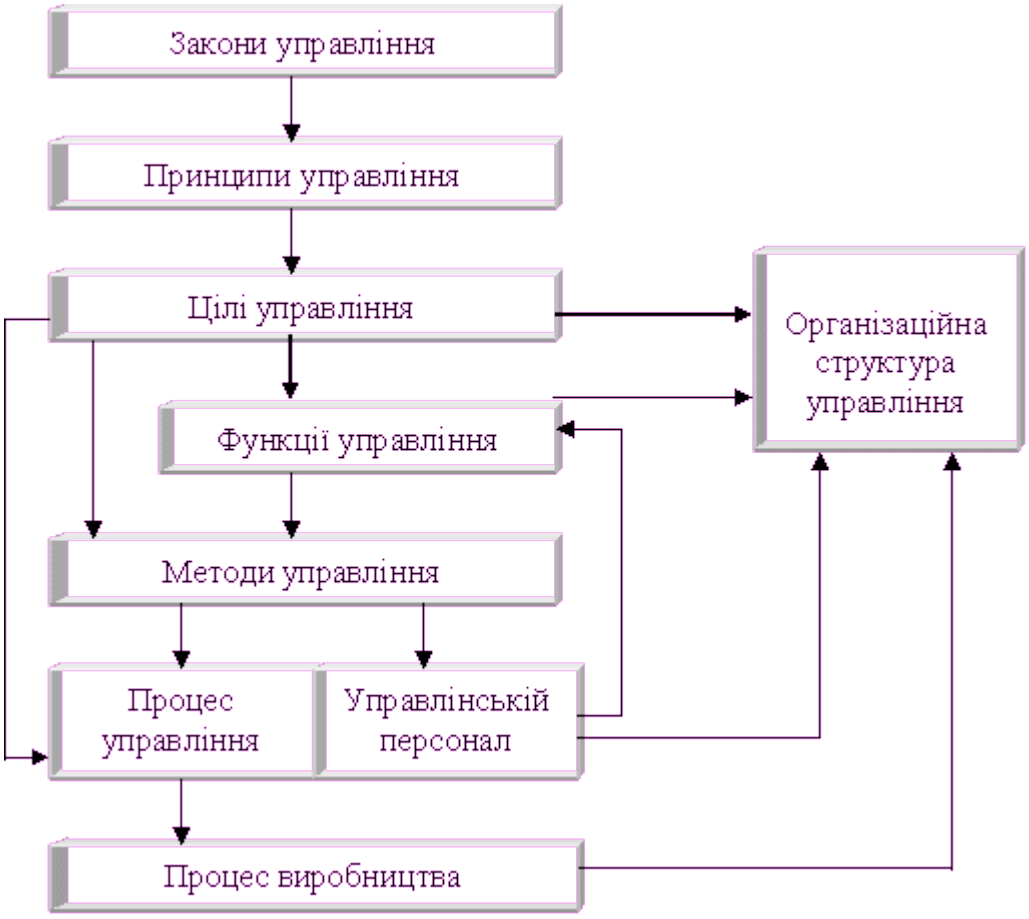

Рис. 1. Взаємозв'язок методів управління в системі теорії управління

Отже, метод управління це внутрішня впорядкованість, злагодженість застосовуваних прийомів і засобів для досягнення поставленої цілі. Кожне явище має зміст і форму. Зміст методу пов'язаний перш за все з змістом об'єктивних законів. Для успішного застосування методів управління необхідно врахувати загальні і специфічні закони управління, закони які притаманні середовищу, де відбувається діяльність персоналу управління, і закони, яким підпорядковується об'єкт управління.

Тому методи управління характеризуються не тільки змістом, але й направленістю відповідного впливу. Методи управління по різному впливають на виробництво товарів і послуг, і спрямованість методу показує, на яку потребу працівника він націлений. Спрямованість методу пов'язана з ціллю управління. Як правило, спрямованість методу виражена у впливі на первинні і вторинні потреби, то застосовувані методи є економічними та соціально-психологічними.

Методи управління виступають компонентом механізму управління, реалізуються засобом системи виконання і при цьому набувають організаційної форми.

Необхідно в кожному методі управління відокремлювати:

- зміст (які вимоги метод він реалізує);
- спрямованість (на які мотиви людей направлений);
- організаційну форму.

Отже, система методів управління – це сукупність взаємопов'язаних способів та засобів, що застосовуються в управлінні організаціями для досягнення їх цілей.

Сучасні методи управління засновані на дії об'єктивних законів розвитку суспільного виробництва і відповідним чином впливають на економічні та соціальні інтереси трудових колективів та окремих працівників, їх роль і значення полягає у тому, що вони, як і принципи є формою практичного використання знань про закони суспільного розвитку, сприяють досягненню цілей організації та забезпечують її ефективне функціонування в умовах ринкових відносин.

Всі методи тісно пов'язані між собою і складають єдину систему. Виключення будь-якого методу управління, або заниження його ролі, по суті означає відмову від врахування вимог об'єктивних законів і принципів управління. Ігнорування хоча б одного з законів або принципів тягне за собою негативні наслідки.

На людину і колектив завжди діє вся сукупність методів управління, яка складається з економічних, організаційно-розпорядчих і соціально-психологічних методів управління. Вони покликані забезпечити високу ефективну діяльність організації, її злагоджену роботу, сприяти максимальній мобілізації творчої активності кожного працівника, забезпечити своєчасне виконання завдань і досягнення цілей організації.

Список використаних джерел

1. Галецький А.Р., Швед В.В. Основні методики діагностики середовища діяльності підприємства. *Подільський науковий вісник.* №1. 2017. С. 12-15

2. Кирпиченко К.С. Аналіз основних принципів і методів управління підприємством. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2011. № 36. С. 345-347.

3. Колпаков В.М. Методи управління. К.: МАУП. 2003. 368 с.

4. Лутковська С.М., Цицкун О.П. Теоретико-методологічні засади ефективного управління підприємством. *Ефективна економіка.* URL: http:/5. /www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/80.pdf

5. Поліщук І.І., Швед В.В. Управління персоналом: навч.-метод. посіб. Вінниця: Твори, 2019. 283 с.

6. Тарасова Г.О. Методи управління підприємством в умовах економічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. №5. С. 167-170.

7. Швед В.В., Боковець В.В. Стратегічне управління. Вінниця: ВФЕУ. 2012. 151 с.

8. Швед В., Даних Е. Методологічне забезпечення стратегічного управління діяльності підприємства. *Молодий вчений.* №2 (05). 2014. С. 60-63

9. Швед В.В., Єдинач Є.В. Стратегія підприємства: ключові характеристики та складові. *Кримський економічний вісник.* №5. 2013. С. 294-297

10. Швед В.В., Євась Т.В., Омельченко О.В. Комплексна підготовка виробництва: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 148 с.

РОЗДІЛ ІІІ. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Бондарчук І.М., *викладач вищої категорії, викладач-методист*
Горащенко І.І., *старший викладач, викладач-методист,*
Олійник І.М., *викладач 2 категорії, методист коледжу*
Відокремлений структурний підрозділ «Київський фаховий коледж міського господарства Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського»

РЕАЛІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОБЛЕМИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

REALITIES OF INCLUSIVE EDUCATION AND PROBLEMS OF TOLERANCE IN THE INCLUSIVE EDUCATIONAL PROCESS OF LEARNING

Анотація. Стаття розкриває окремі аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні, присвячена проблемі толерантності. Також зауважено про роль толерантності як важливої складової професійної діяльності викладача в роботі зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами. З’ясовано, що формування толерантності в умовах освітнього інклюзивного простору є тривалим процесом, який потребує особисту психологічну готовність викладача.

Ключові слова: діяльність, толерантність, освітньо-інклюзивний простір, інклюзивна освіта, дослідження.

Abstract. The article reveals some aspects of the implementation of inclusive education in Ukraine, and is devoted to the problem of tolerance. The role of tolerance as an important component of a teacher's professional activity in working with students with special educational needs is also noted. It was found that the formation of tolerance in the conditions of an inclusive educational space is a long process that requires the personal psychological readiness of the teacher.

Key words: activity, tolerance, educational-inclusive space, inclusive education, research.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов’язана насамперед, з тим що чисельність молодого покоління, яке потребує нестандартного

навчання, неухильно зростає. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права осіб на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти осіб з особливими потребами за рахунок застосування методів виховання та навчання, що враховують індивідуальні особливості осіб з особливими потребами [1, с.4].

Сьогодні українське суспільство знаходиться на перетині численних трансформацій та поєднань культурної, соціальної, освітньої та індивідуальної різноманітності. Проблема толерантності залишається однією з ключових серед наукових досліджень педагогіки та психології. Сучасний світ – це світ глобальних інтеграцій у всіх сферах життєдіяльності, не виключенням стала й освіта. Перед освітянами висуваються високі вимоги, відповідно до яких вони мають створити та організувати освітній процес так, щоб не тільки враховувалися здібності й можливості здобувачів освіти, а також здійснювався максимальний розвиток їх особистості. Особливо це актуально, коли мова йде про навчання осіб з особливими освітніми потребами. Безумовно, що такий процес потребує кардинальних трансформацій навчально-виховного процесу, створення умов для самореалізації викладача, удосконалення та коригування такої якості як толерантність, тактовність, доброзичливість, відповідальність, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових досліджень, де висвітлюються різні аспекти роботи з особами, які мають особливі потреби в інтегрованому освітньому середовищі, особливий інтерес мають наукові розробки М.Андрєєвої, А.Колупаєвої, Ю.Богінської. Визнання Україною Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток посилило увагу до дітей з особливими потребами і зумовило необхідність у розробленні методів та дій держави для створення сприятливого навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи впровадження інклюзивної форми навчання, можна зазначити такі позитивні зрушення, як: більш ефективна соціалізація осіб з особливими потребами до життя в суспільстві; підвищення готовності суспільства сприймати та враховувати потреби громадян такої категорії; збільшення мотивації особливих осіб до навчання.

Інклюзивна освіта, у світлі сучасного розвитку суспільства, передусім є можливістю соціалізації осіб в закладах освіти з несуттєво вираженими вадами психофізичного розвитку, які мають мовленнєві відхилення, зниження слуху чи зору, нескладні опорно-рухові вади, порушення емоційно-вольової сфери, за умови фахового психолого-педагогічного супроводу, які цілком можуть засвоювати освітню інформацію у середовищі здорових однолітків.

До основних здобутків інклюзивного освітнього середовища в Україні, на сьогоднішній день, варто віднести: активне залучення здобувачів освіти з особливими потребами у соціумі, їх адаптацію, соціалізацію, навчання, виховання та розвиток на благо суспільства. Важливим аспектом інклюзивної освіти є забезпечення

ефективності та якості навчання, застосування форм, методів та технологій, які враховують індивідуальні особливості здобувачів освіти з особливими потребами. Інклюзивна освіта є довгостроковою стратегією – від інтегрування у навчальному закладі до інтегрування у суспільстві – це процес і результат. Вцілому, особистісний підхід у психології та педагогіці передбачає наступні кроки: виявлення та розкриття можливостей здобувача освіти як особистості; становлення в ньому свідомості та самосвідомості, допомогу в усвідомленні себе як особистості, своїх можливостей; розвиток її самовизначенню, саморегуляції та самоствердженню, ґрунтуючись на основних принципах впровадження інклюзивної освіти в закладах освіти: рівний доступ осіб до навчання; отримання якісної освіти; визнання здатності до соціалізації кожної особи та необхідність створення освітнім закладом відповідних умов для цього; забезпечення права здобувача освіти розвиватись у соціальному оточенні інших осіб згідно вікових норм; залучення батьків до навчального процесу, як рівноправних партнерів; використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання; командний підхід у навчанні.

Разом з тим, метою статті є узагальнення та систематизування теоретичних підходів щодо вивчення ціннісної основи як толерантність в освітньо-інклюзивному просторі за принципами яких і слідує ВСП Київський фаховий коледж міського господарства Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, адже саме толерантність має бути основою педагогічного спілкування викладача та здобувача освіти, батьків та дітей, студента з нормо типовим розвитком та студента з вадами розвитку. Саме такі сучасні реформи у Київському фаховому коледжі міського господарства та інших закладах освіти в Україні спрямовані на формування загальнодоступної освіти для всіх здобувачів освіти незалежно від їх стану здоров`я, що спонукає до формування особистості нової людини, як викладача так і студента - носії гуманістичних, толерантних інклюзивних відношень у системі суспільних відносин.

Термін «толерантність» включає в себе безліч тлумачень, в його основі присутня головна характерна ознака - «терпимість»: лат. tolerantia – терпіння; англ. tolerance – готовність бути терпимим; франц. tolerance – переконаність у тому, що інші можуть думати та діяти в манері, відмінній від нашої власної. У Великому тлумачному психологічному словнику А. Ребера зустрічаємо три значення поняття «толерантність»: установка на ліберальне прийняття моделей поведінки, переконань та цінностей інших; здатність витримувати стрес, напругу та біль; переносимість лікарських засобів [14, с.257]. За словами О. Асмолова [13, с.4] толерантність розуміється як повага та визнання рівності, відмова від домінування та насильства, визнання багатовимірності та різноманіття людської культури, норм, вірувань, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості або до переваг однієї точки зору. Важливо пам’ятати, що толерантність не повинна бути самоціллю, а інструментом, механізмом досягнення гуманного існування [10, с.30]. Для окреслення змісту толерантності В. Лекторський розглядає чотири можливі моделі розуміння толерантності, серед яких: байдужість; неможливість взаєморозуміння (толерантність

виступає як повага до іншої особи, яку неможливо зрозуміти і з якою складно взаємодіяти); поблажливість (толерантність як поблажливість до слабкостей інших, що може вміщувати і зневагу); як розширення власного досвіду та критичності (толерантність як повага до чужого світосприйняття у поєднані з установкою на взаємну зміну позицій в результаті діалогу) [9, с.68]. У роботі А. Молчанової зазначається, що система поглядів толерантної людини ґрунтується на діалогічному принципі особистісного та професійного просторів. Тактовність та толерантність створюють умови для сприйняття іншого як суб'єкта взаємодії, як рівноправного, самостійного співрозмовника, як самодостатню особистість, яка володіє власними потребами, мотивами, цінностями та відносинами [12, с.63]. Толерантність як багатоаспектну і багатовимірну характеристику особистості розглядає І. Гріншпун [5, с.31]. Науковець запропонував виділити такі параметри толерантності як диференційованість (коли мова йде про об'єкти чи суб'єкти впливу); діапазон (умовність допустимих фруструючих факторів); фокус (баланс в дихотомічності); стійкість; динамічність (зміна акцентів в дихотомічності). Зазначені параметри дали змогу авторові виділити взаємопов'язані варіанти толерантності. Так, аутотолерантність відбувається на рівні самоставлення і виступає як готовність особистості до самозмін, бачення себе в якості принципово незавершеної і недосконалої, тим самим надається право на самозміну і буття іншим. Про толерантність, як властивість зрілої особистості, говорять також українські автори В.Гупаловська та І.Чорноба. Дослідниці зазначають, що толерантна особистість характеризується сформованістю власних поглядів та цінностей, наявністю життєвої позиції. Водночас, така особистість спроможна розуміти та поважати відмінності та різноманітність у поглядах й переконаннях інших людей. Вони виокремлюють фізіологічну, сексуальну, фрустраційну, афективну толерантність та особливу увагу фокусують на міжкультурній, яка включає в себе схильність до розуміння способу життя іншого [6, с.45]. У колективній монографії І. Беха та його колег [3, с.125] представлені положення, які допоміжні у розвитку педагогічної толерантності: створення толерантного простору, який характеризується єдністю всіх суб'єктів навчально-виховного процесу та форм організації їхніх відносин, які, з одного боку, є значущим компонентом педагогічної етики, а, з іншого, взірцем морального виховання та наслідування; комунікативна толерантність як процес розуміння іншого через взаємоповагу, співучасть, співпереживання та партнерство; креативне мислення, що дає змогу приймати широкий діапазон індивідуально-особистісних якостей людини. Дуже важливо питання педагогічної толерантності розглядати в площині інклюзивно-освітнього середовища. Згідно з численними дослідження щодо інклюзії погоджуємося з думкою, що інклюзія в освіті – це тривалий процес розвитку, який несе гуманну ідею про доступність освіти для всіх. В основу інклюзивної освіти закладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію, забезпечує ставлення до всіх людей як до рівних та при цьому створює необхідні умови для здобувачів освіти, які мають особливі освітні потреби. Відповідно, створюється така система освіти, яка відкрита для кожного з обмеженими можливостями здоров'я. На думку Я. Довгополої

[8, с.85], орієнтуючись на інклюзивну освіту перед навчальним закладом стає необхідність оптимізувати стосунки здобувачів освіти всередині самого закладу, що реалізується тільки через розвиток толерантності. Як результат, стане можливим формування демократичної особистості, визнання рівності, взаємодопомоги, активної життєвої позиції та відчуття відповідальності за свої дії й вчинки. Виходячи з досліджень В. Болдирєва [2, с.10], С. Грабовської [4, с.77], О. Добровіцької [7, с.54], О. Мартинчук [11, с.17], вбачаємо, що толерантність в інклюзивному освітньому просторі базується на таких аспектах як: усвідомлення викладачем актуальності проблеми роботи зі здобувачами освіти з ООП, мова йде про наявність такого формату освіти, коли здобувачі освіти з особливими потребами та звичайні здобувачі освіти не просто вчитимуться разом, але й безпосередньо будуть взаємодіяти; формування та розвиток фізіологічної толерантності до людей з ООП; осмислення власних характеристик, які відображають повсякденні стереотипи, упередження; виявлення особистих мотивів, потреб, цінностей, що є джерелом взаємодії усіх здобувачів світи; аналіз наслідків ймовірної інтолерантності; готовність викладача до зміни сформованих особистісних смислів як результат зіткнення з іншою (причому рівноцінною, що володіє рівним правом на існування) точкою зору на дану проблему. Таким чином, можна припустити, що процес розвитку толерантності в інклюзивно-освітньому просторі буде тривалим та складним, оскільки, окрім набуття знань щодо забезпечення компетентностей з особливими здобувачами освіти, необхідно також сприяти внутрішній перебудові викладача, як носія високого рівня співпраці, культури спілкування та взаємодії з особливими здобувачами освіти та їхніми батьками. Оскільки толерантність – це інтегративне утворення, яке обумовлене індивідуально-особистісними характеристиками викладача та його професійністю. Хотілось би зазначити, що успішній толерантності сприятиме також практичне впровадження в діяльність викладачів таких основних принципів, як: принцип довірливої співпраці; принцип екологічного простору; принцип свідомої відповідальності; принцип розвитку особистості; принцип креативності. Таке новаторство в діяльності стане запорукою успіху толерантної особистості та її подальшої спроможності адаптовуватися у різному соціальному просторі [12, с.116].

Висновки. Отже, толерантність – це об’єднуюча професійно важлива характеристика в діяльності фахівця сфери освіти, яка обумовлена його здатністю встановлювати діалогічну взаємодію з усіма суб’єктами освітнього простору. А інклюзивна освіта відображає одну з головних демократичних ідей – усі особи є цінними й активними членами суспільства. Інклюзія означає розкрити особистість за допомогою освітньої програми, яка є достатньо складною, але відповідає здібностям особливих осіб. Вона враховує потреби, а також спеціальні умови та підтримку, що забезпечується комплексним супроводом осіб з особливими освітніми потребами, адже процес інтеграції здобувачів освіти з особливими потребами в загальноосвітній простір буде успішним лише за умов професійної компетентності викладача закладу та створення комфортного інклюзивного толерантного освітнього середовища, в яке здобувач освіти інтегрується. Саме тому важливо виховувати в кожному викладачеві

та сучасному здобувачу освіти розуміння того, що кожна особистість повинна мати рівний доступ до якісної світи, за принципами яких і слідує викладацький склад ВСП Київського фахового коледжу ТНУ імені В. І. Вернадського.

Список використаних джерел

1. Засенко В.В. Спеціальна освіта: стан і пріорітети розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2010. Вип. 1. С. 4-7. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/159616052.pdf

2. Болдирєва В.Е. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами.* 2012. № 9 (11). С. 10-17.

3. Бех І.Д. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 176 с.

4. Грабовська С.Л., Островська К.О. Психологічні особливості ставлення учнів загальноосвітньої школи до інклюзивного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011. № 17. С. 77-85.

5. Гриншпун И.Б. Понятие и содержательные характеристики толерантности (к вопросу о толерантности как психическом явлении). *Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика): Сб. науч.-метод. ст.* М.: МПСИ; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2002. С. 31-41.

6. Гупаловська В.А., Чоноба І.А. Толерантність як особистісна властивість. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2013. Вип.45(2). С.45- 54.

7. Добровіцька О.О. Виховний вплив інклюзивного середовища майбутнього фахівця соціальної сфери. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. №12. С. 54-57.

8. Довгополова Я.В. Толерантність як ціннісна парадигма освіти в контексті євроінтеграції. *Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України: зб. наук. праць*. Харків: Стиль Іздат, 2005. С. 85-90.

9. Лекторский В. А. О толерантности. *Философские науки*. 1997. № 3-4. С. 68-90

10. Магомедова Е. В., Абрамова И. Е., Крамская С. В. Толерантность как фактор стабилизации современного мира. *Гуманитарные и социальные науки*. 2019. № 2. С. 30-38.

11. Мартинчук О.В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 430 с.

12. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ, 2013. 150 с.

13. На пути к толерантному сознанию / Отв. ред. А. Г. Асмолов. Москва: Смысл, 2000. 255с.

14. Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності: методичні рекомендації. Одеса: СВД Черкасов М.П., 2004. 90 с.

Давиденко Г.В., *доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальних технологій*
Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6893-8869
Балахонова О.В., *магістрант 2-го року підготовки, спеціальність «Соціальна робота»,*
Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1447-4560

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-18

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

BASIC PRINCIPLES AND TASKS OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION

Анотація. Досліджено, що стан продуктивних ринкових відносин за своїми діями здійснює вирішального впливу не тільки на економічний розвиток країни, але й на функціонування соціальної сфери. Система соціального захисту нашої держави, насамперед взаємопов'язана із станом розвитку економічно-фінансової галузі, процес функціонування якої спрямований на забезпечення задоволення нагальних потреб населення, у поєднанні із підвищенням рівня та якості його соціального захисту. Виконання діяльності установами соціального захисту населення здійснюється за умов дотримання відповідних принципів, поєднання яких утворює належно продуктивні умови для забезпечення процесу розвитку всієї соціальної сфери держави. Основними факторами реалізації діяльності установ соціального захисту є запровадження соціального страхування та надання всіх видів соціальної допомоги. Головними завданнями соціального захисту населення в країні є забезпечення економічно-політичних процесів для функціонування системи соціального захисту, запровадження соціальних норм та гарантій, що спрямовані на зменшення відсотка бідності населення, виконання завдань соціально-економічних перетворень у державі, затвердження засад належного ведення соціальної політики всіма фондами. Діяльність установ соціального захисту населення реалізується за спрямуваннями

гарантування соціального забезпечення державної складової, повноцінного надання належної соціальної допомоги, реалізації потреб у соціальному обслуговуванні, виконання завдань соціального страхування.

Ключові слова: соціальний захист, соціальні гарантії, соціальна система.

Abstract. It has been studied that the state of productive market relations, by its actions, exerts a decisive influence not only on the economic development of the country, but also on the functioning of the social sphere. The system of social protection of our state is primarily interconnected with the state of development of the economic and financial sector, the process of functioning of which is aimed at ensuring the satisfaction of the urgent needs of the population, in combination with increasing the level and quality of its social protection. The performance of activities by institutions of social protection of the population is carried out under the conditions of compliance with the relevant principles, the combination of which forms properly productive conditions for ensuring the development process of the entire social sphere of the state. The main factors in the implementation of the activities of social protection institutions are the introduction of social insurance and the provision of all types of social assistance. The main tasks of the social protection of the population in the country are the provision of economic and political processes for the functioning of the social protection system, the introduction of social norms and guarantees aimed at reducing the percentage of population poverty, the implementation of the tasks of socio-economic transformations in the state, approval of the principles of proper conduct of social policy by all funds . The activities of institutions of social protection of the population are implemented in the directions of guaranteeing social security of the state component, full provision of appropriate social assistance, implementation of social service needs, fulfillment of social insurance tasks.

Keywords: social defence, social guarantees, frame of society.

Постановка проблеми. Необхідність дослідження проблем соціального захисту населення за умов сучасної економіки зумовлюється насамперед тими процесами, які відбуваються останнім часом в Україні. В першу чергу, це кризові явища, які чинять негативний вплив не лише на розвиток галузей економіки, а й на соціальну сферу; по-друге, недосконаліть нормативно-правових актів, які регулюють сферу соціального захисту населення та ін. У зв’язку із цим соціальний захист виступає особливою формою соціального забезпечення, коли при обмежених ресурсах держави необхідно забезпечувати максимально можливе задоволення потреб населення. Саме тому питання щодо розв’язання проблеми функціонування ефективної системи соціального захисту населення на сьогоднішній день є актуальною та набуває особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальний захист є визначальним напрямом внутрішньої політики держави, яка забезпечує захист прав людини, створює передумови для розширеного відтворення людиною своєї діяльності, а також суспільної системи в цілому. Дана проблема привертає увагу дослідників галузі

соціальних відносин, серед яких ми можемо відмітити В. Бідака, В. Гайдуцького, Л. Гончарука, Е. Лібанова, О. Палій, В. Скуратівського, А. Сіленко, С. Сіденко та інших.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження основних принципів та завдань соціального захисту населення.

Виклад основного матеріалу. На нинішньому векторі розвитку соціальної сфери країни, спостерігаються тенденції, що продукують визначення пріоритетних напрямків загальної соціальної політики держави. Їх становлення обумовлено стратегічними цілями економічного розвитку України, за основу яких проголошено досягнення: макроекономічної стабільності держави; досягнення стійких темпів зростання ВВП; суттєвого поліпшення добробуту працездатного та непрацездатного населення; здійснення модернізації діючої соціальної інфраструктури; суттєвого підвищення якості послуг із соціального захисту.

В сучасних умовах стан продуктивних ринкових відносин за своїми діями здійснює вирішального впливу не тільки на розвиток, але й на функціонування абсолютно усіх сфер діяльності держави. Також, не можна відкидати ролі економічно-фінансового стану і на процес формування загальної національної політики України, що спрямована на функціонування ринкової економіки соціально-орієнтованого типу. В умовах стрімкого зниження темпів фінансово-економічної діяльності, що насамперед було пов’язано з карантинними обмеженнями у зв’язку з пандемією Covid-19, а надалі, починаючи від 24 лютого 2022 р. з повномасштабним вторгненням росії до України, які кардинально вплинуло на стан вітчизняної економіки, дослідження принципів та завдань соціального захисту населення набуває першочергового значення.

Виконання завдань формування разом з послідуючим вдосконаленням існуючої системи соціального захисту нашої держави, перш за все взаємопов’язано із станом розвитку всіх сфер діяльності країни, процес функціонування яких направлений забезпечення задоволення нагальних потреб населення, у поєднанні із підвищенням рівня та якості його соціального захисту [2, 3, 6, 8, 10].

Є очевидним, що процес забезпечення соціального захисту абсолютно неможливий без попереднього існування належної та відповідної інфраструктури, разом з регулюючими інститутами, також він супроводжується постійним формуванням взаємовідносин, що виникають у процесі представлення соціального захисту населення

Повноцінність та ефективність діяльності соціального захисту населення у повному обсязі залежить від загального економічного стану країни, та реалізацією економічної політики державою.

Виконання діяльності установами соціального захисту населення здійснюється за умов дотримання відповідних принципів, поєднання яких утворює належно продуктивні умови для забезпечення процесу розвитку всієї соціальної сфери держави, а саме:

- визначення соціального захисту пріоритетним напрямом діяльності суспільства

і держави;

- законодавче визначення основних соціальних гарантій;
- загальнодоступність і гарантований рівень соціального забезпечення найнагальніших життєвих потреб для всіх громадян;
- визначення рівня наданих гарантій на підставі соціальних нормативів;
- законодавчо встановлений розподіл відповідальності між державою, роботодавцями та працівниками щодо забезпечення гарантій із соціального страхування;
- забезпечення непрацездатному населенню рівня життя, який відповідає встановленому законом прожитковому мінімуму;
- відповідність основних засад соціального захисту рівню соціально-економічного розвитку держави [1, 4, 5, 7, 10].

І як видно, цілісна структура діяльності установ соціального захисту по своєму функціональному спрямуванню складається з наступних факторів реалізації їх діяльності, а саме:

- запровадження соціального страхування, як головного джерела та методу гарантування соціального захисту населення (реалізується тільки шляхом отримання коштів від результатів виконаної трудової діяльності);
- надання всіх видів соціальної допомоги.

І тому, можна відмітити що у кожному розвиненому суспільстві, політичні засади якого спрямовані на забезпечення та розвиток соціального захисту населення застосовуються наступні основні завдання:

- забезпечення економічно-політичних процесів, що своїми діями спрямовані на зменшення негативних наслідків, до яких відноситься низький рівень забезпеченості багатьох верств населення, шляхом представлення короткотермінових грошових допомог, офіційно визнаним як малозабезпечені, прошаркам населення;
- запровадження соціальних норм та гарантій, що спрямовані на зменшення відсотка бідності населення, шляхом забезпеченням належних умов для повноцінної участі громадян країни у соціальному страхуванні (застосовується для громадян працездатного віку).

Отже, діяльність установ соціального захисту населення спрямована на реалізацію засад існуючої соціальної політики кожної держави, а саме це:

- цілісний комплекс соціально-економічних перетворень у державі;
- спрямування економічних умов для розвитку підприємств;
- затвердження засад належного ведення соціальної політики всіма фондами;
- контролювання трудових відносин в організаціях;
- регулювання діяльності органів місцевих влад [2, 4, 6, 7, 9].

Але, загальновідомим фактом є те, що діяльність установ соціального захисту населення реалізується за наступними головними спрямуваннями:

- гарантування соціального забезпечення державної складової;
- повноцінного надання належної соціальної допомоги;

- реалізації потреб у соціальному обслуговуванні;
- виконання завдань соціального страхування.

Тобто, реалізація завдань соціального захисту населення здійснюється шляхом надання соціального забезпечення, представлення соціальної допомоги і соціального обслуговування, що у свою чергу неможливо без соціального страхування.

Як відмічалось вище, реалізація діяльності наведених складових соціального захисту виконується за рахунок отриманих фінансових надходжень, а саме за рахунок:

- здійснених податкових платежів;
- відрахованих внесків до фондів;
- або будь-яких інших надходжень, що отримуються від державного бюджету.

Висновки. На сьогодні в нашій країні утворено цілісну систему функціонування різноманітних фондів, напрямком діяльності яких є забезпечення соціального страхування на державному рівні, та у яких здійснюється акумулювання необхідних грошових коштів, що у послідуючому спрямовані на реалізацію завдань із соціальної проблематики.

Список використаних джерел

1. Давиденко Г. Соціально-педагогічна робота зі студентами з особливими освітніми потребами у навчально-виховних підрозділах університету «Україна». *Витоки педагогічної майстерності*. 2018. № 22. С. 73.

2. Давиденко Г.В. Включення людей з інвалідністю в суспільне життя та освітній процес: шляхи оптимізації. *Наукові записки: збірник наукових праць.* Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2015. № 135. С. 93-96.

3. Давиденко Г.В. Умови впровадження інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах Європейського Союзу (психолого-ментальний, організаційний та соціальний аспекти): навч. пос. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 102 с.

4. Давиденко Г.В. Адміністративні моделі впровадження освітньої інтеграції молоді з інвалідністю у суспільство: досвід країн Європейського Союзу. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2014. № 28 (321). С. 51 56.

5. Давиденко Г.В. Проблеми освітньої та соціальної інтеграції людей з інвалідністю у країнах Європейського Союзу. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Вип. 5. Т. І (52). 367 Дод. 1. Київ. Гнозис, 2014. С. 122-130.

6. Балахонова О.В. Обґрунтування соціально-економічних параметрів суспільного життя на регіональному рівні. *Науковий журнал* «*Економіка: реалії часу*». 2015. № 6 (22). С.24-31.

7. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. ІІІ міжнар. науково-практ. конф.* «*Фінансові та економічні аспекти підприємництва*» (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.

8. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал* «*Сталий розвиток економіки*». № 2. 2017. С.83-89.

9. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць.* Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 6. С.4-13.

10. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств».* Одеса, Державний університет «Одеська політехніка» 2021. С.57-59.

Саранча І.Г. *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи*
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5715-6271
Парнева Н., *магістрант*
Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського,
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3609-8401
Глухманюк О.І., *здобувач 3-го курсу*
Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-19

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ САМОТНІХ МАТЕРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF THE ORGANIZATION OF SOCIAL SUPPORT FOR SINGLE MOTHERS IN WARTIME CONDITIONS

Анотація. В статті розглянуто основні міжнародні стратегії, які переважають у політиці соціальної підтримки одиноких матерів. Приділено увагу основним напрямам здійснення соціальної політики щодо неповних сімей в Америці. Висвітлено типи соціальної політики, спрямовані на протидію ризикам бідності, з якими стикаються одинокі матері. А також вивчено практичні аспекти соціальної роботи з одинокими матерями в Австрії, Естонії, Ірландії, Італії, Португалії, Франції, Хорватії тощо.

Ключові слова: одинока мати, неповна сім’я, соціальна робота, соціальний захист, соціальна стратегія.

Abstract. The article examines the main international strategies that prevail in the policy of social support for single mothers. Attention is paid to the main directions of implementation of social policy regarding single-parent families in America. The types of social policies aimed at countering the risks of poverty faced by single mothers are highlighted. And also studied the practical aspects of social work with single mothers in Austria, Estonia, Ireland, Italy, Portugal, France, Croatia, etc.

Key words: single mother, single family, social work, social protection, social strategy.

Постановка проблеми. 2020 року в Європейському союзі (ЄС) налічувалося 195,4 мільйона домогосподарств. Майже у третині цих домогосподарств (29%) проживали діти. Приблизно 14% домогосподарств з дітьми (7,8 млн. домогосподарств) складалися з батьків-одинаків, що становить 4% від загальної кількості домогосподарств [2].

Частка одиноких матерів значно варіювалася від однієї країни до іншої. Дивлячись на домогосподарства з одним з батьків з усіх домогосподарств з дітьми, шість країн зафіксували частку більше 20% усіх домогосподарств з дітьми: Швеція (34%), Данія (29%), Естонія (28%), Латвія та Литва (по 25%) та Франція (21%).

Навпаки, найнижчі частки були зареєстровані в Хорватії (5%), Румунії (7%) та Фінляндії (8%), а в Греції, Словаччині, Мальті, Польщі, Іспанії та Словенії – по 9% [5].

Формулювання цілей. Метою статті є вивчення міжнародного досвіду соціальної роботи з одинокими матерями з метою його запровадження в українській практиці соціальної роботи в умовах війни та пост військового періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню феномену материнства першими почали приділяти увагу зарубіжні вчені Ф. Ар`єс, Х. Дойч, Е. Бетінтер, М. Мід, А. Річ, Н. Чодороу, К. Хорні та ін. В Україні цей феномен не достатньо розкритий, на сьогодні материнству приділено увагу у працях таких вітчизняних вчених: Анчева І., Канюк С., Кісь О., Мицюк Н., Стрельник О., Стинська В., Шевченко О. та інших. Проблематика соціальної роботи та соціальної підтримки одиноких матерів в умовах воєнного часу зовсім не розкрита та потребує повноцінного теоретичного аналізу та практичного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна соціальна підтримка самотніх матерів має враховувати досить розвинений досвід Європейських країн. Зарубіжні фахівці виділяють основні стратегії, які переважають у політиці соціальної допомоги цієї категорії сімей [4].

1. Стратегія допомоги малозабезпеченим. Найбільш поширена у Великій Британії. Самотні батьки отримують матеріальну допомогу у рамках програми «підтримка доходу (Inco me Support)». При цьому самотня мати може залишатися вдома до досягнення дитиною 16 років, отримуючи необхідний утримання від держави. Вони також отримують допомогу на дітей, безкоштовно користуються послугами державної охорони здоров'я та мають переважне право на отримання

державного житла.

2. Стратегія соціальної допомоги одиноким батькам. У Норвегії одиноким матерям надається спеціальна матеріальна допомога, щоб вони могли залишатися вдома до досягнення дитиною 10 років. Весь цей час вони отримують спеціальні виплати для одиноких матерів (виплата перехідного періоду). Неповні сім'ї отримують також дитячу допомогу (загальну для всіх), спеціальну допомогу на дітей (якщо другий батько не платить аліментів), допомогу на оплату житла, безкоштовну медичну допомогу.

3. Стратегії, зорієнтовані на підтримку всіх сімей із дітьми, зокрема і неповних. У рамках цієї стратегії неповним сім'ям може надаватися додаткова державна підтримка, але основну допомогу вони отримують за рахунок активної соціальної підтримки сім'ї загалом.

Прикладом такої моделі є Франція. Тут всі сім'ї отримують сімейну допомогу (як загальну, так залежно від доходу, включаючи основну допомогу, додаткову допомогу на оплату житла, спеціальну допомогу матерям з дітьми до 1 року, оплачувану матері (батькові) відпустку по догляду за дитиною).

4. Стратегія, орієнтована на успішне поєднання одинокими батьками батьківської та професійної ролей. У Швеції, наприклад, поряд із соціальною політикою по відношенню до сім'ї активно реалізуються програми, орієнтовані на створення робочих місць, що стимулюють здобуття освіти, навчання, перенавчання та зайнятості у тому числі й матерів з малолітніми дітьми.

5. Державна допомога неповним сім'ям у США надається в рамках федеральної програми «Допомога сім'ям з дітьми (Aif to Families with Berendent Children)». Допомогу отримують лише матері, які виховують дитину вдома до 6 років. Одиноким матерям, чиї діти старші, для отримання такої допомоги необхідно зареєструватися як «шукачам» роботи або які навчаються на курсах для отримання спеціальності [4].

Вдовам, самотнім матерям держава виплачує невелику пенсію. Широкий розвиток у США отримали групи самодопомоги та групи підтримки. Всі вони об'єднуються в найбільшу з існуючих у країні організацій такого роду – «Батьки без партнерів» (Parent Wifhout Partners). У США є багато просвітницьких програм, які надають педагогічну та психологічну допомогу одиноким матерям.

Американські вчені припускають доцільне здійснення соціальної політики щодо неповних сімей за такими напрямами:

- створення гарантованого мінімуму державної підтримки всіх сімей з дітьми;
- створення ширших можливостей для зайнятості жінок, зокрема усунення дискримінації підлогою прийому працювати;
- матеріальна підтримка самотньої матері після народження дитини;
- створення робочих місць з гнучким графіком роботи;
- пільгове кредитування житла сім'ям із низькими доходами [1].

В Австралії неповні сім'ї отримують державну допомогу в рамках програми «Виплата для підтримки одного з батьків» (Suppontiny Parent Benetit), розмір цієї допомоги залежить від їхнього заробітку. Особливі категорії пенсій одержують вдови

з неповнолітніми дітьми та ті, яким уже виповнилося 50 років [9].

Як правило, існують два типи політики, спрямовані на протидію ризикам бідності, з якими стикаються одинокі матері:

1) політика, що передбачає різні форми соціальної допомоги,

2) політика, що полегшує доступ до ринку праці.

На практиці механізми, які впроваджують країни, можуть включати поєднання універсальних пільг для людей і сімей, які перебувають у нестабільному становищі, і цільової політики для підтримки конкретних потреб одиноких матерів [12].

Деякі заходи соціальної допомоги спрямовані на зменшення ризику бідності та соціальної ізоляції одиноких матерів шляхом надання соціальної допомоги та грошових трансфертів.

Більшість держав-членів ЄС надають певну форму фінансової підтримки неповним сім'ям, але цей тип підтримки не завжди є частиною цільової політики. Ці форми підтримки можуть включати [11]:

1. Спеціальні пільги або допомога для одиноким матерям: деякі країни-члени ЄС надають спеціальні пільги або податкові пільги для одиноких матерів на додаток до інших пільг. Наприклад, в Австрії та Ірландії.

2. Більш високі ставки сімейної допомоги для неповних сімей: у деяких країнах-членах ЄС одинокі матері можуть не мати жодних спеціальних пільг, натомість отримувати вищі суми сімейної допомоги, ніж сім'ї з двома батьками, а іноді й інші відповідні пільги. Так є, наприклад, в Італії та Португалії.

3. Вищі ставки загальної соціальної допомоги залежно від доходу: неповні сім'ї можуть мати право на отримання інших форм допомоги залежно від доходу, а не залежно від статусу неповної сім'ї. Це, наприклад, випадок у Сполученому Королівстві.

Країни можуть застосовувати поєднання цих інструментів. Наприклад, Франція надає як спеціальні пільги, так і податкові знижки для одиноких матерів. Крім того, деякі країни можуть надавати інші форми соціальної допомоги. В Іспанії, наприклад, нова стратегія забезпечення дітей достатнім житлом надає пріоритет багатодітним сім'ям і сім'ям з одинокою матір'ю [4].

Уряди держав-членів ЄС також можуть відігравати певну роль у забезпеченні того, щоб одинокі матері отримували фінансову підтримку від другого з батьків, або замість цього вони можуть запропонувати таку підтримку замість другого з батьків. У більшості країн сплата аліментів є юридичним обов'язком, а несплата зазвичай карається, починаючи від примусової виплати або відрахувань із зарплати до тюремного ув'язнення [15].

У деяких країнах, таких як Австрія чи Естонія, уряд надає аванс на виплату аліментів, коли обов'язок другого з батьків не виконано. Інші, наприклад Хорватія чи Франція, надають аліменти на дітей через спеціальні агентства. У деяких країнах, наприклад у Фінляндії, ця аліментна виплата також виплачується, коли батько невідомий [11].

Забезпечення доступу до ринку праці. Інші політики спрямовані на полегшення

кращого доступу до ринку праці для одиноких матерів. Дослідження показують, що ключовим фактором участі батьків у ринку праці є можливості доступної та гнучкої освіти та догляду за дитиною в ранньому віці [13]. Для одиноких матерів це може бути особливо корисним, оскільки гнучкі години роботи можуть полегшити поєднання роботи та обов'язків по догляду за маленькими дітьми без зовнішньої підтримки [14]. Високі витрати на догляд за дітьми в поєднанні із суворим графіком роботи можуть становити більшу перешкоду для одиноких матерів, ніж для інших батьків, які можуть мати партнера, з яким потім можуть розділяти обов'язки по догляду [9]. Хоча ЄС прагне мати щонайменше 90 % дітей віком від трьох до обов'язкового шкільного віку у всіх державах-членах, і 33 % дітей віком від 0 до 3 років, ця мета ще не досягнута. Існують значні відмінності в межах ЄС і навіть у державах-членах щодо рішення та підтримка доступу до послуг догляду. Проте деякі країни формально задовольняють потреби одиноких матерів на національному рівні. Наприклад, Литва пропонує 50-відсоткове зниження оплати за комунальні послуги. Доступ до післяшкільного догляду та позакласних заходів є аналогічним механізмом підтримки для одиноких матерів, яким важко поєднувати та обов'язки по догляду [14].

Деякі держави-члени ЄС також пропонують спеціальні положення про відпустку для одиноких матерів, щоб допомогти їм поєднувати батьківство та участь на ринку праці. Наприклад, деякі країни надають довший період відпустки для одиноких матерів. Словаччина пропонує подовжений період відпустки по догляду за дитиною для одиноких матерів [7]. У Греції період відпустки по догляду за дитиною подвоюється для одиноких батьків [8]. Тим часом, Чеська Республіка пропонує довший період відпустки по догляду за дитиною віком до 10 років до дитини, що виховує одинока мати [3].

Деякі країни пропонують можливість передати відпустку іншому родичу. У Болгарії, наприклад, відпустка по догляду за дитиною може бути передана батькові в разі хвороби або смерті матері, а після досягнення дитиною шести місяців відпустка по догляду за дитиною може бути передана батькам матері або батька, якщо батько невідомий або помер [6].

Організації та уряди також можуть вживати заходів для заохочення гнучких робочих місць, таких як неповний робочий день або гнучкий робочий день, щоб дозволити батькам узгоджувати свій робочий графік із зобов'язаннями щодо сім'ї та догляду [10].

Висновки. Таким чином, існуюча система соціальної підтримки сімей одиноких матерів не дозволяє, достатньою мірою, вирішити проблеми, що виникають у цих сімей. Зумовлено це насамперед тим, що вона не враховує конкретних проблем сімей одиноких матерів. У умовах принцип адресності реалізується над повною мірою.

Соціальна підтримка не повинна бути спрямована на неіснуючу, «середню неповну сім'ю», щодо якої можна зробити лише абстрактні, невизначені припущення про проблеми, з якими вона може мати справу. Важливо орієнтуватися на конкретні, реальні сім'ї, які перебувають на певній стадії життєвого циклу і ті чи інші життєві

труднощі.

Список використаних джерел

1. Bradshaw, J., A. Keung and Y. Chzhen (2018), “Cash benefits and poverty in single-parent families”, in Nieuwenhuis, R. and L. Maldonado (eds.), The Triple Bind of Single-parent Families, Policy Press, Bristol

2. Chloe E. Bird, Kai Ruggeri UK and Europe Are Behind the Times for Single Mothers and Their Children. Objective analysis. Effective solutions. 2015. URL: https://www.rand.org/blog/2015/03/uk-and-europe-are-behind-the-times-for-single-mothers.html

3. EPIC 2019 country profile: Czech Republic, available at https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1248&langId=en&intPageId=3637

4. Gobierno de España, ‘Plan Estatal de Vivienda 2018– 2021’, in Guía de Ayudas Sociales y Servicios para las Familias 2018, 2018, available at: https://www.mscbs.gob.es/ssi/familiasInfancia/pdf/ guiaayudasfamilias.pdf [accessed 6 June 2019

5. How many single-parent households are there in the EU? An official website of the European Union. 2021. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2

6. Leave Network, Bulgaria country report, 2018, available at: https://www.leavenetwork.org/fileadmin/user_upload/k_leavenetwork/country_notes/2018/FINAL.Bulgaria2018.pdf

7. Leave Network, Slovakia country report, 2019, available at: https://www.leavenetwork.org/fileadmin/user_upload/k_leavenetwork/country_notes/2018/FINAL.Slovakia2018.pdf

8. Leave Network, Greece country report, 2018. available at: https://www.leavenetwork.org/fileadmin/user_upload/k_leavenetwork/country_notes/2018/FINAL.Greece2018.pdf

9. Letablier, M.T., ‘Changing Lone Parenthood Patterns: New Challenges for Policy and Research’, in Bernardi, L. & Moretelmas, D. (eds), Lone Parenthood in the Life Course, Life Course Research and Social Policies, Vol 8, Springer, Cham., 2017

10. McNeill Adams, H. and Janta, B., Family-Friendly Workplaces: Overview of Policies and Initiatives in Europe, produced for the European Platform for Investing in Children (EPIC), European Commission, 2019

11. Mutual Information System on Social Protection (MISSOC) database, available at https://www.missoc.org/

12. Nieuwenhuis, R. (2020), “Directions of thought for single parents in the EU”, Community, Work & Family, https://doi.org/10.1080/13668803.2020.1745756.

13. Nieuwenhuis, R., Peer Review on ‘Single Mothers Facing Poverty: Providing Adequate Financial, Material and Social Support for Sustainable Social Integration, Thematic Paper, 2017, available at: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1024&langId=en&newsId=9005&furtherNews=yes

14. Riederer, Bernhard., Vulnerability and the Future of Families with Children in Europe: Nine Questions and Corresponding Answers, Families and Society, 2017, available at: http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2017/12/FamSoc-Booklet_Web.pdf

15. Thévenon, Oliver et al. 'Child Poverty in the OECD: Trends, Determinants and Policies to Tackle it', OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No 218, 2018, available at: https://doi.org/10.1787/c69de229-en

Sartova Ainur, *master of humanitarian sciences,*
English teacher, Zhetysu University,
Taldykorgan, Kazakhstan

INTERACTIVE WARM-UPS AS A WAY TO ENGAGE STUDENTS IN ENGLISH LESSONS

ІНТЕРАКТИВНІ РОЗМІНКИ ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Abstract. Interactive warm-ups increase the effectiveness of English lessons, relieve stress, and help students to readjust to a new language environment. This article studies the role of speech warm-ups in English lessons, and also considers the types of speech warm-ups.

Keywords: interactive warm-ups, teaching English, English as a Second Language, methods of teaching, lesson plan

Анотація: Інтерактивні розминки підвищують ефективність уроків англійської мови, знімають напругу, допомагають студентам переналаштуватись на нове мовне середовище. У цій статті вивчається роль мовних розминок під час уроків англійської, і навіть розглянуті види мовних розминок.

Ключові слова: інтерактивні розминки, викладання англійської мови, англійська як друга мова, методика викладання, план уроку

The formulation of the problem: In most cases, in English classes it is often difficult to attract students to spontaneous speech. Students master grammar rules, solve tests and get good scores, but unfortunately they face difficulties in speaking English and expressing their thoughts. This is all because students are not in the language environment, while speaking English many students are under tension and in a state of stress. New approaches and methods have appeared to solve this problem. One of these methods is speech warm-ups.

Stating the article's objectives. Identifying the effectiveness and role of using speech

warm-ups in English lessons by analyzing the features of interactive warm-ups. Proposing a list of effective interactive warm-ups for providing better speaking results on English classes.

The analysis of recent research and publications. This topic is covered in the works of foreign *(*Mario Rinvolukri , Jackie Bolen, Jennifer Booker Smith, Andromeda Jones, Geoffrey Broughton, Christopher Brumfit, Roger Flavell, Peter Hill and Anita Pincas etc.*)* and domestic, Kazakhstani methodologists (Utebayeva A.Kh, Orynbayeva U.K., Abilgazieyva Zh.K. etc).

Discussing the main findings. 'Knowing the language, being able to read, listen and understand, without ability to speak and express opinion' is the most challenging issue of ESL teachers. Learning a foreign language in the modern world is one of the most important components of a modern successful person. Knowledge of at least one foreign language broadens one's horizons, allows one to learn the culture and customs of another people. As you know, language is a social value. Its inclusion in the school curriculum is the social order of society. But for the majority, a foreign language is a potential value, not a real one. In this regard, the teacher faces the task of making it more accessible and interesting for each student.

Speaking about the positive aspects of speech exercises in foreign language lessons, it should be noted that well-composed speech exercises not only do not take much time in the lesson, but also create students' motivation for subsequent activities. Warming-Up' is an activity at the beginning of a lesson. It usually takes no more than 5-10 minutes. It has two goals: the first is to help students involve to the language environment after they come to an English lesson after studying other school subjects, tune in to communicate in English; the second is to give students a positive attitude for the whole future lesson. It will prepare them both for perception, introduce them to the topic, help to update existing knowledge and experience, and remove possible difficulties at the stage of listening and reading. Abstract topics also encourage students to speak independently in a foreign language. In this case, passive vocabulary is updated and activated, students are included in the conversation. Speaking causes great difficulties for students, while the highest degree of difficulty is "independent expression of thoughts and feelings by means of a non-native language, since this implies the ability to program not a single statement, but the entire message as a whole."

In the traditional method of teaching foreign languages, speech warm-up at the beginning of the lesson has always played an important role. It was called upon to create a special foreign-language atmosphere in the lesson, a certain mood, switching students from one lesson to another, for the so-called "entry" into the lesson. In modern textbooks by foreign authors, speech warm-up is also given great importance: work on any type of speech activity, whether it be listening, writing, speaking, or simply introducing new grammatical material, is not complete without "warm-up activities", i.e. speech workout. for us, speech warm-up is, firstly, a way to interest, attract the attention of students. And secondly, this is a unique tool for teaching the language in all its aspects (language aspect - vocabulary, grammar, phonetics; socio-cultural aspect, etc.) at the same time and in just 5 minutes at the beginning of the lesson.

The modern British methodologist, author of many textbooks and manuals for teaching English, Mario Rinvolukri, in his articles, books and lectures, always says that any lesson should begin with an anecdote, or with a description of a real-life situation. But not just any situation, but with one that is directly related to the student. Thus, we implement the main principle of teaching a foreign language - personalization, which lies in the fact that only that which is directly related to the person himself is well absorbed and remembered. In our lessons at school, we still do not risk starting lessons with anecdotes, but the fact that each time the speech warm-up in one way or another relates to the student's personal life is a fact. And that's what makes it interesting and effective.

When determining the content and choosing the forms of warm up, the teacher can be guided by the following rules:

1. Come up with a way to start the lesson to make students want to speak English.
2. Connect speech exercises with the objectives of the lesson.
3. Remember that speech exercises, completely unsupported by the subsequent course of the lesson, simply lose their meaning. It is necessary to make sure that warm up is a part of the studied lesson.

It is advisable to prepare several options for warm up. And the chosen option will depend on the circumstances that the teacher will face when entering the class. Pupils can be tired, passive or, conversely, overly excited.

There is a huge variety of warmers, they can be modified, adjusting to the needs of the lesson and the abilities of the students. They will certainly enliven any lesson, add variety, increase interest in learning, relieve fear, stress and tension that interfere with learning the language, and also help to become good friends to all participants in the learning process.

After looking for the best warm-up techniques we have found the following ones, that could be used in ESL classes. Firstly, the activity word lists (the list of words on the studied topic). This task is suitable if the words you are working with can be categorized. Hang sheets of paper on the board (the number of sheets depends on the number of categories). Divide the class into small groups. The task of students is to write as many words from the category as they can in the limited time, for example 30 seconds, 1 minute. As soon as the time runs out, they must stop writing. Then they move one category to the right. Students write words in a new category. The main advantage of the activity is that, it can be used for revising vocabulary or grammar. As for disadvantages, sometimes it takes too long, around 15 minutes.

Secondly, we have combined ‘speed-dating’ concept with speaking activity, and it has become speed-chatting activity (talking with other classmates during fixed time). Teacher introduces the activity, explains the following rules:

- students should go around the classroom and talk with others;
- while chatting, they should get as much information as possible on given topic, for example, healthy lifestyle, fashion, clothing, food etc.
- students should communicate only in English.

This activity helps to start thinking in English and creates a friendly atmosphere for

better learning. It also builds good student-to-student interaction, which is very important to better learning process. Thirdly, the activity, which is called ‘5 second rule’. Many of us have watched Ellen's TV show where she plays the game "Answer in 5 Seconds" (5 Second Rule) with famous people in show business. Have you ever thought that this game is also ideal for warming up English lessons? The rules of the game are simple: you need to answer three questions in five seconds. The goal of the activity is to help students to think in English as quickly as possible. For example: Name 3 parts of face, name 3 modes of transport, name 3 phrasal verbs with ‘look’. This activity is easy to play, and it motivates students to compete with time. It is expected students will think in English quicker after implementing this activity for several times.

Fourthly, old, but gold is ‘Odd one out’. The teacher gives the students sheets of paper with semantic groups of words printed on them. In each group there is a word that is not related to other words for various reasons. Students must find this word and justify their choice. It helps students to find connections between group of words and cross out the odd one. As another option for a warm-up, you can consider the game of 20 questions. One of the students has to think of a word, and the rest have to figure out what it is by asking questions to which the student can only answer "yes" or "no". This warm-up is especially suitable for those students who have difficulty in formulating questions. With this task, they improve their knowledge in this area. Unfortunately, this activity does not work good on primary school students. Moreover, solving anagrams is good to wake our brains up, so there is an interesting activity ‘Scrambled sentences’. Teacher can put students into pairs or small groups for this task, or they can work independently. Before class, think of a few sentences and put them on your physical or digital whiteboard in a random arrangement. The round is won by the first team or student to successfully decode the words and read the text aloud. Teacher can use inspiring sayings, the day's target language, or a grammar point from a prior session while crafting the sentences. This activity promotes better student-to-student interaction, can be done in pairs, or groups. But, it does not suitable for young learners. Furthermore, it is good to start your lesson by letting your students dig into their mind. Word association. It is the easiest word game to play, making it one of the oldest ESL warm-up exercises. However, sometimes the simplest concepts prove to be quite powerful. Each student takes a turn saying a word that they link with the initial word, such as "banana," after which you provide the beginning word. Encourage students to explain their decision if the connection is not immediately apparent: the bible, a banana, a monkey, a zoo, tourists, and a hotel etc. Also, Art appreciation, or simply ‘describing a picture’ works well on ESL. Before the class, teacher prints out some pictures of abstract paintings. Teacher holds up a photograph and asks students ‘What do you see in this picture?’. After giving students some time to reflect, teacher calls on them or allow them to raise their hands. Without correcting or interjecting, let them speak up, share the thoughts, emotions, or words they connect to the image. For this warm-up activity, it is crucial that the students feel free to express their ideas. The outcomes are really satisfying, and you can discover a lot about the personalities of your students, which you can consider later to customize your classes for them. Another variation of this activity is ‘Picture Prompt’. It is one of the

best diversions you can play with ESL students, from beginners to advanced. You can introduce a new topic by appearing the students a picture of the subject you're examining. This may be a great way to urge students considering more profoundly almost the subject and reviewing a few watchwords or lexicon words related to the topic. Beginners will be able to point out things they can see within the picture, such as blooms, trees, bicycles, and children. Moreover, you may ask the students questions, such as "What are the children doing?" and encourage full sentences on the off chance that you think they are capable. Intermediate-level students may be able to grow on their answers and give total sentences. They can provide much more graphic answers. Advanced students may be able to create a story around the picture or depict what is happening. For more active students, you can use 'Spot the error' activity. It helps learners develop their spelling, punctuation, grammar and critical thinking abilities. Put some sentences up on the board, each with a variety of errors, and challenge learners to spot them. This exercise can be implemented to revise grammar, vocabulary (collocations, phrasal verbs, idioms). Another activity is 'Short Reading'. Teachers face difficulties while implementing listening activities. It is hard to get students focused on listening, sometimes they show no real interest. One of the ways of creating this interest is by presenting the subject in a way of short reading, which is very effective. Teacher has students studied the first few lines of a script, and let them anticipate what will happen next. They need to check their answers after listening to the rest of recording. For early morning classes, the best warm—ups include music and movements. This kind of activity is 'Sound Intro'. Before running or doing work out, we need to extend our muscles. Same thing should be done in ESL. Before listening to the whole conversation or script, let your students listen to some intro sounds. For example, if they are going to listen to conversation in a restaurant, let them listen to some restaurant background sounds. Another musical activity is 'Addams Family brain break and warm-up' for writing. Combining movements with ESL is a nice idea. Let your students cheer up before doing writing exercise. It is really humorous and engaging warm-up; it perfectly works for both young learners and adults.

In conclusion, warmers can also be used as a warm-up and to link different tasks and exercises. It is important to remember that one of the main tasks for a warmer is to relieve tension, relax students, give them the opportunity to freely express themselves, their thoughts. Teacher should not correct their mistakes when performing such tasks. Warmers should be rather fun, entertaining and in no way inspire fear of making a mistake or being in an awkward situation. It is desirable that teacher himself take an active part in this activity, this will contribute to the establishment of a friendly atmosphere in the classroom. Consequently, due to the variety of forms of speech warm-ups, teacher solves a whole range of tasks: provides control of knowledge; increases motivation; avoids stereotypes; solves educational problems and, most importantly, develops unprepared spontaneous speech in students.

References

1. Jackie Bolen, Jennifer Booker Smith. 39 ESL Warm-ups: for teenagers and adults (Teaching English as a Second language). 2015. P. 33-38

2. Andromeda Jones. The Ultimate Teaching English as a Second Language Book of Speaking Activities (The Ultimate Teaching ESL Series). 2016. P. 86-91

3. Geoffrey Broughton, Christopher Brumfit, Roger Flavell, Peter Hill and Anita Pincas. Teaching English as a Foreign Language. *University of London Institute of Education.* 2019. P. 37-39

4. Е.Н. Соловова Методика обучения иностранным языкам. *М.: АСТ Астрель,* 2008.

5. Е.И. Пассов Н.Е, Кузовлева Урок иностранного языка. *М.: Глосса Пресс,* 2010.

РОЗДІЛ IV. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мазур В.В., *магістрант 1-го року підготовки, спеціальність «Право»*
Інститут права та суспільних відносин
Університету «Україна»
Олійник О.М., *старший викладач*
кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут
Університету «Україна»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4883-2055

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-21

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЄС ТА УКРАЇНІ

MAIN ASPECTS OF ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY IN THE EU AND UKRAINE

Анотація: В цьому дослідженні розглядається природоохоронне законодавство України та його застосування на практиці, а також має на меті визначити основні проблеми, з якими воно стикається.

Ключові слова: природоохоронне законодавство, екологічна ситуація, екологічний злочин.

Abstract: This study examines protection of environmental legislation of Ukraine and its application in practice , and also aims to identify the main challenges it faces.

Keywords: environmental legislation, environmental situation, environmental crime.

Постановка проблеми. Сучасна екологічна ситуація в Україні має вкрай негативні характеристики. Про це свідчать часті нещасні випадки на виробництві, що показує неналежне дотримання суб'єктами господарювання, діяльністю яких є роботи з підвищеною небезпекою, вимог екологічного законодавства та ігнорування основ правил безпеки. Екологічний стан в Україні багато в чому визначається наявністю масштабної екологічної злочинності, яка не відображена в офіційній статистиці. Таким чином, аналіз статистичних даних про стан екологічної злочинності в Україні свідчить, що її частка в загальній структурі злочинності становить близько 0,3-0,5%. За останні 10 років, відносні показники екологічної злочинності зросли вдвічі: з 0,28 у 2012 р. до 0,57 у 2022.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У правовій літературі проблему

екологічної злочинності та її протидії досліджувалася в працях відомих вчених в галузі кримінології і кримінального права: О.Л. Дубовік, А.І. Долгової, А.М. Плешакова, Е.М. Жевлакова, В.М. Раднаєва та інших.

Питанням кримінально-правової охорони навколишнього середовища в Україні присвячено немало уваги в працях українських вчених: С.Б. Гавриша, В.К. Матвійчука, П. Мельника, І. Навроцького, Ю.С. Шемчушенко і деяких інших. Разом з тим, в дослідженнях наукових працівників, які займалися даною проблемою, залишилися недостатньо освітлені питання, які торкаються злочинної діяльності організованих угруповань в сфері екології.

Мета. Зважаючи на вказану проблематику, що порушується в статті, основною ціллю даного матеріалу – є висвітлення основних проблем та прогалин екологічного законодавства України та пошук шляхів наближення до екологічного права рівня ЄС.

Виклад основного матеріалу. До найпоширеніших видів екологічних злочинів належать злочини у сфері охорони рослин, злочини у сфері охорони тваринного світу та злочини в галузі охорони надр. За запасами бурштину Україна є одним із європейських лідерів. Українські компанії, які мають державні ліцензії на видобуток бурштину, щорічно видобувають близько чотирьох тонн цього мінералу. Однак насправді, це лише невеликий відсоток справжнього видобутку бурштину в Україні. Щороку незаконно видобувається до 300 тонн бурштину. Власне державні органи про це знають, однак жорсткий контроль не здійснюється.

Основні запаси бурштину в України зосереджені переважно на території Рівненської, Житомирської та Волинської областей. За даними Держлісагентства України, 3,5 тис. гектарів лісу вже пошкоджено через незаконний видобуток бурштину в цих регіонах.

Вищевказана ситуація склалася через те, що «Чорні копачі» не дотримуються технології видобутку та вимивають каміння бурштину мотопомпами, що призводить до руйнування дренажних каналів у підземних водах. Це призводить до катастрофічних наслідків, а саме, повне усунення можливості обігу підземних вод і в результаті мікрокліматичні зміни у цих регіонах.

Правоохоронці провели ряд перевірок, вилучили кілька кілограмів незаконно видобутого бурштину, відкрили кримінальне провадження, але вирішити проблему в глобальному не вдалося. Тепер, за незаконний видобуток бурштину в Україні, передбачено штраф до 10 тис. гривень або умовне покарання [5]. Наразі жодна з екологічних організацій чи активістів, які виступати за безпечне довкілля в Україні не досягли бажаного результату.

Перш за все тому, що немає необхідного та пристосованого до даних реалій екологічного законодавства та жорсткого контролю за ним. Впровадження екологічних стандартів ЄС є дуже важливим для України, не тільки через необхідність виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а й через нагальну потребу в прогресивних реформах і покращення стану довкілля [7].

Одна з реформ у сфері охорони навколишнього середовища має стосуватися

відповідальності за шкоду, яка завдана довкіллю. Підстави юридичної відповідальності, види покарань і стягнень необхідно змінити.

Юридична відповідальність має виконувати такі функції як:

- заохочувати громадян дотримуватися закону;
- повне відшкодування екологічної шкоди;
- профілактика нових порушень;
- покарання винних осіб.

Існує чотири класичні типи відповідальності: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна.

На даний час кримінальне законодавство України охоплює не всі екологічно небезпечні види діяльності, які воно повинно охоплювати. Хоча це дивно, оскільки Україна підписала Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення, тому, вона взяла на себе зобов'язання передбачити ефективні покарання за таку діяльність. В той же час Кримінальний кодекс України не передбачає покарання за такі дії, хоча кодексом України про адміністративні правопорушення карається незаконна торгівля видами дикої флори і фауни, але максимальна санкція становить 215 неоподаткованих доходів громадян, що, без сумніву, є незначною санкцією [6].

Для порівняння, за кримінальним законодавством Нідерландів, максимальне покарання у випадку злочину проти дикої природи може включати позбавлення волі на 6 років, громадські роботи або штраф у розмірі 81 000 євро для фізичних осіб і 810 000 євро для корпорації. У разі вчинення правопорушення, яке є більш легким ніж злочин, максимальне покарання – тримання під вартою на строк до 1 року, громадські роботи або штраф у розмірі 20 250 євро для фізичних осіб і 202 500 євро для корпорацій.

Також, Кримінальне законодавство Нідерландів передбачає наступні санкції:

- закриття бізнесу на певний період часу;
- публікація судових рішень у певних журналах/газетах;
- заборона засудженому торгувати живими тваринами або утримувати живих тварин, як домашніх тварин [2] .

Недоліком українського законодавства є недостатня юридична відповідальність суб'єктів адміністративних правопорушень. Кодекс про адміністративні правопорушення поширюється лише на фізичних осіб і як наслідок, передбачає лише незначні санкції.

Штрафи за екологічні правопорушення відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення можуть бути встановлені від 1700 грн. і тому є непомітними. У деяких сферах адміністративна відповідальність юридичних осіб передбачена спеціальними законами (наприклад, за несплату податків). Однак, адміністративна відповідальність юридичних осіб за порушення природоохоронного законодавства не передбачена.

Державна екологічна інспекція України відповідно до законодавства має право

на тимчасове припинення діяльності підприємств. Однак цей механізм не працює, хоча може бути дуже ефективним у захисті навколишнього середовища. Припинення діяльності підприємства можливе за законодавством України лише за рішенням суду, в той час як зупинення діяльності підприємства – за рішенням контролюючого органу є нормальною практикою європейських країн.

Методика розрахунку екологічної шкоди є недосконалою. Кількість та масштаб збитків у більшості випадків недооцінені і не покривають реальних витрат, необхідних для відновлення попереднього стану навколишнього середовища. В Україні відсутні механізми використання коштів, зібраних як компенсація за шкоду, завдану довкіллю, або для відновлення природного об'єкта, якому заподіяно шкоду. У кращому випадку ці кошти потрапляють у Державний фонд охорони навколишнього середовища і використовуються на природоохоронні заходи, але ні в якому разі не для компенсації відновлення пошкодженого природного об'єкта. Законодавча база не стимулює правопорушників до правомірної поведінки, оскільки їм набагато легше заплатити штраф. Санкції статей мають бути переглянуті і повинні відповідати розміру завданої шкоди, а штрафи повинні бути спрямовані на компенсацію пошкодження.

Європейський Союз поступово розробив свою законодавчу базу для допомоги і належного застосування правил захисту навколишнього середовища.

Одним із найважливіших інструментів ЄС щодо екологічних злочинів є Директива 2008/99/ЄС Європейського Парламенту та Ради захисту навколишнього середовища (Директива про екологічні злочини). Ця директива зобов’язує Держави-члени ЄС карати за перелічені екологічні правопорушення «ефективно, пропорційно та переконливо».

Загальна мета Директиви про екологічну відповідальність 2004/35/ЕС полягає у застосуванні загальних, юридично обов’язкових стандартів ЄС, спрямованих на зменшення шкоди природним ресурсам.

Ця директива встановлює структуру екологічної відповідальності, яка дозволяє запобігти та усунути шкоду навколишньому середовищу ще до моменту вчинення безпосереднього злочину суб’єктами господарювання. Також, цей документ має на меті гарантувати, що фінансові наслідки аварій, які завдали шкоди навколишньому середовищу, будуть відшкодовуватися відповідальними за це особами, а не державними органами.

В Україні більшість санкцій законів пов’язаних з господарською діяльністю, передбачають компенсацію шкоди внаслідок забруднення навколишнього середовища, але вони недостатні для забезпечення запобігання та ліквідація шкоди, заподіяної довкіллю.

Саме тому, в Україні необхідно переглянути штрафи за забруднення навколишнього середовища. У сфері промислового виробництва повинен ефективно діяти принцип «забруднив - плати». Наразі система штрафів в Україні не перешкоджає фізичним і юридичним особам забруднення водних об’єктів. У країнах ЄС створено ефективні інструменти для оповіщення та реєстрації шкоди

навколишньому середовищу через створення загальнодоступного національного реєстру інцидентів (дана технологія оповіщення була запроваджена в Польщі) [11].

Україна має використати цей досвід. На прикладі країн ЄС в Україні має бути запроваджена інформаційна система запобігання та ліквідації екологічної шкоди.

Інформаційна система запобігання та ліквідації екологічної шкоди має містити таку інформацію:

а) тип шкоди, заподіяної навколишньому середовищу або її безпосередня загроза, місце і дата заподіяння шкоди чи загроза її виникнення, її обсяг;

б) повне найменування та адреса суб'єкта;

в) здійснені профілактичні та відновлювальні дії, включаючи заходи щодо зменшення шкоди навколишньому середовищу, їх результати.

г) обсяг витрат на профілактичні заходи та розмір витрати на відновлювальні заходи:

- понесені суб’єктом господарювання;
- на страхування шкоди;
- з державного бюджету;

д) стан навколишнього середовища та назви державних органів та організацій де можна отримати інформацію, необхідну для визначення стану довкілля, а також іншу інформацію про навколишнє середовище [7].

В Україні також доцільно було б запровадити інститут екологічного страхування, оскільки окремі наслідки нещасних випадків можуть мати глобальні наслідки, а витрати на їх усунення настільки великі, що навіть прибуткове підприємство не може покрити їх. Вирішити це може інститут екологічного страхування випадків. Що стосується громадянського суспільства, то в ЄС останні законодавчі розробки (співпраця юристів та санепідеміологів) дали приватним особам низку прав, що стосуються сфери застосування екологічного права [9].

У 1978 р. Європейський комітет з проблем злочинності Ради Європи рекомендував визнавати юридичних осіб відповідальними за екологічні злочини. У 1985 році ця рекомендація була підтверджена Конгресом ООН, який був присвячений профілактиці злочинності та поводження з правопорушниками.

Таким чином, питання визнання юридичних осіб, такими, що підпадають під кримінальну юрисдикцію отримало визнання на міжнародному рівні та в законодавстві окремих держав. Прихильники встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб підтверджують свою позицію тим фактом, що шкода, яку завдають юридичні особи вчиненням деяких видів злочинів, наприклад екологічні злочини, часто не збігається з тими санкціями, які застосовуються до них за іншими видами юридичної відповідальності, та з розмірами штрафних санкцій, які можуть бути застосовано до фізичної особи за цей вид злочину.

Головний аргумент противників встановлення кримінальної відповідальності щодо юридичних осіб – це неможливість співіснування традиційних кримінально-правових принципів вини та особистої відповідальності. Кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає принципам:

- персональності винни;
- індивідуалізації юридичної відповідальності ;
- покарання;

Проте, якщо звернутися до практики зарубіжних країн з цього питання, можемо побачити, що в кримінальному законодавстві інститут кримінальної відповідальності щодо юридичних осіб отримав належне закріплення.

Наприклад, у Кримінальному кодексі США відповідальність корпорацій, некорпоративних асоціацій та окремих осіб, передбачається, якщо вони діють або повинні діяти у власних інтересах. Достатня кількість держав, які належать не тільки до англо-американських правових систем (США, Великобританія, Канада), а й до континентальної правової системи (Нідерланди, Франція, Данія, Швейцарія, Бельгія, Румунія, Словенія, Туреччина) передбачають можливу кримінальну відповідальність юридичних осіб. Найпоширеніша кримінальна санкція, яка може бути застосована до корпорації - це штраф.

У Великій Британії кримінальна відповідальність юридичних осіб ідентифікується з її керівним органом, оскільки саме він її представляє і контролює діяльність. Водночас юридична особа не може відповідати за злочини, які вона не в змозі вчинити, наприклад, вбивство. Також вона не несе відповідальності в тих випадках, коли покарання, наприклад тримання під вартою, не може бути виконаним.

Кримінальний кодекс Франції передбачає відповідальність юридичних осіб за широким колом злочини, у тому числі створення ситуацій, небезпечних для оточуючих.

Останні зміни до Кримінального кодексу України передбачили можливість застосування кримінально-правових заходів до юридичних осіб. Проте коло злочинів, за які такі заходи можуть бути застосовані до юридичних осіб обмежені, а екологічні злочини – не включені до цього списку. З нашої точки зору, це упущення, яке потрібно виправити.

До юридичних осіб можуть бути застосовані додаткові штрафи, які не можуть бути застосовані до фізичних осіб, наприклад:

- великі штрафи;
- припинення діяльності юридичної особи.

В контексті юридичної відповідальності за екологічні злочини для юридичних осіб, можна передбачити обов'язок усунути забруднення, що матиме значний вплив для подолання наслідків екологічного злочину.

Висновки. Природоохоронне законодавство України недостатньо підготовлене для забезпечення запобігання та усунення шкоди, заподіяної довкіллю, і не встановлює дієвого система контролю. Штрафи за невиконання (неналежне виконання) відповідних вимог є занадто малими і не виконують своїх функцій. Також, є необхідним запровадження інституту екологічного страхування. Це може допомогти подолати наслідки аварій, які спричинили масштабне забруднення навколишнього середовища.

На прикладі країн ЄС повинна бути прийнята національна автоматизована інформаційна система запобігання та ліквідації екологічної шкоди.

Якщо Україна хоче стати членом Європейського Союзу і діяти відповідно з європейськими стандартами необхідно запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб, як і значна частина європейських держав.

Список використаних джерел

1. Асоціація «Справедливість та довкілля». Система екологічної відповідальності ЄС. 2015. URL: http://www.justiceandenvironment.org/fileadmin/user_upload/Publications/2015/J_E_ELD_proposals_final.pdf

2. Генеральне управління внутрішньої політики. Злочин проти дикої природи в Нідерландах. Поглиблений аналіз для Комітет ENVI. 2016. URL: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes /IDAN/2016/578957/IPOL_IDA(2016)578957_EN.pdf

3. Гулак О., Дубчак Л., Ярмоленко І., Янчук Я. Співробітництво України та Європи Союз в екологічній сфері: напрями та перспективи. *Європейський журнал сталого розвитку*. 2019. Том 8. № 1. С. 22-30

4. Гутьєррес-Фонс, Х.А., Ленартс, К. (2011). Загальна система охорони навколишнього середовища ЄС. *Щорічник європейського права*. 2011. Т. 30. № 1. С. 3-41

5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 25-26. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

7. Ладиченко, В., Головко, Л. Реалізація Європейської екологічної політики в Україні: Проблеми і перспективи. *Європейський журнал сталого розвитку*. 2017. Т. 6. № 3. С. 333-339.

8. Ладиченко В., Яра О., Головко Л., Середюк В. Управління підземними водами в Україні та ЄВРОПА. *Європейський журнал сталого розвитку*. 2019. Т. 8. № 1. С. 31-39

9. Хадеманн-Робінсон, М. Виконання законодавства Європейського Союзу про навколишнє середовище: правові проблеми та виклики. Лондон: Routledge. 2015

10. Хедеманн-Робінсон, М. Екологічні інспекції та ЄС: забезпечення ефективної ролі для національної союзно-правової бази. *Транснаціональне екологічне право*. 2017. № 6 (1). С. 31-58.

11. Яра О., Улютіна О., Головко Л., Андрущенко Л. Водна рамкова директива ЄС: Виклики та перспективи впровадження в Україні. *Європейський журнал сталого розвитку.* 2018. Т. 7. № 2. С. 175-182.

Плаксивий О.А., *магістрант 1-го року підготовки, спеціальність «Право»*
Інститут права та суспільних відносин
Університету «Україна»
Олійник О.М., *старший викладач*
кафедри бізнесу і права
Вінницький соціально-економічний інститут
Університету «Україна»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4883-2055

DOI: https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-22

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ, МОДЕЛЬ ПОВЕДІНКИ ПОТЕНЦІЙНОЇ ЖЕРТВИ

VICTIM BEHAVIOR OF CRIME VICTIMS, THE BEHAVIOR MODEL OF A POTENTIAL VICTIM

Анотація. Дане дослідження виявляє основні поведінкові особливості жертви, її емоційний стан та характеристики за якими її ідентифікує злочинець. Воно спрямоване на визначення ключових моментів, якими оперується злочинець під час вибору жертви, її психологічного портрету та причини її віктимної поведінки.

Ключові слова: віктимна поведінка, жертва, злочинець, кримінологія, психологія жертви.

Abstract. This study reveals the main behavioral features of the victim, her emotional state and characteristics by which the criminal identifies her. It is aimed at determining the key points used by the criminal when choosing a victim, her psychological portrait and the reasons for her victim behavior.

Keywords: victim behavior, victim, criminal, criminology, victim psychology.

Постановка проблеми. В процесі еволюції людства постало необхідним визначити методику за якою злочинець обирає жертву та підсвідомо формує її психологічний портрет. В такому розумінні визначення віктимної поведінки жертви є важливим процесом розвитку сучасної криміналістики, як науки, адже вивчення системи та моделі поведінки жертви дасть можливість удосконалити процес відбору основних рис притаманним жертві, що в свою чергу дасть можливість зрозуміти злочинця, його мотив, його інстинкти та повадки.

Розвиток даної системи наукових знань дасть змогу визначити не просто расову належність, віросповідання, зовнішню характеристику жертви чи манеру вчинення злочину, а дасть змогу виокремити поведінкові особливості жертви, які можуть підштовхнути зловмисника вчинити злочин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні в кримінології віктимна поведінка не досліджена в повному обсязі, адже вона є своєрідним антиподом до злочинної поведінки. Вона була і залишається частиною механізму злочинної поведінки та обставин, які пом'якшують вину.

Сучасні науковці такі, як Головкін Б.М., Наварро Д., Екман П., Гейґ М., Ялом І., Стоун Д., Петтон Б., Гін Ш., Меєр Е., Фосслін Л., Даффі Вест М. та ін., які вивчали особливості віктимної поведінки, її основні характеристики, допомогли скласти уявлення про систему цієї поведінки хоча і не в повній мірі, але практичного застосування її не було.

Мета. Розглянувши дану тему можна визначити той факт, що основною метою дослідження є віктимна поведінка жертви, її особливості та ті характеристики відповідно до яких злочинець обирає жертву.

Виклад основного матеріалу. З розвитком суспільства виникла необхідність дослідження віктимної поведінки жертви та її основних характеристик.

Злочин за своєю психологічною особливістю не відрізняється від інших вчинків людей, але існує ряд факторів, які впливають на вибір злочинцем потенційної жертви.

Злочинець – це потенційний брехун, який враховуючи всі за і проти до останнього моменту стежить за своїми словами, мімікою і всіляко намагається контролювати їх, адже не вірна поведінка чи то ще якась маніпуляція може призвести до того, що він може викрити себе і тим самим злякати потенційну жртву [7].

Велике значення має і відчуття провини у жертви за якісь вчинки. Наприклад, за те, що вона боїться бути не ідеальною дружиною чи чоловіком, сином чи донькою, матір'ю чи батьком, громадянином чи людиною. Хоча для картань можуть бути і інші причини, наприклад боязнь жертви втратити близьку людину, нестача часу, який можна використати для відпочинку з сім'єю, чи то невиконання роботи, яку варто було б зробити, конфлікти в сім'ї, на роботі тощо. Такі речі дуже часто помічають потенційні злочинці, які можуть використати дані проблеми проти своєї жертви і користуватися її безпорадністю.

Причиною із якої злочинець обирає собі жертву є і соціальні мережі, які теж можуть бути використані, як засіб створення певного психологічного портрету жертви, її емоцій, інтересів, способу життя та світогляду в цілому. Цифрові сліди стають все більш доступними, а соціальні мережі такі, як Instagram, Telegram, TikTok дають злочинцям можливість використати всі публікації жертви проти неї та її близьких. Небезпечними є не тільки публікації та сторіс жертви, а і проведені стріми, де кожен може поставити власнику аккаунта будь-яке питання, яке може бути провокацією та нести в собі ту інформацію, яка буде важливою в подальшому для злочинця [8].

Страх смерті, як і будь-яка фобія переслідує людство уже сотні років. Він то наростає то спадає, але присутній завжди, як підступна примара, то лякає людину, то знову зникає. Під час втрати близької людини особа, яка понесла втрату, слабка і часто може прагнути до того, щоб її жаліли і цим теж може скористатись злочинець. Такий вид віктимної поведінки сприяє тому, що жертва втрачає пильність, всіляко

намагаючись привернути увагу інших, поділитись своїм горем або замкнутись у собі, що всіляко полегшує можливість маніпуляцій з боку злочинця.

Страх смерті може бути і в жертви, яка спровокувала злочинця до дій та всіляко панікує. Напруження, яке виникає між ними може підігрівати інтерес злочинця, давати йому можливість залякувати жертву, інстинктивно готувати її до того, що вона помре, маніпулювати уявою жертви отримуючи від цього моральне, а в деяких ситуаціях і фізичне задоволення. Адже кожному злочинцю подобається відчувати те, що він має владу над кимось і може вирішувати його подальшу долю [9].

Віктимна поведінка жертви, її реакція на джерело подразнення: злочинця може бути різна. Це залежить від психологічного стану людини, її особливостей, навичок вести бесіду та системи уміння керувати собою в стресовій ситуації [1].

Під час вибору жертви злочинець в першу чергу всіма методами проникає в її життя, знайомиться з нею, впливає на її вибір, очікує від неї моральної віддачі та маніпулює нею. Вибір жертви відбувається за віковою особливістю, статтю, расою, віросповіданням, манерою спілкуватись з іншими, зовнішнім виглядом, але у всіх випадках ключовим моментом є те, що всі ці люди не здатні себе захистити і морально готові до того щоб бути жертвою.

Обираючи жертву злочинець шукає з нею зоровий контакт. Часте потирання перенісся, заплющення очей свідчить про стурбованість, хвилювання злочинця. В той же час злочинець помічає, що очі жертви бігають, вона відчуває напруження, тривогу, страх або занепокоєння. Варто врахувати і те, що жертва в такий спосіб аналізує ситуацію, розглядає варіанти її послаблення і обдумує рішення, які можуть або спровокувати злочинця або заспокоїти його. Сухість в роті жертви, опускання нижньої губи може бути причиною страху, стресової ситуації. Коли жертва відчуває страх, вона не може впливати на свої емоції, тому при спілкуванні з злочинцем не контролює висоту голосу, інтонацію. Часто жертва починає заїкатись від хвилювання, часто повторювати слова. Жертва може пощипувати губи, що теж вказує на її занепокоєння.

Коли злочинець стискує рот жертві, то це підвищує рівень стресу і жертва нервує більше, це загострює ситуацію між ними.

Погляд скоса може застосовувати злочинець для того, щоб виказати відразу, презирство до жертви. Роздування ніздрів свідчить про готовність злочинця до дій, агресії [3].

Віктимна поведінка жертви сприяє виникненню конфліктної ситуації між злочинцем та жертвою, що може призвести до непередбачуваних наслідків. Зв'язок між злочинцем та жертвою існує ще до моменту настання злочину.

Віктимна поведінка формується під впливом життєвого досвіду особистості, її сприйняття чи реакції на те чи інше явище. Прояв такої поведінки в жертви відноситься до неадекватної поведінки, тої, яка може спровокувати злочинця, викликати в жертви ілюзію безпеки [1].

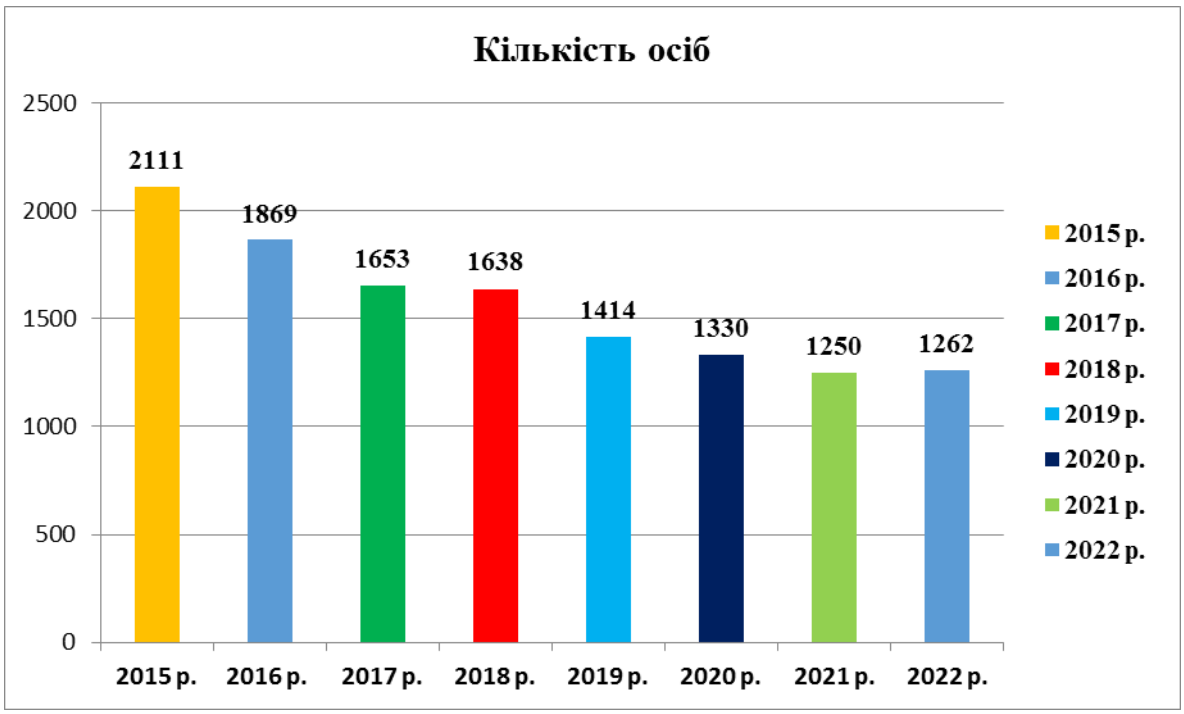

Рис. 1. Наслідки нападу з метою вбивства чи нанесення ушкоджень, які призвели до смерті жертви в динаміці з 2015-2022 рр.

Розглянувши та проаналізувавши динаміку, яка відображена у діаграмі можна дійти висновку, що кількість жертв, які загинули внаслідок нападу, вбивства чи тілесних ушкоджень зменшилась. Так, порівнявши кількість жертв у 2015 р. та 2022 р. можна побачити, що кількість осіб, які загинули в такий спосіб зменшилась на 849 осіб. Якщо врахувати той фактор, що взаємодія органів правопорядку дала такий результат, то можна дійти висновку, що причиною зменшення стали дослідження невербального спілкування та вивчення віктимної поведінки жертв [2].

Особливим проявом віктимної поведінки жертви є сльози. Вони стимулюють злочинця. На сьогодні розрізняють три типи сліз:

- базальні – зволожують очі, але чітких емоцій жертва не проявляє;
- рефлекторні – захищають очі, виникають, як реакція на подразник;
- емоційні – спричинені сильними емоціями.

Сльози показують злочинцю страх жертви, її моральну нестійкість, вплив маніпуляцій злочинця на її емоційний стан [12].

Внаслідок необачності, легковажності, неправильної оцінки ситуації, жертві може бути завдано шкоди. Не виключено і того факту, що внаслідок неправильної поведінки жертви, відсутності реакції на злочинні дії, нечинення опору діям злочинця може виникнути ситуація, яка може призвести до летального випадку. До віктимної поведінки може належати і позитивна поведінка жертви, якщо вона полягатиме у здійсненні чиненню опору злочинцю, захисту іншої особи від злочинця, наприклад, при виконанні службових або громадських обов'язків. Є вірогідність і того, що, якби жертва не захищалась, то вона б не викликала насильницької реакції з боку злочинця. У кожній ситуації віктимність проявляється по різному, навіть в однієї і тої ж особи

чи різних осіб при однакових обставинах [4].

Характеризуючи поняття віктимності поведінки варто зазначити, що вона включає в себе процес, який складається не тільки з дій, що змінюють стан в якому на даний момент знаходиться жертва, але й включає в себе явища та події, які їм передували, що запускають механізм дії протиправного вчинку. Кожен злочин - це акт поведінки людини. З точки зору психології - це активність, яка спричиняє свідоме вчинення злочинцем злочину. Враховуючи той факт, що суспільство засуджує злочинні дії такі наприклад, як вбивство, то злочинець не вбачає в них нічого поганого. Причини цього можуть бути різні [5]. Як приклад можуть бути травмами дитинства, жорстока поведінка батьків, погане виховання, булінг однолітків, ревнощі, нерозділене кохання, відчуттям власної безпорадності та нездатності самостійно відстояти себе та свої позиції. Такі особи формують у собі такі риси, як амбіційність, імпульсивність, невпевненість, експресивність, емоційну невиразність. Ці риси впливають на розвиток їх особистості, здатності в майбутньому бути схильним до насильства з метою задоволення свого его, самоствердження за рахунок чужого болю та влади над чужим життям [11].

Віктимна поведінка жертви, як правило, зумовлена низкою факторів, які впливають на її рішення в той чи інший проміжок часу. До них відносяться особливості фізіологічного стану особи, легковажне та недбале ставлення до особистої безпеки та безпеки інших, невідповідальним ставленням до норм та правил громадського порядку та громадської безпеки, участю у незаконних угодах через довірливість або необізнаність.

За характером віктимна поведінка поділяється на:

1) конфліктну – виникає в той момент коли жертва провокує злочинця.

2) провокаційну – виникає тоді коли в жертви присутня аморальна поведінка, демонстрації багатства тощо.

3) легковажну – виникає в результаті створення аварійної ситуації, довірливого ставлення до інших, чужих людей, які можуть бути злочинцями.

4) правомірну – присутня у випадку протидії злочинцям при виконанні громадських, службових обов’язків [6].

Сучасні вчені виділяють ряд видів помилок, які може здійснити жертва під час розмови із злочинцем, які можуть різко змінювати хід спілкування і взагалі змінювати його в інше русло. До них можна віднести наступні:

- коли людина має внутрішньоособовий конфлікт, який є причиною страху перед злочинцем;
- кращий спосіб не шукати причину чому особа, як жертва якимось чином спровокувала злочинця, а спробувати змінити свою поведінку: зблизитись з ним за допомогою погляду, спілкування, емоцій, вдатись до маніпуляцій, які зможуть знайти слабке місце злочинця;
- спробувати визначити цілі злочинця і визначити, які з них мають сенс [10].

Дослідивши дану тему можна дійти висновку, що вивчаючи обставини, що сприяють зародженню і розвитку протиправного діяння, необхідно звернути увагу на

те, що у вчинені злочину чи ні, суттєву роль відіграє характер відносин, які складається між злочинцем, жертвою та третіх осіб, які грали роль у вчиненні правопорушення. Не виключаємо і той факт, що від жертви багато залежить: чи вона бажає терпіти насилля чи готова до активних дій.

Список використаних джерел:

1. Головкін Б.М. Віктимна поведінка жертв злочинів. Кримінальне право та кримінологія. *Кримінальновиконавче право.* 2016. № 20. С. 124-135. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19141/1/Holovkin_124-135.pdf

2. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

3. Наварро Д. Словник мови тіла. Секрети невербальної комунікації. Віват, 2021. С. 184

4. Кримінологічна характеристика жертви злочину. *Віктимність і її основні характеристики. Віктимізація.* URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/kryminoloh_viktym/files/t2.pdf

5. Віктимна поведінка жертви злочину. URL: https://studfile.net/preview/5169969/page:6/

6. Віктимна поведінка. URL: https://www.bitlex.ua/uk/blog/terms/post/viktyvna_povedinka

7. Екман П. Теорія брехні. Як визначити брехуна в бізнесі, політиці та приватному житті. КМ-Букс, 2021. С. 69

8. Гейґ М. Нотатки про нервову планету. Жорж, 2021. С. 31-43.

9. Ялом І. Вдивляючись у сонце долаючи страх смерті. Клуб сімейного дозвілля, Харків, 2020. С. 15-157

10. Стоун Д., Петтон Б., Гін Ш. Складні розмови. Х.: Віват, 2019. С. 157-159

11. Меєр Е. Культурна карта. *Наш формат*. 2020. С. 173-174

12. Фосслін Л., Даффі Вест М. Емоції на роботі. *Наш формат*. 2020. С. 146

ДО УВАГИ АВТОРІВ!!!

Для публікації статті у наступному номері науково-практичного журналу «Подільський науковий вісник» необхідно надіслати електронною поштою до редакції журналу наступні матеріали:

1. Довідку про автора.
2. Статтю згідно вказаних вимог.

- До статті слід додати анотацію та ключові слова мовою статті та англійською. Переклад англійською мовою повинен бути достовірним (не машинним).
- Для здобувачів вищої освіти – відгук наукового керівника засвідчений відповідним чином установою в якій він працює.

3. Заповнену заяву на публікацію.
4. Сканкопію документа про оплату.

Вартість публікації складає 400 гривень незалежно від кількості сторінок у статті.

Безкоштовно публікуються:
- одноосібні статті докторів наук;
- одноосібні статті іноземних кандидатів та докторів наук;
- рецензії на наукові, освітні та методичні видання.

Структура наукової статті

1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.
2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор та в яких розглядають цю проблему і підходи до її розв'язання.
3. Формулювання цілей статті (постановка завдання).
4. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.
5. Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку.
6. Бібліографічний список (бібліографічний список, наявність якого є обов'язковою умовою, складають згідно з вимогами ДСТУ 2015 (для статей українською мовою) або в APA стилі (статті іншими мовами). Посилання на джерела необхідно робити по тексту у квадратних дужках, бажано із зазначенням номерів сторінок відповідно джерела: наприклад, [1, с. 19].

Стаття повинна містити анотації та ключові слова мовою статті та англійською (українською) мовами, а також переклад назви статті на англійську (українську) мову. Обсяг анотації – 800 знаків, кількість ключових слів – мінімум 5 словосполучень.

Стаття повинна мати такі додаткові структурні елементи: індекс УДК (у верхньому лівому кутку сторінки); назва рубрику журналу; прізвище та ініціали автора(-ів) (не більше 3-х авторів), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи кожного з авторів; ORCID авторів; назву статті українською та англійською мовами.

Стаття має бути унікальною, актуальною та оригінальною. Статті, що містять плагіат редакційною колегією не приймаються. Повну відповідальність щодо змісту статей та достовірності даних несуть автори публікацій та їх наукові керівники.

Технічні вимоги до статей:

- Мова статті: українська, російська, англійська, польська
- Текст статті повинен бути надрукований у текстовому редакторі Microsoft Word та збережений у форматі або *doc, або *docx.
- Обсяг статті від 6 до 10 сторінок, формат сторінки: А4 (297 х 210), орієнтація сторінки – книжкова, береги – 20 мм (зліва, справа, зверху, знизу).
- Увесь текст статті, бібліографічний список, анотації, ключові слова тощо друкується шрифтом Times New Roman, розмір – 14 пт, інтервал – 1,5, абзац – 1,25.
- Таблиці, формули, ілюстрації повинні бути компактними, мати назву, шрифт тексту формул або таблиць – Times New Roman, розмір – 12 пт. Розмір таблиць, формул та ілюстрацій не повинен бути більше ширини сторінки.
- Математичні формули мають бути ретельно перевірені та чітко надруковані. Формули набирають за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунки і таблиці на альбомних сторінках не приймаються.
- До кожної статті (назва файлу має містити номер рубрики та прізвище автора: *Ivanov_2*) додається копія документа про оплату (сканкопія подається у форматі *jpeg або *tif та назва файлу має містити прізвище автора: *Ivanov_oplata*), заповнені відомості про автора (назва файлу має містити прізвище автора: *Ivanov_vidomosti*) та заява про право використання наукової статті (назва файлу має містити прізвище автора: *Ivanov_zayava*).

Контактна інформація

Україна, 21000, м. Вінниця
вул. Хмельницьке шосе, 23А
тел. (063)065-56-59,
e-mail: pnv.in.ua@gmail.com
офіційний сайт: https://pnv.in.ua

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу

Наукове видання

ПОДІЛЬСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Науково-практичний журнал

Випуск 3 (23)_4(24) / 2022

Відповідальний за випуск: *О.В. Омельченко*

Видання збірника здійснено за рахунок авторів

Статті надруковано в авторській редакції

Відповідальність за зміст та правдивість наданих матеріалів несе автор